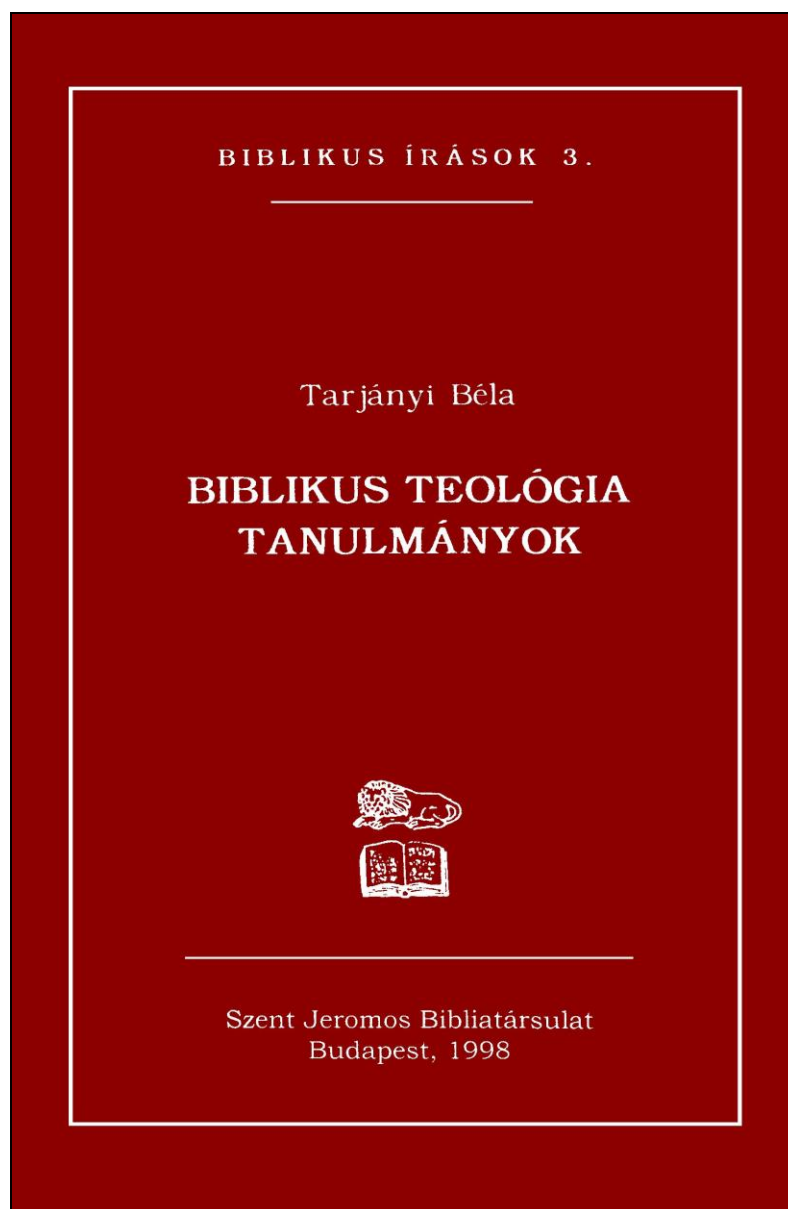

Tarjányi Béla

Biblikus teológia – Tanulmányok

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Tarjányi Béla
Biblikus teológia – Tanulmányok

Sorozatszerkesztő:
Tarjányi Béla

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1998-ban jelent meg a Szent Jeromos Bibliatársulat kiadásában, a *Bibliai írások* sorozat harmadik köteteként, az ISBN 963 85890 4 3 azonosítóval. Az elektronikus változat Tarjányi Béla professzor, a Társulat igazgatója engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Bibliatársulat és a szerző tulajdonában marad.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
„Próféták” az Újszövetségben	5
A család a Bibliában.....	17
Elöljáróban.....	17
A/ A család a pátriárkák korában.....	17
B/ A család Jézus korában.....	18
C/ Jézus tanítása a családról	20
D/ A család az apostolok korában.....	22
Fiatalok a Bibliában	26
Bibliai fiatalok	27
Fiataloknak szóló tanítás	28
Az Eucharisztia értelmezései az Újszövetségben	29
Jézus alakjának értelmezései	29
Az Eucharisztia értelmezései	32
Az Újszövetség vallási és erkölcsi alapelvei	36
I. rész: A keresztény vallás és erkölcs alapjai.....	36
1. A végcél: Isten országa, Isten uralma	36
2. A közvetlen cél: az ember	37
II. rész: A keresztény vallás és erkölcs.....	39
1. alapelv: az egyenlőség	39
2. alapelv: szeretet	40
3. alapelv: szolgálat	40
Az Ósegyház példája	41
III. rész: Az Újszövetség társadalmi és politikai programja.....	43
Isten uralma és a többi értékek.....	44
Az Új Szövetség előzményei.....	48
A Sínai szövetség	48
A szövetség gondolata tovább él Izrael életében	49
A próféták tanítása	50
Alapvető változás.....	52
Az Új Szövetség megvalósulása	53
Az ószövetségi jóvendölések beteljesedése az Újszövetségben.....	55
A keresztény vallás születése.....	62
A/ Az Ószövetségben adott lehetőségek és kihívások	62
B/ A szövetségek közti irodalom új elemei.....	64
C/ Jézus állásfoglalásai és tanítása	65
D/ Az események iránymutató szerepe (revelatio realis)	66
E/ A keresztény igehirdetők kreatív közreműködése	67
Az evangéliumok történeti hitelessége.....	69
Hívó szemtanúk kora.....	71
A hívó utókor	75
A nem hívó utókor	76
Bibliával rokon irodalom és az Újszövetség (kumráni iratok, apokrifek)	78
I. Ószövetségi apokrifek	81
II. A kumráni iratok.....	83

III. Újszövetségi apokrifek	84
A szentírástudomány mai helyzete	88
A történeti-kritikai módszer	88
A módszer születése	88
A módszer mibenléte (elemei)	89
A Szentírás közösségteremtő ereje	93
1. Közösség az Újszövetség szerint	93
2. Közösség az Újszövetségben	96
3. Közösség az Újszövetség (a Biblia) által.....	97
Függelék	101
A Szentírás apostolai – A lekipásztori munka új útjai és távlatai a Zsinat után	101
1. A Dei Verbum zsinati határozat	101
2. A Katolikus Bibliaszövetség	102
3. A Szent Jeromos Bibliatársulat	104
4. A határon túli magyarság szolgálata.....	105
5. A Szentírás apostolai	107
A szerző – Tarjányi Béla	108

„Próféták” az Újszövetségben

Az újszövetségben a „próféta” megjelölés – eltekintve az ószövetségi prófétákra való hivatkozásokról és a Jézusra vonatkozó helyektől – csak kevés személlyel kapcsolatban fordul elő. Az Apostolok cselekedetei említést tesz néhány »prófétáról«, akik a keresztények körében működnek (Csel 15,32: Júdás és Szilas; 21,10: Agabus). Pál apostol írásában előfordul ezenkívül a „prófétálás”, „prófétálni” kifejezés, mint a mindennapi keresztény élet egyik megnyilatkozása (1 Kor 11,4; 13,9; 14,1.3.5.24.31). Jelen írásunkban azonban a »próféta« szót nem a megszokott módon, hanem tágabb értelemben használjuk. Ó- és újszövetségi „próféták”-ról beszélve olyan kiemelkedő vallási személyiségeket tartunk szem előtt, akikben megvolt a prófétai lelkület, a rendkívüli hit, erő és optimizmus, s így mások ill. a vallási közösség oszlopai, támaszai tudtak lenni.

A remény szavai a Bibliában

Ha az Ószövetségi szentírást átlapozzuk, csodálatos részeket találunk benne. Aki veszi magának a fáradtságot és összegyűjti ezeket a részeket, láthatja, hogy az ószövetségi próféták mennyi szépet és bátorító dolgot mondtak és tanítottak. A Szentírásnak nagy részét, talán az egynegyedét-egyharmadát teljesen áthatja a prófétai remény és optimizmus. A Biblia legszebb részei ezek. A késői korok embere is csak csodálhatja, hogy próféták a legnehezebb körülmények között is milyen nagy, bátorító és biztató dolgokat tudtak mondani. Ha a teljes anyagnak akár egy kis töredékét is elolvassuk, bepillantást nyerhetünk a prófétai remény csodálatos világába. Hadd kezdjem a Jákob áldással, a Teremtés könyve 49-ből:

10 El nem vétetik a fejedelmi pálca Júdától,
sem a vezér botja az ő térdei közül,
míg el nem jön az, akié az,
akinek a népek engedelmeskednek.
11 Szőlőtőhöz köti csikáját,
az indához a szamara vemhét.
Borban mossá ruháját,
és szőlő vérében a palástját.
12 Szeme feketébb a bornál,
s a foga fehérebb a tejnél (Ter 49,10-12).

Izajás prófétánál:

4 Ítéletet tart majd a nemzetek között,
és megfenyít számos népet;
ők pedig kardjaikat ekevasakká kovácsolják,
és lándzsáikat szőlőmetsző késekké.
Nemzet nemzet ellen kardot nem emel,
és nem tanulnak többé hadviselést.
5 Jákob háza, jöjjetek,
járjunk az Úr világosságában! (Iz 2,4-5)

Izajás 7:

14 Ezért az Úr maga ad majd nektek jelet. Íme, a szűz fogan, és fiút szül, s nevét Emmánuelnek fogja hívni. 15 Aludttelejt és mézet eszik majd (Iz 7,14-15a).

Izajás 9:

1 A nép, amely sötétségben jár,
nagy világosságot lát;
akik a halál árnyékának országában laknak,
azokra világosság ragyog.
2 Megsokasítod az ujjongást,
megnöveled az örömet;
örvendenek színed előtt,
ahogy örvendenek aratáskor,
és amint ujjonganak, akik a zsákmányt osztják.
3 Mert összetöröd terhes igáját
a vállára nehezedő botot,
és sanyargatójának pálcáját,
mint Mádián napján.
4 Mert minden dübörögve menetelő katonacipő
és vérben megforgatott ruha
elégetésre kerül, tűz martaléka lesz.
5 Mert gyermek születik nekünk,
fiú adatik nekünk;
az uralom az ő vállán lesz,
és így fogják hívni nevét:
Csodálatos Tanácsadó, Erős Isten,
Örökkévalóság Atyja, Béke Fejedelme.
6 Uralma növekedésének
és a békének nem lesz vége
Dávid trónján és királysága fölött,
hogy megszilárdítsa és megerősítse azt
joggal és igazsággal,
mostantól fogva mindörökké.
A Seregek Urának féltő szeretete műveli ezt (Iz 9,1-6).

Izajás 11:

1 Vessző kél majd Jessze törzsökéből,
és hajtás sarjad gyökereiből.
2 Rajta nyugszik az Úr lelke:
a bölcsesség és az értelem lelke,
a tanács és az erősség lelke,
a tudásnak és az Úr félelmének lelke;
3 és kedve telik az Úr félelmében.
Nem aszerint ítél majd, amit a szem lát,
és nem aszerint dönt, amit a fül hall,
4 hanem igazságosan ítéli majd a gyengéket,
és méltányosan dönt a föld szegényeinek érdekében;
megveri a földet szája vesszejével,
és ajkának leheletével megöli az istentelent.
5 Igazságosság lesz derekának öve,
és a hűség csípőjének kötője.
6 Akkor majd a farkas a báránnyal lakik,
és a párduc a gödölyével heverészik;
borjú és oroszlánkölyök együtt híznak,

és kisgyermek terelgeti őket.
7 Tehén és medve együtt legelnek,
együtt heverésznek kölykeik,
és az oroszlán szalmát eszik, mint a tehén.
8 A csecsemő a vipera fészkenél játszik,
s az áspiskígyó üregébe dugja kezét
az anyatejtől elválasztott gyermek.
9 Nem ártanak és nem pusztítanak
sehol szent hegyemen,
mert tele lesz a föld az Úr ismeretével,
mint ahogy a vizek betöltik a tengert (Iz 11,1-9).

Izajás 27:

6 A jövőben gyökeret ver Jákob,
virágzik és kihajt Izrael,
s betöltik a földkerekség színét terméssel (Iz 27,6).

Izajás 35:

4 ...Íme, a ti Istenetek!
Eljön a bosszú, Isten megtorlása,
ő jön el, és megszabadít titeket.
5 Akkor majd kinyílik a vakok szeme,
és a süketek füle megnyílik.
6 Akkor majd ugrándozik a sánta, mint a szarvas,
és ujjong a néma nyelve;
mert vizek fakadnak a pusztában,
és patakok a sivatagban (Iz 35,4b-6).

Izajás 40:

1 Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet!
– mondja a ti Istenetek.
2 Szóljatok Jeruzsálem szívéhez,
és kiáltsátok neki,
hogyan letelt szolgálata,
letörlesztette bűnét,
hiszen kétszeresen meglakolt az Úr kezétől
minden vétkeért!
3 Egy hang kiált:
»Készítsétek a pusztában az Úr útját,
egyengessétek ösvényt a sivatagban Istenünknek!
4 Minden völgy emelkedjék fel,
minden hegy és halom süllyedjen alá;
a göröngyös legyen egyenessé,
és a hegyláncok síksággá!
5 Akkor kinyilvánul az Úr dicsősége,
és látni fogja minden ember egyaránt (Iz 40,1-5a).

Izajás 43:

19 Íme, én újat cselekszem,
most sarjad, talán nem tudjátok?

Igen, utat készíték a sivatagban,
és a pusztában folyókat (Iz 43,19).

Izajás 51:

5 Közel van igazságom,
kiindult szabadításom,
és karom megítéli a népeket;
rám várnak a szigetek,
és karomban reménykednek (Iz 51,5).

Izajás 52:

6 Ezért megismeri majd népem nevemet azon a napon, hogy én vagyok, aki így szóltam:
`Íme, itt vagyok!' (Iz 52,6)

7 Milyen szép a hegyeken
annak lába, aki örömhírt hoz,
aki békét hirdet, aki jó örömhírt hoz,
aki szabadulást hirdet;
aki azt mondja Sionnak:
»Királyként uralkodik Istened!« (Iz 52,7)

Izajás 60:

1 Kelj fel, tündökölj,
mert eljött világosságod,
és az Úr dicsősége felragyogott fölötted!
2 Mert íme, sötétség borítja a földet,
és homály a népeket,
de fölötted felragyog az Úr,
és dicsősége megjelenik fölötted.
3 Nemzetek jönnek majd világosságodhoz,
és királyok felragyogó fényedhez (Iz 60,1-3).

Izajás 65:

1 »Hagytam, hogy felkeressenek,
akik nem kérdeztek engem;
engedtem, hogy megtaláljanak,
akik nem kerestek engem.
`Íme, itt vagyok! Íme, itt vagyok!' –
mondtam a nemzetnek,
mely nem szólította nevemet (Iz 65,1).

Jeremiás 23:

5 Íme, jönnek napok – mondja az Úr –,
amikor igaz sarjat támasztok Dávidnak;
királyként uralkodik majd, és okosan cselekszik,
jogot és igazságot szolgáltat az országban.
6 Napjaiban megszabadul Júda,
és Izrael biztonságban lakik;
ez lesz a neve, amelyen szólítják:
Az Úr a mi igazságunk (Jer 23,5-6).

Jeremiás 31:

31 Íme, jönnek napok – mondja az Úr –, amikor új szövetséget kötök Izrael házával és Júda házával. 32 Nem olyan szövetséget, amelyet atyáikkal kötöttem azon a napon, amikor megfogtam kezüket, hogy kihozzam őket Egyiptom földjéről; azt a szövetségemet ők bontották fel, pedig én voltam az Uruk – mondja az Úr. – 33 Hanem ez lesz az a szövetség, amelyet Izrael házával kötök azok után a napok után – mondja az Úr -: törvényemet a bensejükbe adom és a szívükre írom. Istenük leszek, ők pedig az én népem lesznek (Jer 31,31-33).

Ezekiel 18:

23 Vajon a gonosznak halálát akarom-e – mondja az Úr Isten –, és nem inkább azt, hogy megtérjen útjairól és éljen? (Ez 18,23)

31 Vessétek el magatoktól minden törvényszegéseket, amit elkövettetek, és szerezzetek magatoknak új szívet és új lelket! Miért is halnátok meg, Izrael háza? 32 Mert nem akarom én a halandó halálát – mondja az Úr Isten. – Térjete meg, hogy éljete! (Ez 18,31-32)

Ezekiel 36:

25 Tiszta vizet hintek rátok, és megtisztultok minden szennyetektől, és minden bálványotoktól megtisztítalak titeket. 26 Új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek; elveszem testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek. 27 Az én lelkemet adom majd belétek, és gondoskodom róla, hogy parancsaim szerint járjatok, és törvényeimet megtartsátok és megcselekedjétek (Ez 36,25-27).

Nem folytatom. Talán csak kiragadott fél mondatokkal.

Ezekiel 37:

26 A béke szövetségére lépek velük, örök szövetség lesz ez velük; megerősítem és megsokasítom őket, és szentélyemet köztük állítom fel mindörökre (Ez 37,26).

Ózeás:

12 Vessetek magatoknak az igazság szerint,
és arattok is majd az irgalom szerint;
törjete fel ugart magatoknak;
ideje, hogy keressétek az Urat,
és ő majd eljön,
hogy igazságra tanítson titeket (Óz 10,12).

Mikeás:

1 De te, Efrata Betlehemje
kicsiny vagy ugyan Júda ezrei között;
mégis belőled származik majd nekem
Izraelnek jövő uralkodója.
Származása az ősidőkre,
a régmúlt időkre nyúlik vissza.
2 Ezért átadja őket annyi ideig,
amíg a vajúdo asszony szül,
és testvéreiknek maradékai visszatérnek
Izrael fiaihoz.
3 És ő majd odaáll, és legeltet az Úr erejével,
az Úrnak, az ő Istenének fenséges nevében,

és ők biztonságban lakoznak,
mert ő akkor nagy lesz a föld széléig.
4 És ő lesz a béke (Mik 5,1-4a).

Náhum:

1 Íme, a hegyeken van a jó hírt hozónak lába,
azé, aki békét hirdet (Náh 2,1).

Zakariás:

14 Ujjongj és örvendj, Sion leánya,
mert íme, én majd eljövök
és benned lakom – mondja az Úr (Zak 2,14).

Malakiás:

1 Íme, én elküldöm angyalomat, hogy elkészítse az utat színem előtt, és csakhamar eljön templomába az Úr, akit ti kerestek, s a szövetség angyala, akit ti óhajtottok. Íme, már jön is – mondja a Seregek Ura (Mal 3,1).

A szebbnél-szebb szövegeket órákon át lehetne folytatni. Azonban már ez a rövid, de annál szebb válogatás is érzékelteti azt a reményt és bátorítást, amely ezekből a szövegekből árad. De amikor ezeket a szövegeket olvassuk vagy halljuk, óhatlanul eszünkbe jut az is, hogy a próféták mikor és milyen körülmények között írták le ezeket a sorokat. Sok prófétának alig ismerjük az életútját, annyit azonban tudunk róluk, hogy nem boldogságban, ragyogásban, fényben éltek, amikor ezeket a szép szövegeket leírták, amikor így tanították és bátorították kortársaikat. Izajás életéről szinte csak annyit tudunk, hogy nem nagyon volt bátorsága a prófétai küldetéshez, a hagyomány pedig följegyezte róla, hogy később vértanúsággal fejezte be életét: testét kettéfűrészelték. (Úgy látszik, ezt a középkorban is kedvelt módszert már régen kitalálták.)

Jeremiás próféta könyve viszont bővebb bepillantást enged a próféta küzdelmes sorsába, vívódásaiba. Aki elolvassa Jeremiás könyvét, a próféta tanításán kívül megtudja azt is, hogy amikor ez a nagy próféta tanított és prófétált, milyen nehéz körülmények uralkodtak Júdában és Jeruzsálemben. Olvashatunk arról is, hogy a próféta kortársai, környezete hogyan vélekedtek őróla, hogyan bántak vele. Nevezetesen: az ország népe, a vallási és politikai vezetők éppúgy, mint az egyszerű emberek tömegei gyakorlatilag egy emberként ellene fordultak. Üldözték, rágalmazták, fizikailag bántalmazták. Mint tudjuk, még a szeméthyűjtő gödörbe is bedobták, életre-halálra keresték, árulással vádolták. A király, a papság, a nép szemében ő volt a bűnbak, a veszedelmes áruló, a belső ellenség a feszült politikai helyzetben, amikor az ország a végső összeomlás előtt állt. Az északi rész, Izrael már elesett, csak egy kicsike kis sziget, Júda, Jeruzsálem és környéke független még, de azt is körülvette már az ostromló sereg, végső perceit éli az ország és a szent város. Mindenki jól tudja, hogy mi vár a fővárosra, az országra, a népre. És ilyen körülmények között mer a próféta dacolni a közvéleménnyel, merészeli azt tanítani, amit tanít, és veszi a bátorságot azt tenni, amit tesz. A következményeket világosan látja és vállalja: azt, hogy egyedül marad, és mindenki szembefordul vele.

Ő ugyanis azt akarta elérni, hogy adják meg magukat, hódoljanak be az ellenségnek, mert még mindig jobb behódolni és élve maradni, mint a kíméletlen vérfürdőt és bosszút elviselni. De a kortársak nem hallgattak a prófétára: nem adták meg magukat. Azt mondták, hogy Isten meg fogja védeni a szent várost, ez a Jeremiás pedig, ahelyett, hogy a mindenható Istenben bízna, a választott nép érdeke ellen beszél, a pusztulást akarja, áruló.

A próféta vészjósló szavai azonban hamar beteljesedtek: bekövetkezett a teljes pusztulás. Jeremiásnak természetesen megkegyelmezett a hódító, hisz akkor is voltak már kémek és titkos rendőrök, s kívül az ostromlók nagyon jól tudták, hogy mi történik belül, az ostromlott városban. Jeremiás az ő tetszésük szerint beszélt, ezért a győzelem után, amikor összeszedték és fogságba vitték az emberek tízezreit – neki azt mondták: Kedves Jeremiás, te ugyan zsidó vagy, de jó fiú voltál, ezért szabad vagy. Ha akarsz maradsz, ha akarsz jöhetsz a fogságba, elkísérheted a többieket. Jeremiás úgy döntött, hogy fontosabb otthon maradnia, a fogságban mégiscsak rendezettebb körülmények között lesznek a foglyok. Együtt maradnak, az ő sorsuk tulajdonképpen nem olyan veszedelmes vagy kétségbeejtő az ő szemszögéből, mint a szétzilált, elbujdosott otthonmaradtaké. Maradt tehát.

A győztesek elvitték az emberek színe-javát, az elfoglalt területen pedig megszervezték a közigazgatást – már amennyire volt kiket igazgatni. Jeremiás siratta népét, sírva botorkált a város romjai, népe szétvert maradéka között. A megalázottakat igyekezett nyugalomra ösztönözni és reményt nyújtani nekik a kilátástalan helyzetben. De újabb oktalanság következett: az elbujdosott harcosok újból föllázadtak, s megkísérelték a megalázó elnyomást lerázni magukról. Ez persze eleve reménytelen kísérlet volt, és rövid úton el is intézték őket. Akiknek pedig sikerült egérutat nyerni Egyiptom felé, magukkal hurcolták Jeremiást is – akarata ellenére. Végül ott halt meg a próféta, a kényszerű száműzetés során, tisztázatlan körülmények között, talán éppen honfitársai kezétől legyilkolva...

Jeremiás próféta sorsát jellegzetes prófétai sorsnak tekinthetjük: osztályrésze a teljes értetlenség, üldöztetés, végül a szenvedés és a halál. A többi prófétának nem ismerjük ilyen részletesen az életét, nincsenek információink sorsuk alakulásáról, de a többiekről is tudjuk vagy sejtethetjük, hogy egyáltalán nem volt könnyű a dolguk.

De miért is idézzük fel mindezt ilyen részletesen? Azért, mert igen tanulságos világosan látni az ellentétet, a kontrasztot a próféták életében: Látjuk, olvassuk, hogy milyen csodálatos, reményteli, bátorító dolgokat mondanak és írnak, – miközben ők maguk sokszor és sokat szenvednek, üldözik őket, maguk körül pedig elkeserítő, egészen kétségbeejtő helyzetet látnak és tapasztalnak. Reménytelen a környezet, a nép helyzete, és elkeserítő a saját sorsuk. A próféták tehát olyan emberek, akik a teljes reménytelenség helyzetében hirdetik vagy írják le a legszebb, legbátorítóbb szavakat. Fényt is világosságot nyújtanak, amikor sötétség borítja a földet és homály a nemzeteket. Izajás kifejezetten említi is a »sötétségről«: nem fizikai sötétség ez, hanem kép, amely egyrészt a nép sorsát, helyzetét szemlélteti, másrészt a próféta személyes sorsának kilátástalanságát.

Többek között ezért van az, hogy prófétának nagyon nem akar elmenni senki sem. Az Ószövetségben szinte mindegyik meghívottnál megfigyelhetjük, hogy a küldetést semmi áron nem akarja vállalni. Mózes vitatkozik Istennel és bizonygatja, hogy ő bizony nem alkalmas erre a feladatra, hisz beszélni sem tud. Végül még azt is kimondja: »Küldj, akit akarsz [csak ne engem]!« (Kiv 4,13) Izajás, amikor Isten hívja, hevesen tiltakozik: »Tisztátalan ajkú ember vagyok!« (Iz 6,5). Jeremiás pedig a fiatalságára, a beszédben való járatlanságára hivatkozik (Jer 1,6). Azután mégis elindulnak, és megy mindegyikük, ahová az Úr küldi. Vajon miért mennek mégis? Ezt is elmondja Jeremiás, aki a kudarcok és szenvedések árjában többször meg akart hátrálni, fel akarta adni a küzdelmet. »Már azt gondoltam: 'Elfelejttem, nem beszélek többé a nevében!' De ilyenkor mintha tűz gyúlt volna szívemben, és átjárta minden csontomat, s ha megfeszítettem erőmet, hogy ellenálljak, belefáradtam, és nem tudtam elviselni...« (Jer 20,9)

A próféta tudja, hogy az embereknek keserű az, amit tanít, és nem kíváncsi arra, amerre vezetni akarja őket. Amit mond, nem, nem kell senkinek! Megkóstolta maga is, és keserű volt. Számolnia kell tehát azzal, hogy senki sem akarja majd tanítását elfogadni.

A prófétai sorsok az Újszövetségben is ugyanilyenek. Mindenekelőtt Jézusé, akit megtagadtak saját falujában, üldöztek saját népének vallási vezetői. Sőt, még azok is, akik

készségesen követték őt, időnként »kemény beszéd«-nek találták tanítását (Jn 6,60), végül pedig tulajdon tanítványai közül az egyik szolgáltatta őt hóhérai kezére. Jézus sorsa tipikusan, sőt kiemelkedően prófétai sors, amely a kereszthez vezet.

Most azonban nem Jézus alakjával szeretnénk foglalkozni, tekintsük inkább Pál apostol életét. Az ő életútját viszonylag jól ismerjük, s benne világosan nyomon követhetjük azt, hogy az igazi prófétai személyiség életében hogyan követik egymást az egyre nagyobb megpróbáltatások.

A nemzetek apostolának életéből nem szükséges itt minden részletet felidézni. Amikor Pál apostolt meghívta az Úr, Pál egy időre magányba vonult, nem kezdte el azonnal apostoli tevékenységét. Erre a visszavonulásra szüksége volt, hogy belsőleg is átalakuljon, megváltozzon: önmagával is meg kellett küzdenie, el kellett fogadnia az új feladatot, a prófétai küldetést. Természetes, hogy az apostolnak hamarosan meg kell tapasztalnia a szembenállást is. Miután döntött és vállalta, a hároméves sivatagi előkészület után tettekre szelken meg Jeruzsálembe. De mi vár rá az apostolok körében? Az apostolok gyanakszanak, visszahúzódnak tőle. Ilyen körülmények között kell vállalnia küldetését. Amint később le is írja: kívül veszedelmek, belül kétségek között. Mert már az első pillanatban nem értették meg és nem fogadták el. S kik azok, akik nem fogadják el? Nem a pogányok, nem az egyszerű emberek, hanem a többi apostol. Elég nekik az, hogy tudják: ez eddig üldözött bennünket, ebben nem lehet megbízni. Beférközik közénk, kiismer minket, aztán majd beárul bennünket...

De ne beszéljünk most arról, hogy mit jelenthetett neki, amikor Jeruzsálemben az apostoloknál jelentkezett, és azok gyanakodva, visszautasítóan fogadták őt. Ne térjünk ki arra se, hogy a zsidók részéről mennyi üldözést és szenvedést kellett elviselnie. Vizsgáljuk meg azokat a helyzeteket, amikor magában az egyházban érték őt az egyre fokozódó megpróbáltatások. Ha a páli leveleket figyelmesen olvassuk, kirajzolódik előttünk egy olyan prófétai sors, amelyben egymást követik a mind nagyobb próbatételek: először a tesszaloniki félreértések, azután korintusi híveinek a lázadása, ezt követően a rágalomhadjárat a páli evangélium kapcsán, végül pedig a teljes magárahagyatottság és a vértanúhalál.

Amikor Tesszalonikiben megszületik az első, lelkes keresztény közösség, az apostol továbbmegy, hogy máshol is hirdesse az evangéliumot. Távozása után azonban Tesszalonikiben egyesek meghalnak a megtértek közül, így fölmerül a probléma, hogy ha ezek nem érték meg Jézus második eljöttét, akkor hiába hittek Krisztusban, korai haláluk miatt kimaradnak az üdvösségből. S mikor levelében Pál megnyugtatta őket, hogy Jézus eljövetelkor az elhunytak fel fognak támadni, a hívek olyannyira megnyugszanak ebben, hogy Jézus jövetelét várva már dolgozni sem akarnak. Újabb levelet kell tehát írnia az apostolnak, és minden tudását és tekintélyét latba vetnie, hogy az értetlenkedő hívek hitét és életét a helyes mederbe terelje (1-2 Tessz).

A tesszaloniki hívekkel kapcsolatos gondok azonban messze eltörpülnek azok mellett a problémák mellett, amelyeket a korintusiak okoztak Pálnak. Ezek a hívek, amellet, hogy az erkölcstelenség, a szeretetlenség és a békétlenség kirívó esetei dúltak-romboltak soraikban, végül még magával Pállal, mesterükkel és apostoli atyjukkal is szembefordultak. Először egymás között civódtak azon, hogy ki is az ő igazi tanítómesterük: Pál, Apolló, Péter, vagy maga Jézus? Pál erre levelet írt nekik, próbálta helyre tenni a dolgokat, de mindez csak olaj volt a tűzre, most már nyíltan szembefordultak Pállal. Tanítványa sietve hozta az apostolnak Efezusba a nyílt lázadás hírért. S amikor Pál – félretéve sürgős munkáit – személyesen odasietett, hogy rendet teremtsen, ellenfelei a vádak és rágalmak áradatát zúdították rá, és kiutasították a közösségből. Képzeltetjük, hogy milyen fájdalmat és csalódást jelentett mindez az apostolnak... És milyen érzelmekkel hagyta ott őket, hogyan menekült a lázadó közösségből az a Pál, akinek mindennél fontosabb volt Krisztus ügye is, és ezek a hívek is... De nem adta fel! Hazaérve leült, és – saját bevallása szerint »sűrű könnyhullatás közepette«

(2 Kor 2,4) újabb levélben igyekezett jobb belátásra bírni a közösséget – ezúttal végre sikerrel. (1-2 Kor)

Ezt tették Pállal a saját hívei. És a környezete, az egyház többi apostola és igehirdetője? Már a korintusi levelekből is, de a Galata és Római levélből még inkább kitűnik, hogy mi mindent kellett Pálnak elviselnie a többi keresztény tanító és igehirdető részéről. Lassanként ők is elkezdtek suttogni, majd nyíltan terjeszteni, hogy Pál nem igazi apostol, szektás, félrevezeti, becsapja mindazokat, akiket megtérít. Hívei nem igazi keresztények, mert Pál nem metéli körül a megtérteket, nem követeli meg tőlük az ősi, ezeréves előírások, hagyományok követését. Jézus is zsidó módon élt, követői is, és így él a jeruzsálemi egyház is. És ezek az ellenfelek mennek Pál nyomában, megszegyenítik, megalázzák a híveit. Rájuk kényszerítik a zsidó életformát, Pált pedig befeketítik előttük: elmondják, hogy nem csak félrevezette őket, hanem még csúnya is, dadog is, lop is, csal is, másokon élőködik, gyűjtéseket rendez, s amit összeadnak, azt ellopja. (2 Kor, Gal)

S ez az aknamunka végigkíséri az apostol életútját. Ilyen körülmények között kell dolgoznia, szüntelen védenie az igazságot, rendületlenül hirdetni a tiszta krisztusi hitet, és szüntelen magyarázkodással tisztázni magát a rágalmak alól...

És milyen az apostoli út befejezése? Emberileg talán ez a legnehezebb, legkeservesebb. Pál teljesen egyedül marad. Egykori tanítványai elhagyják, járják a maguk útját: alig marad társa és támasza a fogságban. A megfáradt, idős Pál, aki tudja, hogy ezúttal nem menekülhet többé a pallos elől, szinte teljesen magára hagyva néz a biztos halál elé... (2 Tím)

Ilyen körülmények között kellett Pálnak hirdetni az örömhírt, – s ilyen körülmények között születnek meg az Újszövetség legszebb részei! Amikor a széthúzás és a vetélkedés dúlja a közösséget, Pál akkor veti papírra legszebb gondolatait az egységről, Krisztus Titokzatos Testéről (1 Kor 12,12-27; Ef 2,19-22). Amikor marják egymást a hívek és fellázadnak térítő apostoluk ellen, akkor írja le Pál a Szeretethimnusz (1 Kor 13) – azokat a csodálatos gondolatokat, amelyek azóta az egyik legszebb remekét képezik nem csak a vallásos irodalomnak, hanem talán az egész világirodalomnak.

Mert a szenvedés, a megpróbáltatás egyes embereket tönkre tesz, másokat pedig annál nagyobb erőfeszítésre sarkall, s ebben a kihívásban és feszültségben születnek meg a legremekebb értékek, legnagyobb alkotások.

A próféták tehát ilyen körülmények között fogalmazták meg, hirdetik és írják le azokat a csodálatos gondolatokat, amelyekkel megajándékozzák kortársaikat – és az egész emberiséget. A prófétának is óriási erőfeszítésbe kerül, hogy fel ne adja, hisz legtöbbször maga is kétségek között hánycódik belül, szenved és gyötrődik. Kívül pedig rendszerint falakba ütközik, magára marad, sőt megvetik, rágalmazták, támadják és üldözik, sokszor egyenesen a fizikai tönkretételére töreksenek.

Mindezt átélte Jézus is. Látjuk őt a Getszemáni kertben, amint könyörög: „Atyám, ha lehetséges, múljk el tőlem ez a pohár!” Minden ízében menekülne az elől, ami rá vár. De nem futamodik meg, hanem kimondja: „Legyen meg a Te akaratod!”

A fenti összeállításban nem adtunk meg egyetlen helyet sem az evangéliumokból, nem utaltunk Jézus szavaira a Szentírás legszebb kijelentései sorában. Jól tudjuk azonban, hogy mind a négy evangéliumot, Jézus minden szavát ide sorolhatnánk, annyira áthatja őket a remény, a bizalom és a derű. Mennyire örömteli és bátorító mindaz, amit Jézus mond és tanít, miközben maga állandó intrikáknak van kitéve, nyílt és burkolt támadásoknak, megnemértésnek, üldözésnek. Még a tanítványai is bizalmatlanok, csalódottak, végül tulajdon tanítványa árulja el és juttatja a hóhér kezére. Ez az a háttér, amelyből az üdvösség szavai fakadnak.

De Jézussal, Pállal nem fejeződött be ez az út, nem szüntek meg az ilyen helyzetek és sorsok. Római szent Kelemen az első század végén a korintusiakat megfedvén szemükre veti, hogy ó, ti korintusiak, ti már megint intrikáltok, veszekedtek, mint régen. S azután Kelemen

pápa arról tesz említést, hogy ilyen intrikáknak estek áldozatul az apostolfejedelmek is, Péter és Pál. Nincs tehát kizárva, hogy a keresztyénségen belüli féltékenység vagy vetélkedés vezetett Péter és Pál elfogásához, vértanúságához is, amint egykor Jézust is tanítványa, Júdás árulta el. Szerencsére nem tudunk erről többet, de ez az utalás ott szerepel szent Kelemen levelében, s így nem egészen alaptalan feltételeznünk, hogy az árulás-dolog tovább működött az egyházban. Mert nem az az igazán fájdalmas, amikor egy idegen ember haragszik rám, egy kívülálló elgáncsol, keresztbe tesz nekem. Az a legfájóbb, ha a barátom, a társam, a hittestvérem árt nekem. Amint Jézus mondja: »Aki velem együtt a tálba nyúl, az árul el engem« (Mk 14,20p); János evangélista pedig a zsoltárost idézi e helyen: »Aki kenyereimet ette, sarkát emelte ellenem« (Jn 13,18).

Ez tehát a prófétai sors. S amikor mindezt világosan látjuk, akkor tudjuk igazán értékelni a prófétának a nagyságát, – legyen az akár ószövetségi próféta, akár Jézus, legyenek azok az apostolok vagy az Újszövetség más igehirdetői. Miközben magának a prófétának kétszeresen is nehéz a dolga, mert egyrészt maga is átéli mindazt a nyomorúságot és reménytelenséget, amit kortársai, másrészt ha megkísérel segíteni, vigasztalni, megoldást adni, azonnal lehurrogják, kinevetik vagy egyenesen üldözik. S ő mégis ott áll, és hirdeti a hit, a remény szavát. A próféták olyanok az emberek között, mint a sötétségben a fény. A világ tele van nyomorúsággal, bajjal, szenvedéssel, önzéssel és szeretetlenséggel, reménytelenséggel és kilátástalansággal, és akkor feláll egy ember, aki maga is részese és hordozója ezeknek a terheknek, mégis tud bátorítani, lelkesíteni, erőt, reményt adni másoknak. Ezek a próféták, és ilyen próféták műve a Szentírás.

El lehet mondani, hogy a prófétáknak az összes csodálatos írása úgy született, mint az a bizonyos gyöngy a kagylóban. A Szentírás legcsodálatosabb részei a szenvedés talajából fakadtak. Pál esetében ezt nyilvánvalóan láthatjuk. Szinte azt mondhatjuk: minél nagyobb volt fájdalma és szenvedése, annál többet és annál szebb dolgokat írt. A filippieknek például röviden írt, mert velük nem volt semmi baj. Csak megköszönte szeretetüket és megdicsérte őket. A korintusiaknak viszont négy levelet is írt; ebből kettő maradt meg, s mindegyik jó hosszú, 16 és 13 fejezet. (A másik két levél nem maradt fenn, nyilván nem nagyon mutogatták másnak a címzetek.)

A »próféták« írásai a Szentírás legragyogóbb oldalai, lapjai, sorai. Ezek a szövegek tanúskodnak Istennek arról a csodálatos végzéséről, »munkamódszeréről«, hogy a teljes nyomorúságban, a sötétségben mindig rendel olyan embereket, akik az elcsüggedteknek reményt adnak, akik azt mondják a többieknek, hogy emberek, van fölöttünk gondviselő Isten! Emberek, van, lesz megoldás! S ezt le is írják, és rendületlenül hirdetik. Mivel voltak és vannak próféták, prófétai lelkek, azért van az emberiség nagy családjának reménye.

Tudjuk, mennyire fontos, hogy az ember soha ne »írja le« önmagát, soha ne »adja fel« sorsát, életét, reményét. Tudjuk, milyen sok embert megkönyékez ez körülöttünk, hiszen ha jól belegondolunk, az életünk sokszor elég kilátástalan, árad az önzés, a szeretetlenség. Látjuk, hogyan öli, gyilkolja egymást ember és ember, nemzet és nép, hogyan mészárolnak le embereket ötvenesével, ezrével, vagy akár százezrével. Hogyan üldözik ki százezreket lakásaikból, otthonaikból, hazájukból gátlás nélkül, hogyan adnak el nemzeteket, országokat merő számításból és önös érdekből. S amit a világ nagypolitikája művel, azt teszik az emberek kicsiben, saját szomszédaikkal, munkatársaikkal, ismerőseikkel és munkatársaikkal. A világpolitikában azért történik, ami történik, mert kicsiben is ugyanaz történik. Hisz mennyien vannak, akik saját érdekeik miatt nyugodtan átgázolnak a gyöngébben, gátlástalanul kisemmizik a kiszolgáltatottat. A világ azonban mindig ilyen volt, és ezzel mindig szembesülni fogunk a világban. De ebben a világban mindig ott voltak azok is, akik az emberek elé mertek állni és merték hirdetni: a dolognak ezzel nincs vége. Ne csüggedjete el. Van remény, van miért kitartani, van miért továbbmenni. A prófétáknak ez az óriási értéke.

Úgy tudom, hogy az amerikaiak a világűrbe – legalábbis kezdetben – csak házas embereket küldtek fel. Azért, mert azok mindenképpen vissza akarnak jönni, soha nem fogják feladni, még a legreménytelenebb helyzetekben sem. S a Gulágokat vagy a mínusz 40 fokos doni harcmezőt megjárta emberektől tudjuk, milyen sokan hazajöttek azok közül, akik haza akartak jönni, és milyen sokan ottmaradtak, akik feladták. Hány ember veszíti el ma is a reményét, hány ember menekül a kábítószerekhez, vagy akár az öngyilkosságba! (Hazánk az utóbbi tekintetében első helyen áll a világon!) Milyen nagy szükség van ma is prófétákra, akik reményt, erőt, hitet tudnak adni másoknak!

Arról van szó, hogy sötétben vagyunk, nagyon félünk, ketten megyünk. Ha mind a kettő nagyon fél, akkor egymást akár az örületbe is kergethetik. De ha az egyiknek több a bátorsága, megfogja a másik kezét és azt mondja neki: Ne félj, csak gyere, nem lesz semmi baj! – mennyivel könnyebb akkor a másik helyzete. De az elsőnek is, mert ha nem tenné, amit tesz, megmaradna a maga félelmében és a sötétségben.

Mi kell ahhoz, hogy valaki meg ne futamodjon, sőt másnak támasza, bátorítója legyen? Eszembe jut egy régi történet, amit még édesapám mesélt az első világháború idejéből. Ő még 10-12 éves lehetett akkor, s a háború végén a szomszéd Guszti bácsi épen, egészségesen hazatért a csatározásból. Sőt, vitézségi érdemrendet és földbirtokot is kapott, mert az egyik ütközetben egymaga megállította, megfutamította az ellenséget. Mindenki csodálta és irigyelte őt. Édesapám egyszer szerét ejtette és megkérdezte tőle: »Guszti bácsi hogyan tudott olyan bátor és hős lenni?« Mire aztán vitéz T. Ágoston elmondta, hogy mi történt. A tüzéségnél szolgált, egy géppuskával be volt ásva a frontvonalon. Mikor az ellenség támadott, már minden társát kilőtték, csak ő lőtt tovább megállás nélkül. Nagyon félt, legszívesebben maga is elfutott volna, de tudta, hogy ha kiugrik a lövészárokból, azonnal eltalálják. Tölténye volt elég, hát csak lőtt és lőtt, míg végül az ellenség meg nem futamodott. Így nyerte meg a csatát – félelmében – ő, egymaga.

A próféta helyzete is hasonló. Lehet, hogy fél, lehet, hogy szenved maga is, és kétségek környékezik, – de tudja, hogy nem tehet mást, mint amit Isten rábízott.

A próféta azt is tudja, hogy amit tesz és hirdet, azzal nem arat sikert, mert az nem az emberek kedvére való, – mint a magyar birkák számára a pusztai legeltetés.

Magyarországon három pásztor, öt bojtár és jó néhány pulikutya kell ahhoz, hogy egy nagyobbacska birkanyáját eltereljenek valamerre. Vajon miért ilyen körülményes ez? Mert Magyarországon a birkát mindig elterelik onnan, ahol bőven volna mit legelni: a zöld lucernától, a viruló kukoricától, a zsenge búzától, és odahajtják, ahol alig talál valamit, csak frissen vágott tarlót, tövig lekaszált mezőt, kiégett pusztaságot.

Izraelben viszont ha a pásztor elindul valamerre, a nyáj bégetve rohan utána. Mert Izraelben a sivatagok mentén szinte sehol egy fűszál, mindenfelé csak kő- és homokrengeteg. És a birka nagyon jól tudja, hogy ha a pásztor elindul valamerre, érdemes őt követni, mert a pásztor oda megy, ahol van még némi kóró és száraz fűszál, és a nagy szárazságban valami kis ivóvíz is csörgedez. Ha nem követi a pásztort, hamarosan éhen és szomjan pusztul.

A próféta munkája azért is igen fáradságos, mert az emberek úgy érzik: meg akarják őket fosztani sok mindentől, igyekeznek elterelni, eltiltani őket mindattól, ami jó és kellemes, és rászorítani arra, amit nem is ismernek, nem is kívánnak. Nézzük csak a mai társadalmat: Kell-e neki istenhit, erkölcs, vallás? Nem! És miért nem? Nem csak azért, mert vallásellenesek. Nem csak azért, mert át van a gondolkodásuk formálva. Egyszerűen azért nem, mert az emberek nem akarnak semmiféle tekintélyt, nem akarnak különféle szabályokat, nem akarják, hogy bárki, bármiben korlátozza őket. Szabadok, függetlenek akarnak lenni.

Mint az egyik kis elsős kislánynak a traktoros édesapja, aki azt mondta nekem egyszer azokban a sötét, vallásüldözéses időkben: »Elhoztam a gyereket hittanra járatni, mert nem bírunk vele. De, Tisztelendő bácsi, ne tessen nagyon megtanítani, hogy később ne legyenek majd gátlásai.« Ezt harminc évvel ezelőtt mondta nekem egy egyszerű munkásember.

Az emberek azt hiszik ugyanis, hogy Isten és a vallás elvesz tőlük sok minden fontos, jó és kellemes dolgot. Amit pedig ígér, az elég megfoghatatlan számukra. Él és virul tehát a szabadság; meg is lehet nézni a következményeit.

»Amikor elhatalmasodott a bűn, túlradt a kegyelem« – írja Pál apostol (Róm 5,20). Isten ma talán még sürgetőbben kérdezi: »Kit küldjek el? Ki megy el nekünk?« (Iz 6,8). Mint minden kor emberéhez, úgy a mai világba is küldeni akar Isten olyan embereket, akik a kétségbeejtő, teljes sötétségben is, még ha maguk is kétségek között vergődnek időnként, még ha nincs is semmi kedvük és semmi bátorságuk és gyöngének érzik is magukat, – akkor is vállalják, hogy másoknak hitet és fényt, célt és reményt adnak. S ha vannak és lesznek ilyenek, velük is megtörténik a csoda: gyöngeségükben és erőtlenségükben az Élet közvetítői lesznek mások felé, s közben maguk is ájtutnak a halálból az Életre.

* * *

Sok ilyen ember volt és van a világban. Isten hívja és küldi őket. Isten munkatársaiként orvosai ők a világnak. És ezeknek az embereknek a küzdelmeiből, szenvedéseiből születnek az üdvösség szavai. Fájdalmaik és gyötrődéseik szükségesek a megváltás művének beteljesedéséhez, Isten titkainak megértéséhez. Jó példa erre a kereszthalál titkának megértése. Jézus szeretetének nagyságát akkor értették meg igazán a tanítványai, amikor legnagyobb volt a veszteségük, a fájdalmuk, amikor a kétségek elemi erővel törtek rájuk: amikor tanúi voltak Jézus kereszthalálának. Ekkorra tele voltak már reménnyel és bizakodással, de Jézus halálával rájuk szakadt a teljes sötétség. S ekkor megértették azt, amit Jézus korábban százszor is hiába mondott nekik. Mert a kereszthalál láttán meg kellett állni és meg kellett oldani, hogy mindez mit jelent. Ez a fájdalom és sötétség kényszeríti őket, hogy oldják meg a titkot. Így születik meg bennük a világosság, s így indul útjára a keresztény teológia, amelynek középpontjában Jézus megváltó tette és Istennek Jézusban kinyilvánított mérhetetlen szeretete áll. A teológia születését is a »próféták« fájdalmának köszönhetjük.

A család a Bibliában

Elöljáróban

[Egy nyelvi adat:] Sem a héber, sem a görög nyelv nem ismeri a „család” szót. Amikor a héber és görög szövegek a családról beszélnek, a „ház” (bét; oikos, oikia) szót használják, átvitt értelemben. Ezt teszi a Szentírás is. Néhány példa az Újszövetségből: „Amikor házába léptek, csókoljátok meg azt (= a házat)” (Mt 10,12). „Hitt egész házával együtt” (Jn 4,53). „Megkereszteltem Sztefanász házat” (1 Kor 1,16). A mondat és a szövegkörnyezet értelméből állapíthatjuk meg, hogy adott esetben a „ház” szó épületet vagy családot jelent-e.

[Egy mózesi törvény:] „Ha valaki feleséget vesz, de aztán nem talál tetszésre nála az asszony, mert valami szégyenletes dolgot fedez föl rajta: válólevelet ír neki, kezébe adja és elbocsátja házából. Az elhagyja házat s hozzámegy egy másik emberhez...” (MTörv 24,1). A válás megengedett. A válás után mindkét fél újra házasodhat (= „folytatólagos többnejűség”). A válásról egyedül a férj határoz. A válás feltétele nincs közelebbről meghatározva („szégyenletes dolog” a nőnél).

[Egy riport: Malájföld, 1961] „...Elkezdtek a beszélgetést. Azt akartam megtudni, hogyan parancsolnak az asszonyok. – Miért? – érdeklődött Hawa, azonnal abbahagyva a gyékényfonást. – Európában nem a nők parancsolnak? – Nem – feleltem. – Európában a férfiak parancsolnak. – Nem értem – csodálkozott Hawa. Alázatos, elhanyagolt külsejű öregasszony volt. – Ez egész másképp van – magyaráztam. – Nálunk a férfi a család feje és a férfi adja a vezetéknévét a feleségének és a gyerekeknek. – Azt jelenti, hogy az asszony veszi fel a férj nevét, ahelyett, hogy a férj venné fel az asszonyét, és amikor megszületik a lány, akkor nem az anyja, hanem az apja nevét viseli? – kérdezte Hawa. Bizony – feleltem. – Ó! – kiáltott fel elképedve Hawa. – De azért a férj az, aki engedelmeskedik, nem? – Nem – világosítottam fel. – Általában nem. Többé-kevésbé ez a szokás. – Mohamed Reza (a tolmács) lefordította, és ekkor hangos nevetés robbant ki a kunyhóban. A matriarchák úgy nevettek, mint ha az év legjobb viccét hallották volna; ki a hasát fogta, ki a térdét csapkodta, megfeketedett fogcsonkjait mutogatva még a dédanya is nevetett...”¹

A/ A család a pátriárkák korában

a/ A család összetétele. A Biblia tanúsága szerint a pátriárkák korában a család keretei sokkal tágabbak voltak, mint a későbbi korokban (és manapság: apa, anya, gyerekek). Tagjai a következők: apa (családfő, sejk), elsőszülött fiú, többi fiú, fiúgyermek és unokák; az apa fő- és mellékfeleségei, a felnőtt fiúk feleségei, leánygyermek; szolgák; (állatok). Ez az együttes alkotta az ún. nagycsaládot.

A nagycsalád az akkori nomád életmód szükségszerű terméke. A felnőtt fiúgyermek, ha meg is házasodik, nem vonulhat el feleségével és húsz birkájával a pusztába, hogy önálló életet kezdjen. A sivatag szélén kóborló ellenséges csoportok között a fennmaradás alapvető feltétele az együttmaradás, elsősorban a felnőtt férfiak összefogása, hogy megvédjék a család többi tagját és mindenekelőtt a nyáját, mely a megélhetés egyedüli forrása. Együtt marad tehát a nagycsalád, és együtt (közös) marad a nyáj is. A nyáját az apa halála után sem osztják szét: az elsőszülött fiú öröklí, akinek a személyében az új családfő lép mindannyiuk élére.

¹ Oriana Fallaci, *A haszontalan nem*, Budapest, 1968. Kozmosz.

b/ A családtagok viszonya egymáshoz. A családban a jogi helyzet alapvetően egyenlőtlen. A családfő teljhatalommal rendelkezik. Feleségét veszi, és ha úgy tetszik, eladja, eltaszítja magától. Fiúgyermekait kitagadhatja, elűzheti, egyiket a másik előtt előnyben részesítheti. A leánygyermek az apa vagyonát növelik: amikor férjhez mennek, a férj által fizetett vételár gyarapítja az apa vagyonát. Az elsőszülött fiú előjogokkal rendelkezik: ő a családfői hatalom várományosa, aki apja örökébe lépve nemcsak a nyáj legnagyobb részét, hanem a család többi tagját is birtokolja (még apja feleségeit is). A nők teljesen alá vannak rendelve a férfiaknak: szinte jogok nélkül, egészen kiszolgáltatottan élnek. Gyermek születésével, a nyáj gondozásával, az ételek elkészítésével szolgálják a férfiakat.

A férfiak kiváltságos helyzete nem szükségszerű, hiszen vannak népek, ahol ugyanezt a szerepet a nők játsszák (matriarchátus). Elképzelhető, hogy a zsidó nép őseinél azért alakultak így a jogviszonyok, mert létfontosságú volt a család védelme. Kipusztult (vagy beolvadt) az olyan család, amely nem volt képes önmagát és nyáját megvédeni az ellenségtől. A családon belül viszont a férfi bizonyult alkalmasabbnak a védelemre, hiszen a nő gyakran maga is védelemre szorul (terhesség, szoptatás). A férfiak azután a szabadabb mozgási lehetőség és a fizikai erőfölény segítségével megszerezték maguknak a többi előjogot is: a vezetést és irányítást, a tulajdonjogot.

c/ A nagycsaládoknak a környezethez való viszonya igen laza és alkalmoszerű. Aránylag szorosan kapcsolódik az ún. nemzetséghez, a rokon nagycsaládok közösségéhez. A család nem növekedhet ugyanis korlátlanul. Sok embernek sok állatra van szüksége a megélhetéshez, sok állatnak sok legelőre, ez pedig elég szűkösen található azon a vidéken. A nagycsalád így egy bizonyos ponton túl kénytelen két vagy több részre (családra) oszlani. Így vált el egymástól például Ábr[ah]ám és Lót családja, mert „vita támadt a pásztorok között a legelő végett” (Ter 13,7). Természetesen nem szakad el minden kötelék az egyes családok között: szükség esetén egymás segítségére sietnek, mint Ábr[ah]ám, amikor elhurcolják Lót családját (Ter 14,13-16). Rokon nemzetségek törzset alkotnak, a törzsek pedig törzsszövetséget, majd egységes népet képeznek.

d/ A nagycsalád vallási életében az apának (családfő) van döntő szerepe. Az ő istene a család istene. A család nevében ő végez minden vallási tevékenységet. Vallási tekintetben őt követi mindenki a kis közösségben. Így amikor Ábrahám szövetséget köt Istennel, ez a szövetség kiterjed családjának minden tagjára: „Fogta fiát, Izmaelt, s minden szolgáját, aki házában született, s akit pénzen vásárolt, mindenkit, aki a férfinem-hez tartozott, s még aznap körülmetélte őket” (Ter 17,23). Vallási téren is érvényesül tehát az, ami az élet minden más területén: egyedül a családfő a teljes jogú személy (ha szabad így mondani: csak ő lehet Isten partnere); a fiúk öröklik majd ezt a jogot, a nőket pedig e tekintetben is semmibe veszik (pl. a szövetség jelét a nők nem kaphatják meg).

B/ A család Jézus korában

Míg a család felépítése, társadalmi és vallási szerepe erre az időre külsőleg alapvetően megváltozott, a család belső életében minden ugyanúgy maradt, mint a pátriárkák korában.

a/ A család felépítése teljesen a mai képet mutatja: apa, anya, gyerekek. Megszűnt a nagycsalád, gyakorlatilag a múlté az (egyidejű) többnejűség. A változás oka a letelepült életmód: a városkultúra és a megélhetés új forrásai. Az emberek kőből épített házakban (vagy földbe vájt kunyhókban) laknak: csak a király építhet akkora házat, hogy helyet adjon 20-50-100 tagú családjának. A szegény ember házában nem lakhat együtt számos fia feleségestől, családostól. Aki megházasodik, elmegy, új lakóhelyet épít, önálló családot alapít. A gyorsan szaporodó birkanyáj is a múlté már. Az átlagember (kézműves, hivatalnok, földműves) képtelen kenyeret adni több feleségnek, sok gyermeknek. Annak azonban nincs akadálya,

hogy a férj egyik feleség helyett másikat vegyen házába. Megmarad tehát a folyamatos többnejűség lehetősége, és ezzel együtt az asszony kiszolgáltatottsága.

b/ A családtagok egymáshoz való viszonya tekintetében tehát minden marad a régiben, sőt talán még tovább romlik a helyzet. A férfi pénzért veszi a feleségét, pénzért adja lányát a kérőnek. Házasársi hűséget csak az asszonytól követelnek, mert ő a férj tulajdona. Asszony nem lehet tanú a törvény előtt, nem vásárolhat rabszolgát, nem vehet részt a nyilvános ügyek intézésében. Ő végzi a nehéz munkát, gondozza a gyerekeket és főz, de ha vendég van a háznál, be sem teheti a lábát oda, ahol a férfi a vendéggel étkezik, még csak fel sem szolgálhat. Férfi nem köszön az asszonynak (Talmud bab Qid 70ab), asszonnyal nem beszélget, még saját feleségével sem. (uo., bErub 53b; Ab 1,5): a férfinak számot kell adnia az ítéleten minden fölösleges szóért, amit az asszonnyal váltott (Ab 1,5).

A hátrányos megkülönböztetés a vallási életben erősebben érződik, mint valaha. Asszonyok a templomban és a zsinagógákban elkülönítve, szótlánul és tétlenül lehetnek csak jelen. Talán szélsőséges, de nagyon jellemző a Talmud egyik kitétele: „Inkább a tűz égesse el a Törvényt, minthogy asszonyok kezébe kerüljön” (pal.Sota 3,4.19a7). Őket a Törvény sem úgy kötelezi, mint a férfiakat. Minden tilalmat be kell tartaniuk, de az előírások rájuk nem kötelezők: nem kell a zárandoklatokon részt venniük, evés előtt imádkozniuk (asztali imádságnál „az asszonyok, még ha százan vannak is, nem számítanak,” Berakót 45b), a Semát sem kell mondaniuk, imaszíjuk természetesen szintén nincs. A férfiak kifejezetten lenézik az asszonyokat², butának, varázslónak, babonásoknak tartják, akikben csak a testiség uralkodik és így a férfi tisztaságát, becsületességét veszélyeztetik. Az asszony okatlan („aki lányát a Törvényre tanítja, babonára oktatja”, Sota 3,4), hűtlen, megbízhatatlan. Életének egyedüli értelme az, hogy az apának fiúgyermeket szül. Ha nincsenek gyermekei, eltaszítják, ha lányai vannak, átkozódnak: „Boldog, akinek gyermekei fiúk, jaj annak, akié lányok!” (bQid 82b). A férfi naponta hálát ad, hogy nem asszonynak született (még ma is!; Tos.Ber 7,18).

A gyermekek az apa kizárólagos tulajdonát képezik. (Vö. Mt 18,25; az apa adósságáért a gyermekeket is eladják). A leánygyermek az apa szégyene, s ha felnőtt, vagyonát növelő „ingóság”. A fiúgyermeket az apa természetesen azzal a szeretettel veszi körül, amely megilleti nevének és férfi-előjogainak jövődő hordozóit.

c/ A család viszonya a környezethez ugyancsak alaposan átrétegződött külsőleg, de lényegében itt is megmaradt az apa (férfi) döntő szerepe. A törzsi hovatartozás sokat veszített jelentőségéből, bár szigorúan számon tartják, és bizonyos esetekben figyelembe is veszik (pl. népszámlálás). A törzsek szerinti tagozódásnak azonban már inkább csak elméleti és öntudati jelentősége van. A gyakorlatban a lakosság teljesen összekeveredett (vö. József Názáretben, Zabulon földjén). A család lakóhelyét és a környezettel való kapcsolatát az apa foglalkozása és vagyoni, társadalmi helyzete határozza meg. Ez minősíti a család minden tagját. Így egyesek szemében Jézus mindig csak „az ács fia” marad (Mt 13,55).

d/ A család vallási életében is az apa szerepe a döntő. Ő mondja az asztali áldást, ő imádkozza a Semát, ő zárandokol az ünnepekre. Bemutatja a húsvéti áldozatot (ha van elegendő férfi), tanulmányozza a Törvényt, részt vesz a zsinagógai istentiszteleten, felolvas, magyarázza az Írást. Fiát körülmételve a szövetség népébe iktatja, megtanítja a Sema imádkozására, oktatja a vallási hagyományokra. Az apa vallási téren hozott döntéseit, elhatározásait családjának minden tagja követi. Asszony, gyermek egyéni állásfoglalása szóba sem jöhet.

² Természetesen voltak kivételek, de az általánosabb ez volt.

C/ Jézus tanítása a családról

Jézus az Isten uralmának örömhírét hirdette: a családról nem adott rendszeres tanítást. Élete és tanítása azonban sok olyan részletet tartalmaz, ahol szóval és tettel bírálja és helyesbíti a korabeli zsidóságnak a családról alkotott felfogását. Az alábbiakban megkíséreljük rendszerbe foglalni ezt a tanítást.

a/ A család összetétele. Jézus szerint a házasságkötés új és független családi közösség alapítását jelenti, ahol a nagyapának nincs többé döntő szava, mint régen, a nagy családban („a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik...” Mk 10,7). Az új család összetétele: apa, anya, gyerekek, ahol a család tagjai egymáshoz tartoznak („ragaszkodnak”), csak egymástól függenek. Jézus szerint az anya (feleség) helyzete nem esetleges többé, nem bizonytalan. Nem lehet függvénye a férj önkényének. Ezért szembefordul a hagyományos (mózesi) felfogással, amely lehetőséget ad a válásra és újránházasodásra. Tanítja, hogy a férj sohasem bocsáthatja el feleségét, hogy újra házasodjon (Mk 10,10-12; Lk 16,18). Mégpedig azért nem, mert a házasságkötés alkalmával maga Isten teszi eggyé, „egy testté” a házasfeleket, mint a teremtkor Ádámot és Évát (Mt 19,4-5; Mk 10,6-8). „Amit tehát Isten egybekötött, ember szét ne válassa!” (Mt 19,6; Mk 10,9). Itt azonban meg kell állnunk kissé, mert Máté evangéliuma szerint Márkkal és Lukáccsal szemben Jézus az asszony hűtlensége esetében megengedi a válást (Mt 5,31; 19,9).

Máté szövegének megértéséhez tudnunk kell, hogy ő lényegében zsidó álláspontot képvisel. A zsidók ugyanis rendkívül büszkék voltak erre a (mózesi) válás-törvényre. Isten különleges kegyének, Izrael előjogának tartották³. Csak azt vitatták, hogy mi az a „szégyenletes dolog” (Mtörv 24,1), amely miatt a férj elküldheti feleségét. Sammáj rabbi iskolája szerint válásra csak a feleség hűtlensége (házasságtörése) adhat okot. Hillél viszont azt tanította, hogy elég az is, ha az asszony odaégeti vagy elsózza az ételt. Sőt később Aqiba rabbi szerint az is kimeríti a „szégyenletes dolog” fogalmát, ha a férj nála szebb nőt talál (Gittin 9,10; Keth 7,6k; Sifre Deut 269 a 24,1-hez). Amikor tehát Máté Jézus szavait így fogalmazza meg: „Aki elbocsátja feleségét, ha csak nem parázñaság esetén, házasságot tör” (Mt 19,9; vö. 5,31), tulajdonképpen megmarad a zsidó felfogásnál, csak éppen annak szigorúbb változatát (Sammáj) képviseli. Az ő megfogalmazásában végeredményben nem egészen logikus Jézus gondolatmenete. Szerinte ezeket mondja Jézus: 1. A házasfeleket Isten egyesítette, ezért nem lehet elválniuk (Mt 19,4-6); 2. Mózes a zsidók megátalkodottsága⁴ miatt engedte meg a válást (8.v.); 3. kezdettől (= Isten terveiben) azonban nem így volt (8.v.); 4. a feleség hűtlensége esetében a válás megengedett dolog (9.v.). Más szóval: Jézus háromféle érveléssel is bizonyítja, hogy a válás tilos, végén pedig megengedi, mint Mózes! (Ugyanez a következetlenség látható Mt 5,31-ben is). Valószínű, hogy Máté evangéliumába éppen az idézett mózesi helyből került be ez a kitétel, mint az ott szereplő „szégyenletes dolog”-nak a szigorúbb rabbik értelmezését tükröző fordítása. Ez egyébként már csak azért is elképzelhető, mert Máté evangéliuma zsidókeresztények számára készült (akik közül talán többen is a Mózes által törvényesített második feleségükkel éltek).

b/ A családtagok egymás közötti viszonyáról Jézus kifejezetten nem beszél, viszont lépten-nyomon átlépi a nőkkel és gyermekekkel szemben tapasztalható megkülönböztetés korabeli szabályait. Nyilvános helyen beszélget egy samaritánus (!) asszonnyal. Tanítványai meg is lepődnek rajta (Jn 4,27). Máriával, Mártával állandó, jó barátságban van (Jn 11,5), gyakran meglátogatja őket. Máriát tanítja (Lk 10,39), Márta pedig felszolgál neki (Lk 10,40;

³ A rabbinista hagyományok szerint Jahve ezt mondta: „A válást megadtam Izraelben; a népek között azonban nem adtam válást” (pal Qid 1,58c).

⁴ Szó szerint „keményszívűség”. A szemita gondolkodásban a szív a gondolkodás székhelye. Így a „keményszívűség” kifejezés értetlenséget, megátalkodottságot jelent.

Jn 12,2) éppúgy, mint Péter anyósa (Mk 1,31). Nők, asszonyok akár meg is érinthetik őt (vérfolyásos asszony, Mk 5,27). Mária megkeni (Jn 12,3), a bűnös asszony csókolgatja lábát (Lk 7,38). A nők hétköznapijai éppoly fontosak számára, mint a férfiaké (az elveszett drachma, Lk 15,8-10; a szülő asszony Jn 16,21). Észre veszi a szegény asszony két fillérjét, és többre becsüli a gazdagok értékes adományánál (Mk 12,41-44). Nőket, sőt kislányt éppúgy meggyógyít, mint férfiakat (Jairus leánya, Mk 5,35-43). Kortársai hűséget csak az asszonytól követeltek meg a házasságban, ő azonban az asszony bűnével szembeállítja a vádló férfiak vétkét, és megvédi az asszonyt (Jn 8,1-11). Jézus számára nem létezik többé a megalázó kettős erkölcs, mely az asszonytól hűséget követel, a férfinak pedig szabad kezét ad. Ebből a szempontból tanulságos a „rosszhírű nő” esete is (Lk 7,36-50). Az akkori társadalom (éppúgy, mint a mai!) megbélyegezte és kiközösítette a prostituáltakat, míg partnereik, a férfiak a társadalom köztiszteletben álló tagjai voltak. Jézus nem utasítja el a „bűnös” nő közeledését, sőt rámutat arra, hogy alkalmasint az ilyenekben több jóság és szeretet van, mint pl. Simonban, Izrael tanítójában. Ezért szerinte a „vamosok és a cédák” megelőzik a „becsületeseket” Isten országában (Mt 21,31). Jézus nem ismeri tehát a férfi és a nő értékbeli különbségét. Férfiakkal együtt asszonyokat is kíséretébe, tanítványai közé fogad (Lk 8,2).

A gyermekek Jézus számára éppoly fontosak, mint a felnőttek. A gyermekek ellen elkövetett bűnért a felnőttnek halállal kell lakolnia (Mt 18,6), hiszen „angyalaik az égben szüntelenül látják a mennyei Atyát” (Mt 18,10). A korabeli társadalomban „elveszettek” ők, de az Emberfia azért jött, hogy megmentse, ami elveszett (Mt 18,11). Minden apa elé példaképpül állítja az irgalmas szívű atya képét, aki a tékozló fiút a legnagyobb örömmel és szeretettel fogadja vissza (Lk 15,11-32). Ő maga meggyógyítja a beteg gyermekeket, feltámasztja az ifjú halottakat. Az egészségeseket pedig magához hívja és megáldja őket (Mt 19,13-15; Lk 18,15-17). Felismeri és kiemeli a gyermekek sajátos értékeit, sőt példaképpül állítja tanítványai elé: „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába” (Mt 18,2-3).

Hogy mennyire másként gondolkodik a gyermekekről, mint kortársai, talán akkor fejezi ki legjobban, amikor ezeket mondja tanítványainak: „Aki befogad egy ilyen gyermeket az én nevemben, engem fogad be. Aki pedig engem befogad, nem engem fogad be, hanem azt, aki küldött engem” (Mk 9,37).

Jézus tehát szavaival és tetteivel kifejezésre juttatja, hogy férfi és nő, felnőtt és gyermek Isten előtt teljesen azonos értékű, ezért az emberek nem tehetnek hátrányos megkülönböztetéseket egyik vagy másik rovására. Ennek az alapvetően új felfogásnak kell alakítani, áthatni a keresztény családok életét.

c/ A család és Isten országa. A nyilvános működés idején nincsenek még olyan családok, amelyek testületeileg csatlakoznának a tanítványok köréhez. Jézus zsidó családokkal találkozott működése során. Ezek a családok gyakran akadályozzák a családtagokat Krisztus követésében, esetenként azonban segítik a Jézussal való találkozást.

1. Amikor Jézus Isten országa örömhírét hirdeti, a családok, a családi kötöttségek többnyire inkább akadályt jelentenek az emberek számára, hogy Jézushoz csatlakozzanak. Ilyen esetben Jézus szembefordul a családdal, és szembefordítja családjukkal az őt követőket is. Az egyénnek alapvető szabadságot tulajdonít a családdal szemben, amikor Isten ügyéről van szó. Ezt a szabadságot még neki magának is biztosítania kell saját hozzátartozóival kapcsolatban. Már gyermekkorában visszautasítja szülei feddését: „Nem tudjátok, hogy Atyám házában kell lennem?” (Lk 2,49). Nem engedi, hogy anyja „beleszóljon” abba, ami csak rá és az Atyára tartozik („Mi közünk ehhez?” Jn 2,4). Anyja és testvérei szeretnének beszélni vele, de ő azokkal marad, „akik teljesítik az Atya akaratát” (Mt 12,49-50).

Természetes, hogy az ember saját családját, hozzátartozóit mindenkinél jobban szereti. Jézus mégis a „nagyobb szeretet” igényével lép fel: „Aki apját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,37-38). „Aki hozzám jön és nem szereti kevésbé⁵ saját apját, anyját, feleségét, gyermekeit, fivéreit, nővéreit, sőt saját életét is, nem lehet az én tanítványom” (Lk 14,26). Jézus a legmélyebb emberi köteléknél is erősebb ragaszkodást, a legnagyobb testvéri, hitvesi, gyermeki szeretetnél is nagyobb szeretetet vár tanítványaitól. Sőt, az embernek el kell hagynia saját családját, hogy Jézus tanítványa lehessen (Mt 10,37-38). Ez az elhagyás nem okvetlenül fizikai értelemben veendő, hiszen maga Jézus sem hagyta el anyját (még a kereszten is gondoskodott róla, Jn 19,26-27), sőt Péter később is magával viszi „asszony-testvérét”, éppúgy, mint a többi apostol és az Úr testvérei is (1 Kor 9,5). Az „elhagyás” nem fizikai távollét, nem is cserbenhagyás, hanem az, hogy Jézust jobban szeretjük, mint saját családunkat, a hozzánk legközelebb állókat.

Természetesen előfordulhat, hogy a család érdeke és Isten ügye összeütközésbe kerül. Ilyenkor Istent kell választani, még akkor is, ha ezért „halálra adja a testvér a testvért, az apa a gyermekét, a gyermek pedig szülei ellen támad...” (Mt 10,21-22). Elkerülhetetlen, hogy ez bekövetkezzék. Ezért Jézus egyenesen azt mondja: „Nem békét jöttem hozni, hanem kardot. Azért jöttem, hogy szembeállítsam az embert apjával, a leányt anyjával... Az embernek tulajdon családja lesz az ellensége” (Mt 10,34-36). Ha törésre kerül a dolog, Jézus mellett kell dönteni. Nyilván azért, mert Isten országa értékesebb mindennél, és az ember ezzel használ legtöbbet családjának is.

2. Jézus valószínűleg azért beszélt annyit és olyan keményen a családdal való szembefordulásról, a család elhagyásáról, mert nyilvános működése idején a családi kötöttségek inkább visszatartották tanítványait az ő követésétől, mint segítették. Találkozunk azonban az evangéliumokban olyan esetekkel is, ahol családi kapcsolat (egy családtag) révén jut el valaki Jézushoz. András hívja Pétert, Fülöp pedig Natanaelt (Jn 1,41-45). Lázár Mária kérésére támad fel (Jn 11), Jairus leánya pedig apja közbenjárása révén. Itt az apa hitében osztozik az egész család (Mk 5,35-43). Bár a Jézussal való találkozás, a benne való hit egyéni döntés eredménye, szerencsés esetben a rokonok és családtagok közvetítők lehetnek. Így a családi kapcsolat szerepe pozitív, Isten országa épülését szolgálja. A nyilvános működés ideje még inkább az „elhagyás” időszaka, mint a tagjait Jézus felé segítő családok kora. De később is, minden korban feladat marad az elhagyás abban az értelemben, hogy Jézust (Istent) „jobban szeressük”, és szükség esetén szereteteinknél is előbbre helyezzük.

D/ A család az apostolok korában

A keresztény kor első évtizedeiben az emberek egyre nagyobb tömegekben csatlakoznak a Krisztus-hívők közösségéhez. Köztük szép számmal vannak egész családok is, amint erről az újszövetségi iratok tanúskodnak. Jeruzsálemben a kenyeret családoknál (= „házanként”) törik meg (Csel 2,46). Megtér Kornéliusz családja (uo. 10. fej.), a börtönőr családja (16,31-34), Sztefanász (1 Kor 16,15), Kriszpusz (Csel 18,8) és Oneziforusz családja (2 Tim 1,16).

a/ *A család egysége.* A házasság felbonthatatlanságáról Pál apostol is beszél. Ezt a törvényt kifejezetten Jézusnak tulajdonítja: „nem én parancsolom, hanem az Úr” (1 Kor 7,10-11). Tanítja, hogy a törvény feltétlen, és mindkét felet egyaránt hűsége kötelezi. Apostoli tekintélye alapján („én mondom, nem az Úr”) azonban tesz egy meglepő és egyedülálló engedményt: a nem hívő fél elhagyhatja kereszténnyé lett házastársát (1 Kor 7,15)⁶. „Ilyen

⁵ A héberben nem léteznek a „jobban szeretni kevésbé szeretni” kifejezések. Ehelyett a „szeretni gyűlölni” szópárt használják. Lukács szövegében a „gyűlölni” görög megfelelője áll (misein). A szemita eredetű kifejezés bizonyítja a mondas régiségét, eredetiségét.

⁶ Ez az ún. páli kiváltság: az egyetlen eset, amikor az egyház érvényes házasságot felbont.

esetben a testvér vagy nővér nincs lekötve” mondja, vagyis szabaddá válik és újra házasodhat. Pál méltatlannak tartaná ugyanis, ha a megtérés kegyelme a házastársak között a békétlenség állandó forrása lenne. A megtérés szerinte természetesen fontosabb, így inkább a házasságot kell felbontani.

b/ A családtagok egymáshoz való viszonya. A férfi és nő kapcsolatáról gyakran esik szó az apostoli levelekben. Ezen a téren azonban meglepő kettősséggel találkozunk. Jézus tanításához hasonlóan ezek a szövegek is lépten-nyomon tanúsítják azt az alapvető, elvi álláspontot, hogy a férfi és a nő teljesen egyenlő. A házasságban mindkét fél egyenlő jogokkal rendelkezik (1 Kor 7,3-4), hívő asszony éppúgy megszenteli nem hívő házastársát, mint a hívő férj (uo. 7,14). „Sem férfi nincs asszony nélkül, sem asszony nincs férfi nélkül, mert bár az asszony férfiből lett, a férfit az asszony szüli, így végül is minden Istentől van” (11,11-12). Krisztus mindenkit eggyé és egyenlővé tett: „Krisztust öltöttétek magatokra. Nincs többé zsidó vagy görög, ... férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban” (Gal 3,27-28).

A teljes és lényegi egyenlőséget hirdető részletek mellett találkozunk azonban, főként Pál írásaiban, olyan megnyilatkozásokkal is, amelyek a nő alárendeltségéről beszélnek. „A teremtésben Ádám volt az első, Éva utána következett” (1 Tim 2,13). „Nem a férfit teremtették az asszonyért, hanem az asszonyt a férfiért” (1 Kor 11,9), „a férfiből (11,8), ezért a férfi „feje az asszonynak” (1 Kor 11,3; Ef 5,23), az asszony pedig „alá van vetve a férfinak” (Róm 7,2; 1 Pét 3,1.5) Meg is érdemli, mert ő volt az oka az első bűnnek: „Ádámot nem vezették félre, de az asszony hagyta, hogy félrevezessék, s bűnbe esett” (1 Tim 2,14). Az asszony a férfi számára azóta is kísértés, a bűn forrása, ezért „jobb, ha az ember asszonnyal nem érintkezik” (1 Kor 7,1).

A nők rovására tett megkülönböztetésnek a keresztény istentiszteleten is meg kell mutatkoznia Pál szerint: „Az asszonyok hallgassanak az összejöveteleken. Nincsen megengedve, hogy beszéljenek, nekik engedelmesskedniük kell, ahogy a Törvény is mondja (!). Ha tudni akarnak valamit, kérdezzék meg otthon a férjüktől, mert szégyenletes dolog (aiskhron), ha az asszony beszél az összejövetelen (en ekklésia)” (1 Kor 14,34-35).

A nők alárendeltségére vonatkozó kijelentéseket és intézkedéseket nem tekinthetjük általános érvényű keresztény igazságoknak, minden korban és helyzetben érvényes rendelkezéseknek:

1. Ugyanezek a szerzők más helyeken a teljes egyenlőséget hirdetik, ld. fent.
2. A megkülönböztetés nem Jézus tanításával, hanem a korabeli hagyományos zsidó felfogással áll összhangban. Pál kifejezetten is hivatkozik a zsidó Törvényre (1 Kor 14,34), jóllehet a Törvény érvényét veszítette (vö. Róm 7,4).
3. Az ősegyház életében és igehirdető gyakorlatában nem érvényesül ez a megkülönböztetés. Szafira nem férje bűne miatt bűnhődik, hanem azért, mert ő is csalt és hazudott (Csel 5,1-10). Lídia nem csak megtér egész családjával, hanem otthont is ad Pálnak és kísérőinek (Csel 16,40). Pál számos keresztény nőről és asszonyról emlékezik meg szeretettel (Júlia, Olimpia Róm 16,15; Klaudia 2 Tim 4,21), sőt gyakran arra is utal, hogy azok részt vettek az evangélium terjesztésében: Dorkász „sok jót tett” (Csel 9,36-42); Főbe „a kenkreai egyház szolgálatában áll, sokaknak volt támasza, nekem magamnak is” (Róm 16,1-2); Mária „sokat fáradt értetek” (Róm 16,6); Júniát „az apostolok körében nagyra becsülik” (16,7); Triféna „az Úrért fáradt” (16,12); Nimfa házában jön össze a laodíceai keresztény közösség (Kol 4,15); Fülöp diákonus lánya próféta (Csel 21,9). Priscilla férjével együtt „munkatársa” Pálnak (Róm 16,3): szállást ad neki (Csel 18,3; 1 Kor 16,19), kíséri az apostolt missziós útján (Csel 18,18), sőt magyarázza Isten tanítását Apollónak, a korintusi térítőnek (Csel 18,26). Figyelemre méltó az is, hogy Priscillát az apostoli írások (hat esetből) négyszer férje előtt említik.

A keresztény gyakorlat nem ismer tehát megkülönböztetést. A nők alárendeltségére vonatkozó kijelentések részben gyakorlati visszaélések hatására születhettek (vö. 1 Kor 14,36), részben pedig a szerzők egyéni álláspontját⁷ vagy a korabeli felfogást tükrözik, amelyet az apostolok is csak nehezen és fokozatosan tudtak levetkőzni.

A gyermekekről ritkán esik szó az újszövetségi iratokban, de ez a kevés teljesen összhangban áll Jézus felfogásával, aki a gyermeket Isten előtt teljes értékű személynek tekintette. Természetesen a szülő nevelni tartozik gyermekét (1 Tim 5,10), a gyermeknek pedig mindenben engedelmeskedni kell (Kol 3,20; „az Úrban”, Ef 6,1). De a gyermek nem tulajdon többé, nincs kiszolgáltatva az apa kénye-kedvének. A szülőknek éppúgy szeretniük kell őket, mint egymást (Tít 2,4). Az apáknak Pál két helyen is a szívükre köti, hogy „ne gerjesszék haragra gyermekeiket” (Ef 6,4; Kol 3,21). Közelebbről nem mondja meg, mire gondol, annyi azonban nyilvánvaló, hogy az apai önkény és a szülői hatalommal való visszaélés ellen beszél. A gyermekek „szentsége” (Krisztushoz való tartozása) éppoly fontos, mint a szülőké (1 Kor 7,14).

c/ A család részvétele a keresztény közösség életében. A családi ház és közösség kezdetétől fogva fontos szerepet játszik az evangélium hirdetése, a keresztény hit terjesztése során. Jézus rendszeresen időz barátai, tanítványai házában, családi körben (Péteréknél Kafarnaumban, Lázáréknál Betániában). Családi körben tanít, gyógyít (Mk 1,29; 2,2; Lk 10,39; Jn 12,1-8), magánháznál fogyasztja el a húsvéti vacsorát (Lk 22,7-13). Amikor tanítványait missziós útra indítja, családokhoz küldi őket (Mt 10,12-13; Mk 6,10; Lk 9,4; 10,5.7).

Jézus halála után a keresztények a kenyértörést családoknál végzik (Csel 2,46). Egy ideig eljárnak ugyan a templomba (uo.), Pál is a zsinagógában kezd tanítani, de ezekről a helyekről hamarosan kiszorulnak. Az igehirdetés, az istentisztelet (kenyértörés) így többnyire családoknál zajlik: Kornéliusz házában (Csel 10,24-11,18: igehirdetés, agapé, keresztség); Filippiben a börtönőrnél (Csel 16,25-34: igehirdetés, étkezés), Tícius Juszuszusznál (Csel 18,7-11: igehirdetés másfél évig), Priszcilláéknál (Csel 18,26), egy harmadik emeleti lakásban (Csel 20,6-12: igehirdetés, kenyértörés), Nimfa családjá körében (Kol 4,15: a laodíceai keresztények összejövetelének helye).

Ezek a példák jól mutatják, hogy a családi ház és közösség volt a keresztény igehirdetés és közösségi élet első otthona. Szállást adott az igehirdetőnek, helyet az igehirdetéshez és közös imához, liturgiához. A kenyértörés nem volt idegen a családi környezetben: a szentmise őse, a húsvéti vacsora kezdetétől fogva családi ünnep (ahol a nők is jelen lehetnek). A család ezenkívül természetes kapcsolatok révén elősegítette a keresztény hit terjedését (vö. Csel 10,24).

* * *

Mióta ember él a földön, folyik a harc férfi és nő között az elsőbbségért. Néha a nők, többnyire a férfiak kerekednek felül. Kezdetben azonban nem így volt: Isten a férfit és a nőt egyenlőnek teremtette („csont az én csontomból, hús az én húsemból”, Ter 2,23). Az ő tervei szerint két egyenlő fél egyesül egy testté a házasságban. Az egyenlőtlenséget és a válást a bűn (Ter 3,16) és a megátalkodottság (Mk 10,5) hozta létre. Isten azért küldte Fiát a világba, hogy benne és általa „helyreállítsa a fejtetőre állt világot” (anakephalaiósasthai, Ef 1,10): A családot is megtisztítsa a bűn rombolásától és visszaadja annak eredeti szilárdságát, harmóniáját.

⁷ A törvénytudók számára elő volt írva a házasság. Pál mégsem házasodott meg, bár egyébként a hagyományok buzgó követője volt. Házassággal kapcsolatos fenntartásai tehát még zsidó előéletéből származnak.

„A mennyek országa köztetek van” mondja Jézus (Lk 17,21). Ő az új Ádám, aki visszaállítja a paradicsomi, tehát a bűnbeesés előtti állapotot⁸. Ezért a keresztényeknek is az a feladatuk, hogy ezt az állapotot helyreállítsák, mint ahogy Jézus tette. Törekedniük kell tehát arra, hogy megszüntessék a bűnbeesés következményeit, amelyek az emberi kapcsolatokra, köztük a családra is rányomják a bélyegüket.

Irodalom: H.L. Strack-P. Billerbeck: Kommentar zum N.T. aus Midrasch und Talmud, München, 1922; – C.H. Beck. J. Leipoldt-W. Grundmann, Umwelt des Urchristentums, Berlin, 1961. Ev. Verlag; – R. de Vaux, Das A.T. und seine Lebensordnungen, Herder, 1960; – güné (A. Oepke), oikos, oikia (Michel) címszavak a Kittel, Theol. Wörterbuch zum N.T.-ből.

⁸ Vö. Teológia, 1978/2. 75-80. o.

Fiatalok a Bibliában

Abban a korban, ill. kultúrkörben, amelyben az Ó- és Újszövetséget írásba foglalták, a fiatalok korosztálya nem képezett még olyan határozott és önálló egységet mint manapság. A bibliai időkben tulajdonképpen csak három korosztályt különböztettek meg: a gyermekkort, a felnőttkort és az öregkort. Fiatalokról, fiatalorról természetesen szó esik a Szentírásban is, de a bibliai szövegekben sokkal általánosabb az emberi élet hármasságának tagolása, amelyben nem szerepel a »fiatalság«, a »fiatalkor«. Mindez valószínűleg abból adódott, hogy akkoriban lényegesen alacsonyabb volt az emberek átlagos életkora (40-50 éves ember már öregnek számított), általános volt a korai házasságkötés (13-14 éves korban), és a legtöbb ember életéből hiányzott a fiatalkori tanulás, képzés időszaka.

Ezzel a szemlélettel, amelyben a fiatalok korosztálya nem képez önálló egységet, teljes összhangban áll a Biblia szókincse is. Az Ószövetség héber nyelve a »fiatal« melléknevet nem is ismeri. Szükség esetén ennek körülírására a »kicsi, kevés, jelentéktelen« szót használják (»qácír«, pl. Ter 19,31: »az elsőszülött így szólt a kicsihez« = az idősebb a fiatalabbhoz). A »fiatal« jelentésű főnév előfordul (»na'ar«), de jelentése egészen tág: az újszülött Mózes éppúgy »fiatal(ember)« (Kiv 2,6), mint Abimelek fegyverhordozója (Bír 9,54), vagy Saul szolgája (1 Sám 9,3). A szó az esetek többségében inkább alárendeltséget fejez ki, nem fiatal kort, fiatalságot.

Az Újszövetségben hasonlóképpen elmosódott a »fiatal« fogalmi köre. Főnévi alakban a »neaniskos« fiatalember szóval találkozunk néhány helyen, így például a gazdag ifjú esetében (Mt 19,20.22), de ugyanőt Lukács már »vezetőember«-nek mondja, (aki megtartotta Isten parancsait »ifjúkora óta«, tehát már nem fiatal, ld. Lk 18,21). Az Újszövetség görög nyelvén a »fiatal« melléknév körülírása az »új« jelentésű szó szolgál (»neos« új, fiatal), többnyire ez a szó is csupán viszonylagos fiatalságot, sőt gyakran inkább alárendeltséget fejez ki, pl. az 1 Pét 5,5; 1 Tim 5,1-ben (szemben azokkal, akik »öregebbek«, »presbiterek«, azaz a helyi egyház vezetői, tisztségviselői). Igen figyelemreméltó az is, amit Jézus mond: »A legnagyobb legyen olyan, mintha a legfiatalabb volna« (Lk 22,26, szó szerint). Nyilvánvaló, hogy a »legfiatalabb« itt is alárendeltet, (rangban) kisebbet jelent, hisz ellentéte nem a »legöregebb«, hanem a »legnagyobb«; ezt az értelmet támasztja alá a fentit követő, azonos tartalmú párhuzamos mondás is: »az előjáró pedig olyan, mintha szolga volna« (uo.).

A fiatalokról szóló bibliai tanítás meghatározását tovább nehezíti az is, hogy a szentírási szerzők szinte sohasem közlik a bibliai szereplők életkorát. Igaz, néha sikerül ezt közvetve megállapítanunk. Valószínű például, hogy Jézus apostolainak többsége fiatalabb volt Mesterénél, tehát zömmel 30 év alatt lehettek. Ők tehát mai mértékkel fiataloknak számítának. De mennyiben jogos és helytálló a mai korrallal való összehasonlítás, az életkor szerinti összevetés? Vajon az apostolok a maguk korában »fiatalok«-nak számítottak-e? A Szentírás szerzői nem nevezik őket annak. Egyikük »vámos« volt, egy másik »zelóta« (harcos?), többen pedig »halászek«. Ezek a megjelölések azt sugallják, hogy ők már egyértelműen felnőtteknek, középkorúaknak számítottak. Péter ráadásul házas is volt már és családfenntartó (hisz »anyósa házá«-ban lakott), tehát teljes jogú férfi. Fiatal voltukról nem esik szó sem Pünkösdkor, sem a Főtanács előtt, amikor egy-két év múltán Jeruzsálemben ők kerülnek az események középpontjába. Úgy látszik tehát, hogy abban a környezetben és társadalomban az apostolok a maguk 20-30 évével már egyértelműen a teljes jogú felnőttek korosztályába tartoztak, vagyis inkább a mai 30-35 évesekkel lehetne párhuzamba állítani őket. – Velük szemben »ifjú« az angyal Jézus sírjánál [Mk 16,3], a fiú [Márk?], aki elfut a Getszemáni kertből [Mk 14,51]; a naimi ifjú [Lk 7,14]; Saul, amikor Istvánt megkövezik [Csel 7,58].

Az ismertetett társadalmi és fogalmi különbségek miatt helyesebbnek látszik, hogy amikor a fiataloknak szóló bibliai üzenetet keressük, ne a kifejezéseket, és ne is csupán az évek számát vegyük alapul, hanem a mai fiatalok sajátos helyzetét szem előtt tartva keressük és lássuk meg a párhuzamokat, azonosságokat. A tizen- és huszonévesek helyett nevezzük fiataloknak azokat, akik nem gyermekek már, de még keresők; azokat, akik lassanként szellemi és fizikai energiáik, teljesítőképességük teljéhez érnek, de még nem épültek be végleg a középkorúak társadalmába; azokat, akik kezdők és kezdeményezők, de koruknál és helyzetüknél fogva még alárendeltek.

Bibliai fiatalok

A Bibliában szereplő fiatalok egészen természetesen viselkednek. Ézsau, amikor megéhezik, egy tál lencséért eladja elsőszülöttségét (Ter 25,29-34); Saul fia, Jonatán, meggondolatlanul eszik a mézből, és bajba sodorja az egész hadsereget (1 Sám 14,36-45); barátját, Dávidot nagyon szereti és közbenjár érte (bár féltékeny lehetne rá, ld. 1 Sám 19,17); Dávid menekül, menti az életét, s közben csellel szerez magának élelmet és fegyvert (1 Sám 21,2-10). Jézus szenvedéstörténetében ott kíváncsiskodik egy ifjú (Márk? ld. Mk 14, 51-52); Márk-János összekülönbözik Pállal, nem megy vele »dolgozni« (Csel 13,13; vö. 15,38); Eutükhosz az ablakból hallgatja Pált, de a hosszú beszéd alatt úgy elnyomja az álom, hogy kizuhan, leesik a harmadik emeletről (Csel 20,9); stb.

A fiatalok közül, akikről a Szentírás említést tesz, néhányan súlyosan vétkeznek (pl. Noé fia Kám, Ter 9,22-25; Héli fiai, 1 Sám 2,22-25; Dávid fia Ammon, 2 Sám 13,1-21; stb.). Később azonban többen belátják tévedésüket és visszatérnek a helyes útra. Jákob fiai irigységükben eladják testvérüket, de idővel saját szabadságukat is készek feláldozni, hogy apjukat megkíméljék az újabb, hasonló megrázkódtatástól (Ter 37,12-35; 44,18-34); a példabeszédbeli ifjú eltékozza örökségét, utána azonban visszatér az atyai házba (Lk 15,11-32); a kezdeti nehézségek után Márk nemcsak Péternek, de Pálnak is egyik leghűségesebb segítőtársává válik (2 Tim 4,11), stb.

A bibliai fiatalok többsége viszont egészen feddhetetlen, vonzó példakép. Kitűnnek a szülők iránt tanúsított tiszteletben, szeretetben, mindenekelőtt pedig Istenhez való hűségben, akár életük árán is. Noé fiai, Szem és Jáfet tisztelettudóan viselkednek akkor is, amikor apjuk elővigyázatlanul lerészegedik (Ter 9,23-27); Tóbiás tisztelettel fogadja, hűségesen követi apja tanácsait. Hiába marasztalja őt apósa, visszatér beteg apjához, sőt az Úr angyala segítségével meg is gyógyítja őt (Tóbiás könyve). A fiatal Sámuel engedelmesen szolgálja Héli főpapot, és készséges lélekkel hallgatja Isten parancsát (1 Sám 3,1-21). Izsák maga viszi az áldozati fát és zokszó nélkül vállalja, hogy apja feláldozza őt Istennek (Ter 22,1-12); Dániel és négy társa minden megpróbáltatást kész elviselni, de Isten parancsait nem szegi meg (Dán 3). A makkabeusi küzdelmek során hét testvért semmiféle fenyegetéssel, kínzással nem tudnak rávenni, hogy a tiltott ételből egyenek, inkább vállalják a vértanúhalált; közülük éppen a legfiatalabb viselkedik a leghősiesebben, hisz még anyja könyörgésére sem enged a kísértésnek (2 Makk 7).

Az Újszövetségben az apostolok leghűségesebb segítőitársai a fiatalok: Márk, Lukács, Timóteus, Títusz és a többiek. Velük járják a világot, segítenek a mindennapi szükségletek terén éppúgy, mint az evangélium hirdetésében; osztoznak a sok fáradságban, nélkülözésben, mestereikkel szenvednek üldözést és fogságot. Az apostolok önélnélük csak a töredékét végezhetnék volna el annak a hatalmas műnek, amit Jézus parancsára végbevittek; az ő munkába állásuk jelentette annak biztosítékát, hogy a hit őrzése és terjesztése folytatódni fog a Tizenkettő halála után is. Nem csoda, ha az apostolok igen nagyra értékelték és megbecsülték őket; írásaikban sohasem mulasztják el, hogy elismerő szavakkal emlékezzenek meg róluk. Különösen szép dicsérő sorokat ír Pál Timóteusról a filippieknek:

»Senkim sincs ugyanis, aki annyira hozzám hasonló lelkületű volna, s oly őszintén szíven viselné ügyeteket. A többiek mind a maguk javát keresik, nem Krisztus Jézusét. Róla azonban tudjátok, mennyire megbízható, hiszen mint a gyermek apja mellett, úgy szolgált mellettem az evangélium ügyében« (Fil 2,20-22).

Mint egykor Jézus, úgy az apostolok is fiatalokat választottak ki, gyűjtöttek maguk köré, és őrájuk bízta Isten uralmának, a megváltás művének folytatását, kibontakoztatását.

Fiataloknak szóló tanítás

Nem véletlen, hogy az evangélium hirdetésében elsősorban azok szereztek maguknak nevet, Isten ügyéért azok tettek legtöbbet, akik még fiatalok voltak, amikor Jézussal vagy az apostolokkal találkoztak. Ez nem csupán azért volt, mert a fiataloknak volt még idejük és energiájuk, hogy nagy dolgokat vigyenek végbe. Ezek az emberek azért jutottak kulcsszerephez az egyházban, mert amikor a jézusi és keresztény tanítás eljutott hozzájuk, még keresők és fogékonyak voltak, nem kiforrott emberek, akiknél az életfelfogás és életvitel megváltoztatása már sokkal nehezebb. Jézus örömhíre alapján véve és elsősorban fiataloknak szóló örömhír; a keresztény tanítás a fiatalos lelkületben talál a legtermékenyebb talajra. Fiatalnak kell lenni ahhoz, legalább lélekben, hogy valaki ne csupán elfogadja ezt a tanítást, ne csak befolyása, hatása alá kerüljön, hanem az örömhír gyökeresen átformálja, újjáteremtse egész életét. A Biblián keresztül Isten a mai fiataalt is ezzel a bizalommal szólítja meg: ez az út, ez a tanítás, ez az élet a tiéd, olyannyira, hogy ma és holnap benned valósulhat meg leginkább, te vagy és leszel a legilletékesebb hordozója, továbbvivője, beteljesítője. A tegnap fiataljai ma rád bízák, hogy holnap te hordozd és add tovább a következő nemzedékeknek.

Ez a tanítás, ez az élet mindig új, és mindig a régi. Mindig új, mert élő, és mert minden nemzedék más, mint a korábbi, tehát új módon éli és fogalmazza meg. Mivel a megújulás és a továbbfejlődés szükségszerűen úgyis bekövetkezik, erre vonatkozó parancs és felszólítás csak elvétve hangzik el a Bibliában. De a keresztény tanításnak és életnek ugyanakkor mindig azonosnak kell maradnia önmagával, nem szabad elszakadnia a forrástól, Jézustól. Ezért találkozunk lépten-nyomon olyan felszólításokkal, hogy hűségesen őrizzük a hagyományt, tartsunk ki az apostolok tanításában, meg ne hamisítsuk az evangéliumot, engedelmesskedjünk, szolgáljunk alázattal (2 Tessz 2,15; 2 Ján 9; Gal 1,8; 1 Pét 5,5; 1 Tim 1,3.19; 4,7.16; 6,3; 2 Tim 1,13-14; 2,12; 3,14; stb.). Ez az, amire tudatosan törekednie kell a fiatalnak is, mert ez koránál fogva nem természete. Így lesz belőle egykor a mennyek országának tanításában jártas, bölcs házigazda, aki kincseiből újat és régit hoz elő (Mt 13,5-29): a hamisítatlan, örökúj evangéliumot, amely életet ad az embernek és értelmet a világnak.

Az Eucharisztia értelmezései az Újszövetségben

Az Eucharisziáról, Krisztus Testéről és vérééről sok szó esik az Újszövetségben. A kérdéses újszövetségi kijelentések között csak elvétve akad olyan, amely megelégszik a pusztá tényközléssel (pl. Mk 14,23: »ez az én testem«). Az újszövetségi szerzők legtöbb helyen burkolt vagy nyílt magyarázatot is adnak arra vonatkozóan, hogy az Eucharisztia milyen értelemben teste és vére Krisztusnak. A legmegragadóbb talán az a magyarázat, amelyet János tolmácsol evangéliumának 6. fejezetében: Jézus így szólt (...): Nem Mózes adott nektek kenyeret az égből, hanem Atyám adja nektek az igazi mennyei kenyeret. Mert az az Isten kenyere, aki alászállt a mennyből és életet ad a világnak (...). – Én vagyok az élet kenyere. Atyáitok mannát ettek a pusztában, mégis meghaltak. Ez a mennyből alászállott kenyér, aki ebből eszik, nem hal meg. Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él. A kenyér, amelyet adok, a testem a világ életéért! (...). – Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van, s feltámasztom az utolsó napon. A testem valóságos étel, s a vérem valóságos ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, az bennem marad, én meg benne. Engem az élő Atya küldött, s általa élek. Így az is élni fog általam, aki engem eszik (Jn 6,32-33. 48-51. 54-57).

Ez a magyarázat világosan értésükre adja, hogy maga a Fiú az Eucharisztia, a második isteni Személy, aki azért jelent meg a földön, hogy örök életet adjon az embereknek: Istennek az életét. Amikor János evangéliumában erről olvasunk, nem kerülheti el a figyelmünket, hogy ez az Eucharisztia-értelmezés egészen másra helyezi a hangsúlyt, mint az utolsó vacsora leírásai. Az Oltáriszentség alapításának szavaiból (Mk 14,22; Mt 26,26-29; Lk 22,19-20; 1 Kor 11,23-26) arról értesülünk, hogy az itt szereplő kenyér Jézus teste, amelyet ő (áldozatul) ad tanítványaiért (Lk 22,19; 1 Kor 11,24); az itt elfogyasztott bor pedig vér: egy új szövetség vére; vér, amelyet Jézus ont tanítványaiért (Lk 22,20) ill. sokakért (Mk 14,24; Mt 26,28) a bűnök bocsánatára (Mt 26,28).

János evangélista ezeket az ún. alapító szavakat nem közli, és a nála található Eucharisztikus Beszédben (6,22-58), ha egyáltalán jelen van (vö. 6,51), egészen háttérbe szorul az Eucharisziának mint áldozatnak és áldozati lakomának a gondolata. Ő ehelyett inkább azt a felismerést tárja a keresztények elé, hogy Jézus az Eucharisziában (is) önmagával (saját istenségével, isteni életével) ajándékozza meg az embert.

Már ebből az összehasonlításból is kitűnik, hogy az apostoli korban az egyes apostolok, evangélisták és igehirdetők – egyéniségüknek, igehirdetői céljuknak megfelelően – esetenként mást tartottak fontosnak Jézus szavaiból, vagy az idő haladtával hitük és teológiai értésük szerint különböző megfogalmazásban tolmácsolták Jézus kijelentéseit ill. a rá vonatkozó felismeréseket, igazságokat. Nagyon valószínű az is, hogy a teljesebb igazság felismerésére fokozatosan jutott el az egyház, és körültekintő vizsgálattal esetleg fel is tárhatjuk az egyes fokozatokat. Mindez rendkívül tanulságos lehet egy olyan fontos és alapvető vallási tényező esetében, mint Krisztus Teste és Vére, az Eucharisztia.

Jézus alakjának értelmezései

Ahhoz, hogy felismerjük Jézus kijelentéseinek az értelmét (»ez az én testem«, »ez az én vérem«), mindenekelőtt azt kell meghatároznunk, hogy ki volt az a Jézus, aki az utolsó vacsorán ezeket a kijelentéseket tette. Az Eucharisztia értelmezése közvetlen függvénye annak, hogy kinek tartjuk Jézust, mit tudunk őróla. Az ősegyház Eucharisztia értelmezése is pontosan követte a Jézus alakjával kapcsolatos teológiai felismeréseket. Hogy az

ősegyházban ki, mikor, mit tanított az Eucharisziáról, világosan fel tudjuk tárni, ha röviden áttekintjük az ősegyház Jézus-értelmezésének alakulását.

1. *Jézus – dicsőséges Messiás.* A nyilvános működés idején Jézus követői megsejtették, majd felismerték, hogy Jézus a régóta várt Messiás. Hittek abban, hogy a názáreti Próféta és Mester személyében megjelent az emberek között a Szabadító, aki megszünteti az emberi nyomorúságokat, megbünteti a gonoszokat, megtöri a sátán hatalmát, és megalapítja Isten uralmát, az Istennek tetsző, új választott népet. Általa megvalósul a messiási béke és boldogság, visszatér a paradicsomi állapot. Hatalommal és dicsőséggel megnyilvánuló uralmat vártak tőle, mert szívük szerint hajlottak arra, hogy prófétai jövendölésekből a béke és boldogság vonzó ígéreteit tartsák szem előtt; ezek előjeleit vélték felfedezni Jézus számos jótéteményében, csodájában.

Voltak ugyan zavaró részletek Jézussal kapcsolatban, amelyek nem illettek bele a képbe (pl. az előfutár fogsága és halála; Jézus jövendölései szenvedéséről, haláláról; az egyre éleződő feszültség, sőt halálveszély, mely Jézust fenyegette), – de ezek elfogadásától, megértésétől ekkor még elzárkóztak. Olyannyira gyökeret vert bennük a dicsőséges Messiás képe, hogy a veszély idején két szál karddal megkísérlik megmenteni Mesterüket (Lk 22,38.50), sőt még a kereszthalál után is felcsillan bennük a remény: »Uram, most állítod helyre Izrael országát?« (Csel 1,6)

2. *Jézus – szenvedő Messiás.* Jézus gyötrelmes és megalázó halála megrendítette a tanítványok addigi elképzeléseit. Ez az élmény a pórbatétel kohója volt számukra, tisztító tűz, amelyben hitük megtisztult a téves elképzelésektől. Jézussal való kapcsolatuk pedig az önző vágyaktól és reményektől megszabadulva új irányba kezdett fejlődni. Felismerték, hogy üdvösség és dicsőség nincs szenvedés és áldozat nélkül, hisz Jézusnak »mindent el kellett szenvednie, hogy bemehessen dicsőségébe« (Lk 24,26). Ráébredtek, hogy az Ószövetség nemcsak vonzó ígéreteket tartalmaz, hanem a másokért, mások helyett szenvedő Isten Szolgájáról is beszél. Egyoldalú nézőpontjukból kimozdítva látni kezdték az »egész« Jézust: nemcsak a Jutalmat, hanem az Áldozatot is; nemcsak a Mestert, hanem a Szolgát is.

A keresztdozat ténye egészen új fénybe állította a Messiás-Jézus (= Jézus Krisztus) alakját. Felismerték, hogy Jézus olyan Messiás volt, aki nem egyszerűen Istentől kapott hatalmával, hanem tulajdon véres életáldozatával menti meg az embert és szerzi meg számára az üdvösséget. És kezdték megsejteni azt is, hogy Jézus és Isten között sokkal mélyebb a kapcsolat, mint küldött és küldő, megbízott és megbízó között. Jézus olyannyira »egyetlen« Isten számára, mint senki más (vö. Iz 42,1; Mk 1,11; 9,7); sokkal több, mint 'csak' Messiás.

3. *Jézus – az Isten Fia.* Jézus tanítványai látták és tapasztalták, hogy Jézus olyan próféta volt, aki eddig soha nem látott összhangban állt Istennel, Isten akaratával; aki olyan teljhatalmat kapott Istentől, hogy már nem is a Küldő erejével, hanem saját hatalmával hajtott végre Istenhez méltó tetteket. Olyan Szolga volt, aki szenvedésével, kereszthalálával maga valósította meg az Isten által ígért üdvösséget. Tapasztalták, hogy Jézus olyan Messiás, akiben éppúgy lehet és érdemes bízni, mint Istenben (hit = bizalom), mert hatalma és jósága nem különbözik Isten hatalmától, jóságától. Felismerték, hogy Jézus maga is Isten. De hogyan lehetséges ez? A kezdő egyház ezt a kérdést nem filozófiai, elméleti síkon tette fel (»Hogyan lehetséges ez?«), hanem sokkal gyakorlatibb módon: a.) Hogyan viszonyul Jézus Istenhez? b.) Mióta Isten Jézus?

a.) Hogyan viszonyul Jézus Istenhez? Jézus követőinek válasza: Jézus Isten Fia. A keresztények jól ismerik az Ószövetséget, benne a prófétai szövegekből, zsoltárokból azokat a helyeket, ahol Isten a Messiás-királyt fiának nevezi. Kézenfekvő tehát, hogy a Messiás Jézus Isten Fia. A zsidókeresztény ősegyház leküzdi az »Isten Fia« messiási címtől való

hagyományos és érthető (zsidó) idegenkedést, hiszen egyetlen más messiási cím sem alkalmas arra, hogy Jézus és Isten között fennálló különösen mély kapcsolatot, bensőséges viszonyt, azonosságot ilyen megfelelően kifejezze. Az ősegyház vallja és hirdeti, hogy Jézus és Isten úgy viszonyulnak egymáshoz, mint Atya és Fiú.

b.) *Mióta Isten Jézus?* – Ez a kérdés csak számunkra meglepő. Az ősegyház számára logikus és szükségszerű volt, hiszen mindaddig egyetlen személyt vallottak Istennek, és csak Jézus megjelenése óta ismernek újabb isteni személyt.

A kérdés felvetése azért is természetes abban a korban, mert a környező világ gyakran beszél olyan emberekről, akik istenné lettek vagy istenektől születtek, tehát istenségük időben kezdődött. – Számos jel arra mutat, hogy ez a kérdés nem tisztázódott egyetlen pillanat alatt, mindjárt kezdetben. Jézus követői a feltámadás és a mennybemenetel alapján megbizonyosodtak afelől, hogy Jézus a mennyben, Istennél van, ül az ő jobbán (Mk 16,19; Ef 1,20; Kol 3,1; vö. Mt 26,64p, stb.). Figyelemreméltó azonban, hogy igen sok újszövetségi kijelentés szerint Jézust Isten »támasztotta fel« (Csel 3,15; 4,10; 5,30; 10,40; 13,30.37; Róm 4,24; 1 Tessz 1,10; 1 Kor 6,14; stb.; Róm 8,11: Isten Lelke), Isten »vitte fel« az égbe (Mk 16,19; Csel 1,2.11.22; stb.). Péter pünkösdi beszédében ezt olvassuk: »Jézust Isten Úrrá (= Istenné) és Messiássá tette« (Csel 2,36). A főtanács előtt ezt mondják az apostolok: Jézust »Isten jobbjára Fejedelemmé és Megváltóvá emelte« (Csel 5,31). A filippieknek pedig így ír Pál: Jézust »Isten felmagasztalta, és olyan nevet adott neki, amely fölötte van minden névnek, hogy Jézus nevére hajoljon meg (= imádja őt) minden térd, ... és minden nyelv hirdesse, ... hogy Jézus Krisztus az Úr (= Isten)« (Fil 2,9-11). Ez a szóhasználat, mely egyébként megtalálható az Újszövetség legkülönbözőbb korú és eredetű rétegeiben, csak azzal magyarázható, hogy a legelső időkben a legkorábbi felismerés ez volt: Jézus feltámadása és mennybevétele által (idejétől) lett Isten.

Az egyház azonban a Szentlélek vezetésével hamarosan felismerte, hogy Jézus nem csak Istenné lett, hanem Isten volt feltámadása előtt is. Márk evangéliuma őrzi azt a hitvallást, amelyben az ősegyház megfogalmazta és hirdette, hogy Jézus már megkeresztelkedése alkalmával (ill. attól kezdve) Isten volt. Isten ugyanis ekkor jelentette ki: »Te vagy az én Fiam« (Mk 1,11). Így Jézus nyilvános működésének egész ideje alatt már mint Isten járt az emberek között. A felismerés döntő lépést jelentett, hiszen így Jézus minden szava isteni szó, minden tette isteni tett (szenvedése, kereszthalála is).

Jézus titkának megismerése ezzel távolról sem fejeződött be. Az őskeresztény igehirdetésnek egy másik részlete, amely Lukács gyermekség-evangéliumában található (angyali üdvözlés, Lk 1,26-38), vallja és hirdeti, hogy Jézus Isten Fia volt létének első pillanatától kezdve, nem csak nyilvános működésének idején.

4. *Jézus – örök Isten.* Ma már nem tudjuk, hogy ki és mikor ismeri fel és fogalmazza meg először, hogy Jézus már születése előtt is létezett, mint örök Isten, mint a második isteni Személy. Pál írásainak több részlete arról tanúskodik, hogy az apostol (legalábbis az 50-es évektől kezdve) már ebben az értelemben tanít (Fil 2,5-8; Gal 4,4; Róm 8,3; stb.)

A kérdéssel kapcsolatban (*Mióta Isten Jézus?*) a teljes igazságot végül János evangélista mondja ki legvilágosabban a század végén. Jézus az Ige, aki már »kezdetben« is (= öröktől fogva) létezett Istennél, és maga is Isten volt (Jn 1,1-2). Ő az Isten »egyszülött« Fia (1,14.18; 3,16.18; 1 Jn 4,9), akit Isten a világba »küldött« (Jn 3,17.34; 5,37; 6,40; stb.), és aki tanítványaitól búcsúzva ezt mondja: »Eljöttem az Atyától, a világba jöttem, de most itt hagyom a világot, és visszatérek az Atyához« (16,28; vö. 16,5; 17,13). János szerint a nyilvános működés idején Jézus minden tettén keresztül az ő isteni dicsősége ragyogott (2,11), az a dicsőség, amelyben része volt az Atyánál, mielőtt a világ lett (17,5).

János evangélista természetesen tudatában volt annak, hogy az előző evangéliumokhoz képest ő már többet mond Jézusról. Éppen ezért evangéliumában megalapozza, tisztázza az új

felismerések (»dogmafejlődés«) jogosultságát. Jézus szavaival rámutat arra, hogy a Szentlélek eljövételének célja éppen az volt, hogy az egyházat a természetfölötti igazságok egyre mélyebb megismerésére vezesse: »A Vigasztaló, a Szentlélek, akit majd nevemben küld az Atya, megtanít benneteket mindenre« (Jn 14,26). – »Amikor eljön az Igazság Lelke, ő majd elvezet benneteket a teljes igazságra« (Jn 16,13). – A Szentlélek működésének természetes és szükségszerű következménye a hitigazságok mind pontosabb, elmélyültebb megértése, megismerése.

Az Eucharisztia értelmezései

1. *Messiási lakoma.* Az előzőekben láttuk, hogy Jézus követői csak a feltámadás után tudták összeegyeztetni a szenvedés és áldozat gondolatát a Messiás alakjával. Mindaddig meggyőződéssel várták vagy titkon remélték, hogy Jézus, mint dicsőséges Messiás, hatalmi szóval, látványos módon megváltoztatja a választott nép sorsát és az emberi történelmet.

Közvetlen értesüléseink nincsenek arról, hogy az apostolok milyen érzelmekkel és reményekkel vettek részt az utolsó vacsorán. Mivel Jézust ekkor még dicsőséges Messiásnak tartották, valószínű, hogy a fokozott várakozás és éleződő feszültség légkörében ezt az ünnepélyes étkezést úgy értelmezték, mint messiási lakomát ill. annak elővételezését. A messiási korra vonatkozó elképzelések közismert eleme volt ugyanis, hogy amikor a Messiás uralma elkezdődik, ünnepi étkezésre, lakomára hívja meg az igazakat (ld. apokrif iratok, Talmud számos helye). Egyébként maga Jézus volt az, aki a búcsúvacsora ilyen értelmezését sugallta, amikor kijelentette: »Nem iszom többet a szőlő terméséből, addig, amíg majd az újat nem iszom Isten országában« (Mk 15,25p).

A tanítványok Jézus többi kijelentését is valószínűleg annak a meggyőződésnek a fényében értették, hogy a dicsőséges Messiással ülnek egy asztalnál az elővételezett, titkos messiási lakomán. Gondolhattak például arra, hogy ha Jézus az ételeket saját testének, vérének mondja, akkor ő valamiképpen mégiscsak természetfölötti eredetű, mint a dánieli Emberfia (Dán 7,14), – hisz közönséges ember nem mondhatná, hogy az ő teste az étel és a vére az ital (az ilyen kijelentés nagyon visszatetsző lett volna, vö. Jn 6,52). Jézus amellet arra is utalt, hogy a kenyér és a bor áldozati test és vér, amely által megvalósul Isten és ember új szövetsége. Az új szövetség megalapításának gondolata jól illeszkedett a tanítványok elképzeléseibe (vö. Jer 31,31), de az áldozat mibenlétét és szükségességét ekkor még aligha ismerték fel (és fogadták el), bár nyilván sejtették, hogy Jézus a saját halálára gondol.

2. *Áldozati lakoma.* Az Eucharisztia tényleges megértéséhez vezető út akkor nyílt meg, amikor a tanítványok megismerték és elfogadták a szenvedő és feltámadó Messiás alakját.

Amikor a kereszthalál után az apostolok élve viszontlátták Mesterüket, ugyanazzal a személlyel találkoztak, de már nem a földi Jézussal, hanem a feltámadt Krisztussal. Enni kért tőlük, tapinthaták a testét, látták sebhelyeit, – de zárt ajtón keresztül érkezett, földöntúli fényben ragyogott: egész valójával a természetfölötti világ részévé vált. Ha látták őt, nem alaktalan szellemet láttak, hanem földi alakjában, emberi testében jelent meg, – de ez a test nem por és hamu volt többé, hanem Isten világának a része. Jézus testéből és véréből Krisztus Teste és Vére lett: a halottaiból feltámadt és megdicsőült Messiás. Amikor tehát Jézus követői a szeretetlakomán kenyértörés közben megismételték Jézus szavait: »ez az én testem«, »ez az én vérem«, megértették, hogy a feltámadt Test és Vér: Krisztus a táplálékuk. (Nem véletlen, hogy az Újszövetség soha nem nevezi az Eucharisziát »Jézus testé«-nek, »Jézus véré«-nek!) Akik az Eucharisziával táplálkoznak, nem földi ember testét és vérért veszik magukhoz, hanem Krisztus megdicsőült testét és Vérért: magát a Feltámadottat.

A szenvedés és az áldozat lényge, a szégyen és a halál gondolata eddig összeegyeztethetetlennek látszott a Messiás alakjával. Amikor azonban Jézus mindezeket keresztüljutva feltámadt, a tanítványok rádöbbenek, hogy az áldozatvállalás egyáltalán nem

idegen a Messiás útjáról, hanem egyenesen feltétele és okalapja volt annak, hogy a Messiás Jézus feltámadjon és megdicsőüljön. Az apostolok, mihelyt felismerték, hogy a kereszthalál érdemszerző, helyettesítő áldozat volt, új fényben kezdték látni az utolsó vacsorát, ezen felül az Eucharisziát is. Felismerték, hogy az utolsó vacsora áldozati lakoma volt. Jézus meghívta őket erre a lakomára, hogy vegyenek részt az áldozatban, amelyet magára vállal, és a dicsőségben, amelyet elnyer általa. Még az Áldozat előtt történt mindaz, de titokzatos módon már a feláldozott és megdicsőült Testet és Vért nyújtotta nekik táplálékul.

3. *Az egység és egyenlőség szentsége.* Az egybehangzó hagyomány (Mt, Mk, Lk) hűségesen őrzi az utolsó vacsorának és az Eucharisziának ezt az első (korai) keresztény értelmezését. Lényegében változatlanul közli ezt Pál apostol is, amikor az ötvenes évek derekán egyik levelében felidézi az Eucharisztia szerzésének történetét (1 Kor 11,23-26). Az utolsó vacsora leírása nála sem bővül újabb értelmezést sugalló kiegészítésekkel, hisz ez a leírás időközben hagyományossá vált az egyházban, és nem lehetett rajta változtatni (vö. uo., 23. v.: »amint az Úrtól kaptam és nektek is átadtam«).

De Pál nem azért idézi fel az utolsó vacsora történetét, hogy csupán a hagyományos tanítást ismétlje. Újat is mond az Eucharisziáról, hisz abban a korban él és ír, amikor Jézus alakjának, kilétének megértésében az egyház már jóval előbbre jutott. Az apostol tudja, hogy Jézus több volt, mint Messiás, közelebb áll Istenhez, mint valami közvetítő, megbízott személy. Miként Isten, úgy Jézus is »Úr« (= Küriosz); Istennek járó tisztelet illeti, mert ő az Isten Fia.

Ennek tudatában hangsúlyozza Pál apostol, hogy az Eucharisziát megkülönböztetett tisztelettel kell ünnepelni és magunkhoz venni (1 Kor 11,27-32). Nem közönséges étel ez, hanem az »Úr« Teste és Vére, tehát csak az ehet és ihat belőle, aki megtisztult a bűnbánat által. Bűnnel telt ember nem közelíthet Istenhez, tisztátalan nem érintheti a Szentet. »Saját ítéletét (= pusztulását) eszi és issza«, aki méltatlanul eszi az Úr Testét és issza az ő Vérét (29.v.). Ezenkívül Pál rámutat arra is, hogy az Eucharisztia által átalakul az emberi közösség: megvalósul Krisztus titokzatos Teste, Isten fiainak szent közössége. Azokat ugyanis, akik méltó módon táplálkoznak ezzel a Testtel és Vérral, az Eucharisztia titokzatos, természetfölötti egységbe forrasztja. »Mi ugyanis sokan egy kenyér vagyunk, mert mindannyian egy kenyérből részesülünk« (1 Kor 10,17).

Az Eucharisztia a keresztények természetfölötti egységének a szentsége, és egyben az egyenlőség záloga is. A visszaéléseket kemény szavakkal ítéli el az apostol. Mindazok, akik az Eucharisziával táplálkoznak és mégis viszálykodnak egymás között vagy megszegyenítik a közöttük lévő szegényeket, az Úr vacsoráját a sátán vacsorájává változtatják (1 Kor 11,17-22). Semmiféle megkülönböztetésnek nincs helye abban a közösségben, amelyet a feltámadt Krisztus Testének és Vérének köteléke fűz egybe, – hisz mindegyikük egyformán Isten gyermeke.

4.) *Az Élet Kenyere.* A hagyományos Eucharisztia – értelmezést (lásd. 2. pont) János apostol a század végén már meg sem említi evangéliumában. Bármily fontos (szerinte) is az Eucharisztia megalapításának története, a negyedik evangélista nem beszél róla, – valószínűleg azért, mert annak szövegét a hagyomány és a keresztény gyakorlat időközben változtathatatlaná rögzítette.

A közben eltelt 50-60 esztendő alatt azonban az egyház fokozatosan felismerte, hogy Jézus a megtestesült Fiúisten, a második isteni Személy, aki éppúgy öröktől fogva létezik és örökkévaló Isten, mint az Atya. János Jézusról mindenekelőtt ezt kívánja elmondani evangéliumában. És azt, hogy a Fiúisten földreszállása mit jelent az emberek számára. Természetes, hogy ebben az összefüggésben az Eucharisztia értelmezése is új vonásokkal gazdagodik (ld. Eucharisztikus Beszéd, Jn 6,22-58).

a.) Jézus – mennyei kenyér. János evangéliuma sokféle hasonlattal, képpel próbálja megértetni, hogy Jézus megjelenése döntő esemény, milyen rendkívüli ajándék az emberek

számára. Ő a világ világossága (Jn 3,19; 8,12; 9,5; 12,25-36.46; 17,1-5); Ő az út, az igazság és élet (14,5); Ő az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit (1,30.36); Ő a búzaszem, amely elhal, hogy sok termést hozzon (12,24). Jézus az életre vezető kapu (10,7); a jó pásztor, aki életét adja a juhokért (10,11-15). Ő a szőlőtő, amelyből élet árad a vesszőkbe, hogy gyümölcsöt hozzanak (15,1); Ő a vőlegény a menyasszony számára (3,29), és forrás, amelyből víz fakad (4,10.14; 7,38).

Ebbe a tanításba tökéletesen illeszkedik az a kép is, amelyet János evangéliuma az Eucharisztikus Beszédben közöl: Jézus a mennyből alászállott kenyér (6,41), amellyel Isten táplálja a világot.

b.) Jézus – az élet kenyere. Jézus olyan kenyér (= táplálék), amely örök életet: Isten életét adja a világnak. Ő azért jött, hogy az embernek élete legyen és bőségben legyen (10,10). Így mindaz, aki belőle táplálkozik, örökké él (6,50-51), mert e táplálék által örök élete van, és (ha meg is hal) Jézus feltámasztja az utolsó napon (54.v.). Jézust az Atya küldte és általa él: ugyanígy, aki a Mennyei Kenyérrel táplálkozik, Jézussal szívében, Jézusban, Jézus által fog élni (56-57.v.).

A Jézussal való táplálkozás (vö. 6,57: »aki engem eszik«) képének jelentése világossá válik, ha tekintetbe vesszük az evangéliumban szereplő többi, azonos értelmű (!) kijelentést: aki hisz Jézusban, még ha meghal is, élni fog (11,25); aki hallgat Jézus szavára, annak Ő örök életet ad (10,28); aki követi Jézust, azé az élet világossága (8,12); aki szereti Jézust, és megtartja parancsait, azt az Atya is szereti, és Jézussal együtt lakást vesz benne (14,23); aki Jézusban él, abban Jézus él, és bő termést hoz (15,5) stb.

Jézus az élet kenyere, mert aki belőle táplálkozik (= hisz benne, hallgat a szavára, követi, szereti, parancsait megtartja stb.), az magának Istennek az életéből részesedik: az ő természetéből és örömeiből, az ő örökkévalóságából és dicsőségéből.

c.) Az Eucharisztia – a földre szállt Isten teste és vére. János evangélista a fentiekre helyezi a hangsúlyt, de ismeri és elfogadja a hagyományos Eucharisztia értelmezést is. Sőt, kissé továbbviszi, kiterjeszti azt. A hagyományos értelmezés szerint az Eucharishtiában Jézus megdicsőült testét és véréát vesszük magunkhoz, vagyis a feltámadott Krisztust. János nem tartja szükségesnek ezt a lehatárolást. Azon, hogy Jézus emberi, földi teste is táplálékunk, csak a »zsidók« botránkoznak (6,52), akik nem látták Jézusban a földre szállt (6,38), testté lett (1,14) Istent. A tanítványoknak viszont Jézus már földi életében kinyilatkoztatta isten-voltát (»dicsőségét«, ld. 1,14; 2,11; vö. 11,4; 13,31 stb.). Az Eucharishtiában tehát az »egész« Jézus Krisztus táplálékunk: a földön járó, testté lett Isten éppúgy, mint a feltámadott és megdicsőült Krisztus.

* * *

Alapvető és pozitív emberi tulajdonság az élet szeretete, értékelése, az élethez való ragaszkodás. Állandó problémát jelent azonban az élet végességének megtapasztalása. Ezzel a súlyos problémával néz szembe a Biblia, amikor az első lapjain a Paradicsom képét (Ter 2,4-25), az utolsókon pedig a Mennyei Jeruzsálemet állítja elénk (Jel 21-22). Mindkét képben szerepel az élet fája. A Paradicsomban a kert közepén áll ez a fa (Ter 2,9), de a bűnös, bukott ember nem ehet a gyümölcséből, nehogy örökké éljen, mint Isten (Ter 3,22-34). – Az újszövetségi látnok szerint az idők végezetén az élet fája az életvíz-folyó partján fognak állni, amely Isten és a Bárány trónjából fakad (Jel 22,1-2). Az élet fájához (= az örök, isteni élethez) joguk lesz mindazoknak, akik megmosták ruhájukat a Bárány vérében (14. v.). Ha megszomjaznak, ingyen ihatnak az élet vizéből (17.v.). »Beragyogja őket az Úr, az Isten, és uralkodni fognak örökkön-örökké« (5.v.).

Az ember egykor elveszítette a jogot ahhoz, hogy Istenhez hasonlóan örökké éljen –, de a Bárány vére lemossa a bűnt. Eltávoznak a kerubok, akik az élet fájához vezető utat őrizték

(vö. Ter 3,24). Az emberre csodálatos jövő vár: A Mennyei Jeruzsálem, benne az élet fájával, amely »tizenkétszer terem gyümölcsöt, minden egyes hónapban meghozza gyümölcsét, és a fa levelei a nemzetek gyógyulására szolgálnak« (Jel 22,2).

Mindez nagyon távol van tőlünk: az elveszített Paradicsom éppúgy, mint a ránk váró Mennyei Jeruzsálem. De a jelen nem vigasztalan –, hirdeti János evangéliuma. Jézus már most, a jelen életben felkínálja az embernek az örök életet: Isten életét. Ebből az életből részesedünk, amikor Jézussal együtt az Atya akaratát teljesítjük; amikor belőle táplálkozunk, vagyis hozzá hasonlóan szeretünk, szolgálunk és életünket adjuk másokért; és amikor az Eucharishtiában az Isten-Jézust, a Mennyei Kenyeret magunkhoz vesszük.

Az Újszövetség vallási és erkölcsi alapelvei

I. rész: A keresztény vallás és erkölcs alapjai

A keresztény vallás alapítója Jézus Krisztus, és első munkatársai az apostolok, meg voltak győződve arról, hogy az emberek között megvalósulhat és meg is fog valósulni a teljesen igazságos, tökéletes társadalom. Ez a meggyőződésük rendkívül mély, vallásos hitükből fakadt: a tökéletes társadalom kialakítása azért lehetséges, megvalósulása azért biztos, mert ez az akarata Istennek, aki az embereket teremtette és a történelmet irányítja. Márpedig az, amit Isten akar, amit teremtése céljául kitűzött, az mindenképpen meg is fog valósulni.

Az Újszövetségi Szentírás elmondja, hogy az új emberiség kialakítása érdekében mit tett Jézus és követőinek első csoportja; hogyan kell közreműködni ebben a következő nemzedékeknek; és kifejti, hogy ez az új társadalom, mint az ember és Isten közös műve, milyen körülmények között, milyen módon fog megvalósulni.

1. A végcél: Isten országa, Isten uralma

Az Újszövetség tanításának kellő értékeléséhez tudnunk kell, hogy ezt a tanítást olyan környezetben fogalmazták meg, amelyben az emberek meg voltak győződve arról, hogy a létezők világa tovább terjed, mint a fizikailag érzékelhető valóság. Hittek Isten és más természetfeletti erők, szellemi lények léteben, sőt arról is voltak homályos elképzeléseik, hogy az ember léte nem szűnik meg a halállal, – de ezek az elképzelések meglehetősen bizonytalanok, ellentmondásosak voltak. Az emberek vallásosak voltak, de vallásosságuknak nem voltak igazi távlatai és indítékai; voltak erkölcsi törvényeik, de ezeknek a törvényeknek nem volt elég szilárd alapja, motivációja. Az ószövetségi zsidó vallásban például, amelyet a maga tiszta egyistenhitével Közel-Keleten a legfejlettebbnek tekinthetünk, a hívőnek meg kellett elégednie az erkölcsi parancsoknak azzal az indoklásával, hogy Isten – az ő szeretetért és jótéteményeiért cserébe – méltán elvárja azok teljesítését. Aki megtartja a parancsokat, Isten akarátát teljesíti, az elnyeri az ő jóindulatát és áldását: az evilági javak bőségét. Mivel pedig a mindennapi tapasztalat gyakran rácsúszott erre, mert elmaradt a kilátásba helyezett jutalom vagy büntetés (ld. Jób könyve, panasz-zsoltárok), a halál utáni igazságszolgáltatással pedig nem számoltak komolyan, a vallási és erkölcsi élet tulajdonképpen eléggé bizonytalan alapokon állott.

Az Újszövetségi szentírásból viszont megtudjuk, hogy Jézus, és az ő nyomában az első keresztények a vallási és erkölcsi életnek határozott és biztos alapot teremtettek azáltal, hogy a kinyilatkoztató Isten nevében meggyőződéssel és meggyőzően tanítottak Isten országáról, Isten uralmáról. Arról a természetfölötti világban megvalósuló társadalomról, ahová a földi élet után mindenki eljut, aki megfelelő módon élt; és amelyből kizárnak és örök büntetésre vetnek mindenkit, aki méltatlan arra, hogy Isten közelébe jusson.

Jézus és az apostolok tanítása nyomán az Újszövetség – a lehetőségekhez képest – egészen világos és határozott képet fest erről az országról. Isten uralkodik itt, akarata mindenben érvényesül. Jóságát maradéktalanul megtapasztalja mindenki, akit az igazságos ítélet erre a helyre juttatott. Nincs itt bűn és gyűlölet, sem félelem, fájdalom és szomorúság; nincs szenvedés, nincs gyász és halál; mindenki kárpótlást nyer földi szenvedéseikért és bőséges jutalmat jótetteikért. Nem zavarja az ittlévőket semmi: a konkolyt kiválogatták és elégették, a haszontalan, apró halakat kidobálták, a pelyvát tüzre vetették. A világosság, a dicsőség, az öröm, a béke országa ez, és mindezeknek soha vége nem szakad. Ez az új

teremtés, az új ég és új föld, az új Jeruzsálem, a visszatért paradicsom. Akik itt vannak, mind Isten gyermekei, a világosság és örök nappal fiai, a prófétai ígéretök örökösei; az igazak, akik hazatértek mennyei, örök otthonukba. Elnyerték azt, amit szem nem látott, fül nem hallott, emberi szív föl nem fogott: a világ kezdetétől nekik készített országot. Eddig hittek, reméltek és szerettek: most már csak az maradt meg számukra, ami a legnagyobb: a szeretet.

Az Újszövetség erkölcsi és vallási téren nagyon sokat vár az embertől, sokkal többet, mint az Ószövetség, de olyan határozott és vonzó célt is ad, amelyért érdemes megtenni bármit, öröm feláldozni mindent. Találhatóan kifejezésre juttatja ezt Jézus egyik hasonlata: „A mennyek országa hasonlít a szántóföldben elrejtett kincshez. Amikor egy ember megtalálta, újra elrejtette, aztán örömben elment, eladta mindenét, amije csak volt, és megvette azt a szántóföldet” (Mt 13,44).

2. A közvetlen cél: az ember

A fentiekről értesülve azt hihetnénk, hogy az Újszövetség erkölcsi és vallási szemléletmódja teljességgel életidegen, hisz az ember figyelmét a titokzatos jövőben megvalósuló Isten országára irányítja. Talán valóban ez lenne a helyzet, ha a végcél vázolója mellett nem állítaná az érdeklődés középpontjába magát a konkrét embert: önmagunkat, és a körülöttünk lévőket. Az Újszövetség Jézus tanítása és tettei fényében teljesen új megvilágításba helyezi az embert, az emberi életet. Vallási alapon, Isten szemszögéből nézve értékeli az embert, és olyan magas méltóságra emeli, amely páratlan a kultúra és a vallások történetében.

Természetesen ennek a szemléletmódnak a gyökereit is megtaláljuk az Ószövetségben, hisz Istennek az ember iránti szeretetét, jóságát látva már a zsoltáros is megdöbben csodálkozással kérdezi: „Uram, ki az ember, hogy felkarolod, az emberfia, hogy megemlékezel róla?” (Zsolt 144,3) De az Újszövetség még sokkal tovább megy, sokkal többet mond az ember értékéről, még akkor is, ha közvetlenül nem az emberről beszél, hanem Istenről.

Mert Istenről szólva Jézus tulajdonképpen nem is beszél másról, mint arról, hogy az ember mennyire fontos Istennek, mennyire szereti Isten az embert. És nem csak a jókat, hanem a bűnösöket is: „esőt ad jókra és gonoszokra” egyaránt (Mt 5,45); ő az Atya, aki aggódva várja és megbocsátó szeretettel fogadja a tékozló fiút (Lk 15,20); ő a pásztor, aki utánamegy az elveszett juhnak (Lk 15,1-7); az asszony, aki kisöpri egész házát, hogy megtalálja az elgurult drachmát (Lk 15,8-9); ő a király, aki nem tud addig ünnepelni, míg meg nem telik vendégekkel a lakodalmas ház (Mt 22,1-10). Jézus szavaiból úgy ismerjük meg az Istent, mint akinek az a legfőbb gondja és öröme, hogy az embert maga mellett tudja és boldoggá tegye.

Amikor pedig az Újszövetségben megszólalnak Jézus tanítványai, akik hiszik és hirdetik, hogy Jézus Isten Fia volt, az ő tetteiről beszámolva az újszövetségi szerzők még szemléletesebb és kézzelfoghatóbb módon tárják eléink az, hogy az ember mennyire fontos Istennek, és Isten mire képes az emberért.

Jézus, az Isten Fia, szüntelen segít a rászorulókon: megszabadítja az embereket a betegség terhetől, a gonosz szellem rabságából, a természeti veszedelmektől, kiragadja őket a halál kérlelhetetlennek látszó hatalmából – mindez beszédesen tanúskodik arról, hogy Isten meg akarja szabadítani az embert minden csapástól és szenvedéstől. Jézus, az Isten Fia, megkülönböztetett szeretettel fogadja és fölemeli a hátrányos helyzetűeket és a kisémmizetteket: a házasságtörőt, a vámosokat, a leprásokat, az özvegyeket, a nőket, a gyermekeket; így kinyilvánul az, hogy Isten előtt nincs különbség ember és ember között: ő mindenkit egyformán boldoggá akar tenni. Végül Jézus, az Isten Fia, a bűnös emberért meghal a kereszten. Ez a csúcspont, itt válik leginkább nyilvánvalóvá, hogy mire képes Isten

az emberért: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen” (Jn 3,16).

Ki az ember, akit gyöngesége, bűnei ellenére így szeret az Isten? – hangzik el a ki nem mondott kérdés az Újszövetségben. És a keresztény tanítás szerint a válasz így hangzik: Kivétel nélkül mindenki Isten gyermeke, társa és munkatársa – és ha még nem az, hát azzá kell lennie! Nem csupán a távoli jövőben, hanem már most, ebben az életben. Az Újszövetség szerint ez a keresztény vallás közvetlen célja: kialakítani önmagunkból a tökéletes embert. A mérce Isten, akit megismertünk, a példa Jézus, akit követünk.

Az Újszövetség tehát Isten emberszeretetének tükrében rámutat az ember egyedülálló értékére és méltóságára, ugyanakkor hirdeti, hogy az idők végezetén Isten akaratából, Isten környezetében megvalósul a tökéletes emberi társadalom. Aki ebben a meggyőződésben él, másként tekint embertársaira, és más módon tekint a jövő elé. Sőt, aki ezt komolyan veszi, nem vár tétlenül, míg Isten megkönyörül az embereken és megteremti országát, hanem minden erejével azon fáradozik, hogy az ember fölemelkedjék, és az emberi közösség élete a kitűzött cél irányában fejlődjék.

Az Újszövetségi szentírás szerint Jézus volt az első, aki nem csak hitt a végső beteljesedésben, hanem a lehetőségekhez mérten már itt a földön, a jelen életben elkezdte ennek megvalósítását.

Figyelemreméltó, hogy Jézus igehirdetésének középpontjában ez a kijelentés állt: Isten országa elérkezett, Isten uralma kezdődik (Mk 1,15p). Nem valami beláthatatlan jövőben, nem is a másvilágon, hanem itt és most: Jézus föllépésével, működésével – az ő személyében. „Isten országa köztetek van” – mondta hallgatóinak (Lk 17,21), és ezt komolyan is gondolta. Olyan idealista volt ő, aki megvalósította, létrehozta azt, amiben hitt. Abban a tudatban élt és cselekedett, hogy Isten országa már az ő életében valósággá vált – s hite és tettei által létre is hívta azt. Tudatosan és következetesen azt tette, amit Isten: szeretett és segített, jót tett mindenkivel. Ezzel máris elkezdődött az a világ, amelyben Isten akarata és jósága érvényesül, uralkodik.

Közben társakat is igyekezett maga köré gyűjteni, akik mellette megtanultak ugyanígy jót tenni, szeretni és szolgálni. Kialakult körülötte az első olyan közösség, amelynek alaptörvénye a szeretet. Az Újszövetség úgy mutatja be őt, mint aki arra törekszik, hogy ez a kis közösség egyre növekedjék és teremtsen újjá az egész világot. Ezt a jelenvaló, földi Isten országát Jézus kovászhoz hasonlítja, amely átjárja, megkeleszti az egész tésztát (Mt 13,33 pLk). Máskor az aprócska mustármaghoz, amely hatalmas növénné fejlődik, vagy a lámpához, amely megvilágít mindenkit, aki a házban van (Mk 4,21.30). „Azért jöttem – olvassuk szavait Lukácsnál –, hogy tüzet hozzak a földre; mit sem kívánok jobban, mint hogy lánggra lobbanjon!” (Lk 12,49).

Jézus tehát már itt a földön elkezdte megvalósítani a tökéletes emberi közösséget. Mindez egyenesen következett abból, hogy komolyan vette a végső célt, és rendkívül nagyra értékelte az embert. Mégsem mondhatjuk azonban azt, hogy fantasztá volt, aki nincs tisztában a valósággal, a körülötte lévő világgal. Nem élt álmovilágban, nem tett úgy, mintha bűn, gonoszság, szenvedés már nem is létezne, csupán béke és mennyország. Követői türelmetlenkedtek is, szerették volna Isten országának békéjét, boldogságát élvezni. Az ő problémájuk és vágyuk fogalmazódik meg a példabeszédben, amelyet a búzában növekvő konkolyról mondott nekik (Mt 13,24-30). Az aggódó szolgák reménykedve kérdezik a búzaföld gazdáját: „Uram, akarod, hogy elmenjünk és kitépjük a búzából a konkolyt?” – „Nem” – válaszol a gazda szavaival Jézus – a konkolynak ott kell maradnia, ahol van. Ebben a világban mindig lesz bűn, mindig lesznek gonosz emberek. Hogy miért, arra már nem kapunk választ. Talán a búzának van szüksége a nehéz körülményekre, talán a konkoly kap haladékat és lehetőséget – ez az Isten titka. Mindenesetre a földön kezdődő és kibontakozó Isten országának sorsát végigkíséri a küzdelem, a jó és a rossz élet-halál harca. De a végső

győzelem és beteljesedés biztos. Bár kicsi a mustármag, hatalmas növénné serdül. És vetéskor is sok szem útszélre, sziklák, tövisek közé hull, de a magok többsége kikel, szárba szökken és százszoros termést hoz (Mk 4,8). Hogy miért győz végül a jó, az ismét az Isten titka, de hogy győzni fog, azt Isten, az ő akarata szavatolja.

Bizonyítékként Jézus tetteiről is szól az Újszövetség. Jézus körül gyógyulnak az emberek, a bűnösök megtérnek, a megszállottak kimenekülnek a sátán hatalmából. Az Újszövetségi szentírás számtalan olyan eseményről emlékezik meg, amelyek megerősíthetik a hitet, sőt meggyőzhetnek arról, hogy Jézus fáradozása nem hiábavaló: Isten országa, az új társadalom és az új élet már itt a földön születőben van.

II. rész: A keresztény vallás és erkölcs

Az Újszövetség vallási és erkölcsi koncepciója, célkitűzése alapvetően egyezik azzal, ami Jézus működésének legfőbb célja volt: már most, itt a földön megvalósítani Isten országát, előkészíteni a végső beteljesedést, eléje dolgozni annak. Fölemelni az embert arra a tökéletességre és méltóságra, amelyre őt a teremtető Isten szánta. Ez határozza meg az Újszövetség vallási és erkölcsi rendszerét, parancsait, mindenekelőtt pedig azt a három alapvetet, amelyre minden más törvény és feladat épül.

1. alapelv: az egyenlőség

Láttuk, hogy az Újszövetség úgy mutatja be Istent, mint aki az embert rendkívüli módon értékeli, szereti, sokat vár tőle és sokat ígér neki. De azt is megtudjuk, hogy Isten szeretete nem személyválogató: számára mindenki egyformán fontos. Ez az újszövetségi istenkép kiegészül, nyomatékokat kap mindazzal, amit Jézus tesz: segít bárkin, válogatás nélkül, szóbaáll, törődik mindenkivel. Nincs tekintettel arra, hogy az emberi társadalom egyeseket megbélyegez vagy elítél, kizár vagy háttérbe szorít. Sőt, Jézus különösen ezekkel érezteti jószágát és barátságát: a bűnösökkel, vámosokkal, leprásokkal, nőkkel, szegényekkel, koldusokkal. Aki ember, az az ő szemében egyformán végtelen érték és lehetőség. Mindezt megdöbbenve, sőt olykor megbotránkozva szemléli a korabeli társadalom. A Jézus által alapított közösségben mindenki egyenrangú: a vámosok és utcanők asztalhoz telepsznek Isten országában. Mindenki egyformán Isten gyermeke, Isten mindenkit megszabadított Jézus megváltó halála által, és mindenkit egyaránt meghívott országába. Pál apostol ezt írja a galáciai keresztényeknek: „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban” (Gal 3,28).

Az egyenlőség megteremtése nem könnyű, de kezdettől fogva szükségszerű követelmény. A keresztény vallás mindennapi gyakorlata felszínre hozza a fonákságokat, és elősegíti azok kiküszöbölését. Természetes például, hogy a keresztény szeretetlakomán, az úrvacsorán egymás mellett ül válogatás nélkül mindenki, szegény és gazdag, rabszolga és szabad. De mi történt például Korintusban? „Amikor egybegyűltök – írja Pál az ottaniaknak –, már nem az Úr vacsoráját eszitek, hiszen étkezéskor mindenki a saját vacsoráját veszi elő, hogy elfogyassza, s az egyik éhen marad, a másik pedig dőzsöl. Nincs otthonotok evésre-ivásra? Vagy megvetitek Isten egyházát és megszégyenítitek a szegényeket? Mit mondjak nektek? Dicsérjétek? Ezért nem dicsérlek benneteket!” (1 Kor 11,2-22)

Igen, ez a keresztény vallás és erkölcs első alaptörvénye: Isten előtt minden ember egyformán értékes, Jézus keresztségével Isten mindenkit egyaránt megszabadított és új életre hívott – tehát nekünk embereknek sem szabad hátrányos megkülönböztetéseket tennünk, a meglévő megkülönböztetéseket pedig meg kell szüntetnünk. Hisz milyen joggal tennénk (vagy teszünk) mi különbséget ott, ahol Isten nem tesz különbséget?

2. alapelv: szeretet

Az Újszövetség arra tanít, hogy minden emberre Isten szemével nézzünk: különbségtétel nélkül ismerjük el embertársaink értékét, emberi méltóságát. És arra is tanít, hogy minden emberhez úgy viszonyuljunk, mint Isten: egyformán, maradéktalan szeretettel. Olyan szeretettel, amilyen az Istené: fölemelő, jóakaró, növelni, gazdagítani akaró szeretettel. Amikor azt látjuk, hogy Isten megkülönböztetett szeretettel veszi gondjaiba a bajbajutottakat és kisemmizetteket, tudhatjuk, hogy nekünk is hasonlóan kell cselekednünk. Mint Jézusnak, nekünk is észre kell vennünk az özvegyasszony könnyét, a betegek segélykiáltását, a szegények szükségét. Érzékennyé kell válnunk a másik ember sorsa, baja, nyomorúsága iránt, és tőlünk telhetően segítséget kell nyújtanunk. Isten nem csak a jókat szereti, hanem a gonoszokat és bűnösöket is, fáradozik az ő megmentésükön is: nekünk is szeretnünk kell tehát még ellenségeinket is. Isten a legdrágábbat, tulajdon fiát adta a bűnösökért: a mi szeretetünknek sem lehet határa. „Ha Isten így szeretett bennünket, nekünk is életünket kell adnunk embertársainkért” – írja János apostol (1 Ján 4,11).

A felebaráti szeretet főparancs az Újszövetségben, egyenrangú az istenszeretet parancsával. Eddig gyakran előfordult, hogy a felebaráti szeretet parancsa, mely az Ószövetségben is érvényben volt, összeütközésbe került Isten iránti kötelezettségekkel. A Jézus-korabeli törvénytudók szerint ilyenkor Isten ügyét kell előbbre helyezni; sőt, Istennek tetsző ajándéknak tartják azt is, amit a másik embertől vonunk meg (Mt 15,5). Mindez számos esetben igazságtalansághoz vezetett, és a szeretetlenség az istenszeretet álarca mögé rejtőzött. Jézus megszüntette ezt a kettősséget. Egy szintre emelte az istenszeretetet és az emberszeretet parancsát. Arra tanított, hogy Istent éppen a másik embert szeretve szeressük. Amit egynek teszték a legkisebbek közül – mondja Isten nevében -, nekem teszitek. Szerinte az utolsó ítéleten is az lesz a döntés alapja, hogy ki-ki hogyan viselkedett embertársával, mert mindezt úgy veszi Isten, mint őrá irányuló szeretetet: Éheztem és ennem adtatok, szomjas voltam és megittattatok, ruhátlan voltam és felöltöztettetek... Jöjjetek, vegyétek birtokba a nektek készített országot! (Lk 25,34-36).

3. alapelv: szolgálat

Az a mű, amely itt a földön kibontakozik és az öröklétben teljessé válik, az az új társadalom, amely Isten akarata szerint fokozatosan megvalósul, rendkívül nagy és szent dolog: Isten gyermekeinek szent közössége. Jézus és követői ezt azáltal is kifejezésre juttatják, hogy mindazokat, akik ezen új társadalom megteremtésén fáradoznak, nem vezetőknek, uraknak hívják, hanem szolgáknak. „A királyok uralkodnak a népeken, – olvashatjuk Jézus szavait Lukács evangéliumában -, s akiknek hatalom van a kezükben, jótevő úrnak hívatják magukat. Közöttetek azonban ne így legyen. A legnagyobb legyen olyan, mintha a legkisebb volna, az előljáró pedig mintha szolga volna... Én is úgy vagyok közöttetek, mintha a szolgátok volnék” (Lk 22,25-27). Erre törekedett Pál apostol is: „Bár mindenkitől független voltam, – írja a korintusi híveknek -, mégis mindenkinek szolgálja lettem, hogy minél többeket megnyerjek... Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit az üdvösségre segítsek” (1 Kor 9,19,22). Mindezt Mesterüktől tanulták az apostolok, aki búcsúzásul megmosta tanítványai lábát. Majd hozzáfűzte: „Ti Mesternek és Úrnak hívtok engem, és jól teszitek, mert az is vagyok. Ha tehát én, az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát. Példát adtam, hogy amit én tettem, ti is tegyétek meg” (Jn 13,13-15).

Feltétel: szabadság

Az egyenlőség, a szeretet és szolgálat alapelveinek ismertetése után említést kell még tennünk arról a feltételről is, amely elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy valaki ezek

szerint tudjon élni, és tevékeny részt vállaljon Isten országa építésében. Ez a feltétel a belső szabadság.

Az Újszövetséget lapozva azt látjuk, hogy Jézus újra és újra figyelmeztette tanítványait, hogy ha követői akarnak lenni, mindent el kell hagyniuk. „Mindaz, aki értem és az evangéliumért elhagyja otthonát, testvéreit, anyját, apját, gyermekeit vagy földjét, százannyit kap most ezen a világon, ... az eljövendő világban pedig az örök életet” (Mk 10,29-30). „Aki apját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,37). Szerinte a bölcssek és okosak elől Isten elrejtette országának titkait (Mt 11,25). Kijelenti, hogy könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni Isten országába (Mk 10,25). Jajt kiált a gazdagokra, a jóllakottakra, a hatalmasokra (Lk 6,24,26). Eszteleznek nevezi az embert, aki nyugodtan alszik, mert begyűjtötte a jó termést (Lk 12,16). Tanítványait felszólítja: „Ne gyűjtsetek magatoknak kincset a földön...” (Mt 6,19), „Ne aggódjatok életetek miatt, hogy mit esztek vagy mit isztok, sem testetek miatt, hogy mibe öltöztök!” (Mt 6,35)

Mit jelent mindez? Talán Jézus megvetette azokat az értékeket, amelyek megszerzésére minden megfontolt ember törekszik: az anyagi javakat, a rendezett családi körülményeket, a tudást, a holnapról való gondoskodást? Nem, erről szó sincs; mindez szerinte is érték. Viszont szomorúan tapasztalta, hogy az ember nem jól használja fel ezeket az értékeket, amelyeket Isten eszközül adott, hogy általuk fölemelkedjék és tökéletesedjék. A gazdag a vagyonának a rabja, az okos a tudásában bíz, az előrelátó embernek a legfontosabb a holnap bebiztosítása. Életcélá válik az, aminek az élet, az ember szolgálatában kellene állnia. Az ember szolgátságba süllyed, elveszti méltóságát, nem figyel, nem törekszik más, magasabb célokra.

Az ilyen ember nem lehet Jézus társa sem, mert nem marad ideje és energiája, hogy részt vegyen Isten országának építésében. Nem az a célja, hogy minden ember egyenlő legyen, hanem az, hogy neki magának minél rendezettebb és boldogabb legyen az élete, minél több érték legyen a birtokában. Nem tud figyelni a másik emberre, nem képes szeretni, nem hajlandó áldozatot hozni.

Természetes tehát, hogy az újszövetségi erkölcs alapvető követelménye a belső szabadság, a függetlenség mindenfajta kötöttségtől, amely rabbá teheti az embert: az anyagiaktól, a családi kötöttségektől, saját okosságunktól, előrelátásunktól. Azon az úton, amelyet Jézus mutat, csak szabad emberek tudnak járni, az új társadalmat csak szabad emberek tudják építeni. Az Újszövetség eszménye a szabad ember, aki belsőleg szabad: szabad önmagától, szenvedélyeitől, saját vágyaitól és elképzeléseitől. A külső, fizikai, politikai vagy személyes szabadság nem követelmény, mert az ember nem a rablánc által veszíti el méltóságát, hanem azáltal, ha önmagát nálánál alacsonyabb rendű dolgok szolgálatába állítja. Az apostolok bilincseikben is szabadoknak vallották magukat, és azok is voltak, mert nem kötötte őket gúzsba börtönük: Péter megtérítette a börtönőrt, Pál a császári testőrséget, sőt, kis híján magát a tartományi kormányzót is.

Az Ösegyház példája

A jelen tanulmány keretében nincs lehetőség arra, hogy az alapelvek ismertetésén túl részleteiben is bemutassuk az Újszövetség erkölcsi és vallási tanítását. Ennél talán fontosabb az, hogy egy pillantást vessünk az ösegyház életére, amelyet az Újszövetség azzal a szándékkal ismertet, hogy az öskeresztény dokumentumok és történeti emlékek által gyakorlati eligazítást adjon a keresztények számára.

Az Apostolok cselekedeteiből és az apostoli levelekből kiderül, hogy az első keresztények számára sem volt könnyű Jézus művének folytatása a jézusi alapelvek következetes megtartása, alkalmazása az élet minden területén. Nem volt könnyű szabaddá válniuk, nem ment zökkenők nélkül az egyenlőség megvalósítása, a szeretet gyakorlása, a Jézus szellemében való szolgálat. De ezek az alapelvek egyre jobban érvényre jutottak, formáltak a

Jézus-hívők közösségét. Isten országa, az új társadalom bontakozott, növekedett és hatott a világra.

Az első közösségről így ír az Apostolok cselekedetei: „A hívek mind összetartottak és közös volt mindenük. Birtokaikat eladták, s az árát szétosztották azok közt, akik szükségét szenvedtek. Egy szívvel-lélekkel mindennap összegyűltek a templomban. A kenyeret házaknál törték meg, s örömmel és tiszta szívvel vették magukhoz az ételt. Dicsőítették az Istent, és az egész nép szerette őket. Az Úr pedig naponként vezetett hozzájuk olyanokat, akik hagyták, hogy megmentsék őket” (Csel 2,44-47).

Nem véletlen azonban, hogy az újszövetségi szerzők azt is leírják, hogy Jézus művének folytatása nem ment zökkenők nélkül. Bemutatják, hogy az egyenlőség kialakítása, a szeretet gyakorlása, a Jézus szellemében való szolgálat csak sok-sok fáradság és küzdelem árán kezdett megvalósulni. Fentebb említettük már a korintusi esetet, amikor Pálnak kellett közbelépnie, hogy a szegények ne szégyenüljenek meg az Úr asztalánál. Ugyancsak a korintusiaknál látjuk, hogy pártokra szakadnak, vetélkednek egymással, míg az apostol rendre nem utasítja őket. Tesszalonikiben egyesek nem dolgoznak, mert Jézus közeli eljövételében bízva fölöslegesnek tartják a munkát. Pál keményen megfeddi őket: Aki nem dolgozik, ne is egyék! (2 Tessz 3,10). Erköcstelenség is előfordul, és az apostolnak kell a híveket emlékeztetni arra, hogy a kicsapongás az ember lealacsonyítását jelenti (1 Kor 6,12-20). Vita folyik arról, hogy a mózesi törvényeket, a zsidó szokásokat meg kell-e mindenkinek tartani. Egyes zsidókból lett keresztények nem hajlandók együtt étkezni a tisztátalannak tartott pogánykeresztényekkel. A jeruzsálemi zsinat döntést hoz a kérdésben, de a vita nem szűnik meg, végigkíséri Pál egész életútját.

Mindezeket okulásul, tanító céllal örökölte meg az Újszövetség. Nem akarja az utókorral elhitetni, hogy az emberek egy csapásra megváltoztak, sem azt, hogy az ősegyházban mindig minden egyszerű és világos volt. Isten emberekre bízta országának építését, akik minden energiájukat erre összpontosítják. Az emberi gyöngeségek, korlátok és nézetkülönbségek nem hiúsítják meg az új társadalom kibontakozását, sőt ezek sokszor az egészséges és kiegyensúlyozott megvalósulás zálogai.

Mert az ősegyház a belső viták és feszültségek ellenére is egészen újszerű emberi közösség volt a maga korában: az egymást őszintén szerető és segítő hívek közössége. „Nem akadt köztük szűkölködő, – írja az Apostolok cselekedetei –, mert akinek földje vagy háza volt, eladta, és az érte kapott pénzt elhozta és az apostolok lába elé tette. Mindenkinek adtak belőle, a szükségéhez mérten” (Csel 4,34-35). A rászorulókról való gondoskodást a közösségen belül külön csoport, a diakonusok testülete végezte. Olyan közösség volt ez, ahol észrevették, szóvá tették és megszüntették az igazságtalanságokat. Olyan közösség, ahol nem lehetett többé nyugodt lelkiismerettel nézni, hogy valaki szükségét szenved, beteg, vagy magányos. Olyan közösség, amely a rabszolgát ura mellé ültette a szeretetlakomán, azt a rabszolgát, akit gazdája addig az állatokkal egy szinten kezelt. Olyan emberek közössége volt ez, akik nem azért dolgoztak, hogy biztosítsák saját jólétüket és holnapjukat, hanem azért, hogy legyen miből adni a rászorulóknak. Mert ebben a közösségben észrevették a másik ember baját és megszüntették azt. Még a távollévőkét, az ismeretlenekét is. Pál apostol görögországi hívei ismételtan tetemes adományokat küldtek például az inséget szenvedő júdeai hittestvéreiknek. Az Újszövetség bemutatja, hogy Jézus fáradozása nem volt hiábavaló: az emberek között megszületett és növekedett a szeretet társadalma, az Isten országa. – Az Újszövetség szerint minden későbbi kor keresztényének az a vallási és erkölcsi feladata, hogy az ismertetett alapelvek szerint éljen, saját kora adottságainak és lehetőségeinek megfelelően. Feladata, hogy a Jézus és az ősegyház által elkezdett úton haladva tovább építse ezt az új, Isten szándéka szerint egyre tökéletesedő társadalmat.

III. rész: Az Újszövetség társadalmi és politikai programja

Az Újszövetség vallási, erkölcsi jellegű írás, nem találunk benne külön, kidolgozott társadalmi vagy politikai programot: maga az egész vallási és erkölcsi rendszer a program a társadalom számára. Az alapelvek világosak: az egyenlőség, a szeretet és a szolgálat. Ezen alapelveknek kell átformálni, újjászervezni a társadalom egészét.

Az Újszövetség nem hirdet kampányokat, nem kezdeményez látványos, forradalmi változásokat. Nem mondja a szegényeknek: vegyétek el a gazdagok vagyonát; nem buzdítja a nőket: követeljétek meg magatok számára az egyenlő jogokat; nem szólítja fel a rabszolgákat sem, hogy lázadjanak fel uraik ellen. Ezáltal ugyanis senki és semmi meg nem változna, csak a szerepek cserélődnének fel: a kisemmizettekől lennének a kisemmizők, a jogfosztottakból a jogfosztók. Az Újszövetség ezért a szegényt boldognak mondja, az asszonyt férje iránti engedelmisségre buzdítja, Pál a szökött rabszolgát visszaküldi urához. Azért, hogy szabadok legyenek: belsőleg szabadok; szabadok attól a vágytól, hogy helyet cserélhessenek a gazdagokkal, a férfiakkal, a rabszolgatartókkal.

De az Újszövetség a gazdagot, a férfit, a rabszolgatartót is meg akarja változtatni. Isten példájára, az ember méltóságára, a teremtés rendjére hivatkozva rá akarja bírni őket arra, hogy tartsák tiszteletben az emberi méltóságot. Önmaguk méltóságát azáltal, hogy szabaddá válnak a vagyon, az uralkodás, a kihasználás igényétől és rabságától; embertársaik méltóságát pedig azáltal, hogy megadják nekik azt, amire szükségük van: az anyagiakat, az egyenrangúságot, az önrendelkezés jogát. Az Újszövetség szerint az emberi társadalom sebei csak úgy fognak begyógyulni, ha bensőleg szabad emberek krisztusi szolgáló szeretettel egymást támogatni, felemelni és gazdagítani igyekeznek.

Az Újszövetség politikai programja egészen hasonló ehhez. Jézus korában a zsidóság nagy része azért várta a Messiást, mert azt remélte, hogy az majd megszabadítja az országot a római uralom alól. De a Messiástól nem csak a nemzeti függetlenség megteremtését várták, hanem azt is, hogy Izraelt minden nép fölé emeli, és Messiás-királyként Jeruzsálemből fog uralkodni minden nemzeten. Azt remélték, hogy szó szerint megvalósul az, amit Izajás próféta képletesen mondott a messiási korról:

Kelj föl, ragyogj föl, (Jeruzsálem), ...
Mert feléd áramlik a tengerek gazdagsága,
és ide özönlik a nemzetek kincse.
Tevék áradata borít el (...),
Idegenek építik fel falaidat,
és királyaik szolgálni fognak téged. (...)
Kapuid mindig tárva lesznek,
sem nappal, sem éjjel nem zárják be őket,
hogy behordhassák a népek gazdagságát,
és királyaikat is idevezessék hozzád. (...)
Zsarnokaid fiai is eljönnek meghajolva,
lábadozva borulnak, akik egykor megvetettek.
(Iz 60,1.5-6.10-11.14)

Kezdetben még Jézus tanítványai is hasonlóképpen gondolkodnak: Jakab és János ezt kéri tőle: „Add meg nekünk, hogy egyikünk jobb oldaladon, másikunk bal oldaladon üljön dicsőséged országában!” (Mk 10,37)

Nem, Jézus nem megy bele ebbe a játékba. Az Újszövetség nem akarja elragadni a trónt senkitől, hogy másvalakit ültessen a helyébe. Ne akarjon az alattvaló, az elnyomott uralkodni, de az uralkodó se uralkodjék, hanem szeressen és szolgáljon. Idéztük már Jézus mondását:

„A királyok uralkodnak a népeken.... Közöttetek azonban ne így legyen. A legnagyobb legyen olyan, mintha a legkisebb volna, az előljáró pedig, mintha szolga volna... Én is úgy vagyok köztetek, mintha a szolgátok volnék” (Lk 22,25-27).

Az Újszövetség politikai programja egyértelműen következik az ember méltóságából, amelyet Isten tetteinek és akaratának fényében megismertünk: az alattvalók ne éjjenek a hatalomvágytól, az uralkodók ne hatalmukat, hanem a szeretetet gyakorolják...

Befejezésül ide kívánczik a kérdés: Vajon az elmúlt 19 évszázad során mi lett a sorsa ezeknek az eszméknek? Kovász volt-e az újszövetségi tanítás a világban? Tovább bontakozott és növekedett-e Isten országa, az új társadalom?

Azt hiszem, nyugodtan megállapíthatjuk, hogy az elvetett mag kikelt és szárba szökkent, ha százszoros termést nem is hozott még. Ha nem is lett a világ kereszténnyé, a keresztény alapelvek köztudomásúvá váltak és sok-sok jóakarató ember célkitűzésévé. A rabszolgaság durva formái megszűntek, napirenden a női egyenjogúság kérdése, újból és újból leszögeznek, meghatározzák a minden embert, népet és fajt egyformán megillető emberi jogokat. Az evangéliumi elveket nem egyszer viszontlátjuk akár nem hívő mozgalmak, forradalmak lobogóira írva, mint például a francia forradalomban a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavát. Néha csak szólamok ezek, de sokszor valós törekvéseket takarnak. Egyre inkább társadalmi méreteket ölt és szervezett formában is megvalósul a szociális gondoskodás – egyenes folytatásaként annak, amit az ősegyházban az első diakonusok végeztek. Egyre többen vannak, akik nem tudnak nyugodt lelkiismerettel napirendre térni más embertársaik, más népek nehéz sorsa fölött, és a lehetőségekhez mérten segíteni is igyekeznek. A bűn, a szenvedés, a hatalomvágy és gyűlölet nem veszett ki a világból, de növekszik a jó is, a megértés és a másik embert értékelő, felemelő szeretet, szolgálat. Az új társadalom még nem valósult meg, de születőben, növekvőben van. Minden jóakarató ember feladata elősegíteni, hogy tovább növekedjék és be is teljesejék.

Isten uralma és a többi értékek

Jézus minden embert megszólít Isten uralmának örömhírével. Ez a megszólítás egyben felszólítás és hívás is: az a célja, hogy az emberek egyéni és közösségi életében megvalósuljon Isten uralma – most és a jövőben egyaránt. Ahhoz azonban, hogy az ember Isten akaratával azonosulni tudjon, egész lényét áthassa Isten jósága, szabadnak kell lennie. Márpedig az embert számos kötelék fűzi ehhez a világhoz, megfosztva őt szabadságától. Jézus tehát szabaddá akarja tenni hallgatóit, és ezért rámutat azokra az akadályokra, amelyekkel a világ magához láncolja, gúzsba köti őket, és így akadályozza Isten uralmának megvalósulását.

Anyagi javak

Jézus kiemeli a gazdagság veszélyét: „Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni az Isten országába” (Mk 10,25). Ezt a kijelentést a tanítványok szeme láttára lejátszódó eset kapcsán teszi, miután a gazdag ifjú eltávozott, mert nagy vagyona volt (Mk 10,22). „Ahol a kincs, ott a szív” – mondja más alkalommal (Mt 6,21). A gazdag a vagyonában találja meg örömet, biztonságát, tehát ragaszkodik vagyonához, rabja annak. – Az esztelen gazdagról szóló példabeszéddel szemlélteti, milyen kétes és csalóka az a biztonság, amelyet az anyagi javak adnak (Lk 12,16,21). A gazdag és a szegény Lázár története tovább viszi a gondolatot, és bemutatja a gazdag keserű csalódását (Lk 16,19-31). Vö. még: jóllakottság, Lk 6,25; Mammon, Mt 6,24.

A mindennapi élet gondjai is rabbá tehetik az embert (Mt 6,25-34), és elvonhatják figyelmét és energiáját attól, ami valójában a feladata: »Ti elsősorban az Isten országát keressétek, és annak igazságát...«

Szellemi, erkölcsi javak

Isten az okosak és bölcsék elől elrejtette az ország titkait (Mt 11-25). Az uralomvágy nem egyeztethető össze a Jézus által alapított közösséggel (Lk 22,24-31). A tekintélytudat, a képmutatás (Mt 23,5-7) hamis lelki öntudathoz vezet. Sokakban az a téves bizonyosság él, hogy Isten előtt kedvesek, igazak, mint a farizeusban, aki a templomban imádkozik: „Hálát adok neked, Isten, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember: rabló, igazságtalan, házasságtörő, mint ez a vámos is. Kétszer böjtölök hetente...” (Lk 18,9-14)

A Törvény és a hagyományok

A mózesi Törvény önmagában nem lenne akadály, de gyakori a helytelen alkalmazása, így útjában állhat Isten uralmának. Képmutatáshoz, hamis megigazultság-tudathoz vezethet (Lk 18,11-12); az írástudók magyarázata következtében elviselhetetlen teherré válik (Mt 23,4), összeütközésbe kerül a felebaráti szeretet parancsával (Mk 3,1-6), sőt a teremtés rendjével is (Mk 2,23-27; Mt 19,4-6).

Az olyan parancsot, amely nem a Törvényből, hanem az írástudók hagyományából származik, Jézus egy esetben határozottan tévesnek, ártalmasnak tartja: „Ti így tanítjátok: Ha valaki azt mondja apjának vagy anyjának, hogy korbán, azaz áldozati ajándék az, amivel segíthetnék, már nem engeditek meg neki, hogy valamit is tegyen apjáért vagy anyjáért. Így Isten igazságának a magatok ápolta hagyományokat iktatjátok a helyébe” (Mk 7,10-13). Az ilyen parancs ellentétben áll a Törvénnyel és Isten akaratával.

Családi kötöttségek

Az embert családi kapcsolatai is akadályozhatják abban, hogy Isten uralkodjék életében. Ilyen esetben Jézus hangsúlyozza a szakítás szükségességét: Kövess engem, hagyd a holtakra, hadd temessék halottaikat (Mt 8,11-22). „Aki nem `gyűlöli` apját, anyját, feleségét, gyermekeit, fivéreit és nővéreit, nem lehet az én tanítványom” (Lk 14,26).

Az ellenfél

A Gonosz, a Sátán a legveszedelmesebb ellensége Isten uralmának. Mindenáron igyekszik megakadályozni, hogy Isten uralma megvalósuljon, s az ember Jézus közösségéhez csatlakozzék. Vele szemben csak az ima segít (Mk 9,29), mert csak Isten tud megőrizni tőle (vö.: „... szabadíts meg a gonosztól”, Mt 6,13).

A felsorolt akadályok leküzdése nem könnyű. Ezért Jézus boldognak mondja azokat, akik eleve szabadok ezektől a kötöttségektől: boldogok a szegények, a szomorúak, az éhezők, a tiszta szívűek, az üldözöttek. A bűnösök, vámosok barátja ő (Mt 11,19), mert az igazak nem hallgatnak szavára. A vámosok és utcanők megelőzik őket Isten országában (Mt 21,31).

Megváltozott értékrend?

Bizonyára váratlan és meglepő volt Jézus hallgatói számára, – mint ahogy talán számunkra is meglepő, – hogy Jézus az egyébként értékes, pozitív dolgokat, emberi célokat, értékeket akadálnak tekinti, úgy is mondhatnánk: negatívnak, rossznak. Hiszen az ember

csak arra törekszik, amit jónak, értékesnek tart. Igyekszik anyagi javakat birtokolni (gazdagság), mindennapi megélhetéséről gondoskodni, életét szebbé, boldogabbá tenni (mindennapi élet gondjai); saját emberi értékeit mások előtt bizonyítani (önállítás); tekintélyt szerezni (tekintélytudat); szüksége van arra, hogy saját értékeiről meg legyen győződve (öntudat, igazságtudat). A zsidó ember igyekszik lelkiismeretesen megtartani Isten törvényét, mert úgy érzi, ezzel Isten akaratát teljesíti (mózesi Törvény); mivel maga nem mindig lát tisztán ezen a téren, az írástudók hagyományaiban keres eligazítást (írástudók hagyománya). Rendezett családi kapcsolatokra törekszik, szüleit tiszteli, felségéhez, gyermekeihez ragaszkodik (családi kötöttségek). Sőt, még a sátán is értékekre hivatkozik, amikor kísért: ha Jézus éhes, egyen (Mt 4,3); Péter szeretetből mondja, hogy Jézusnak nem szabad vállalnia a szenvedést (Mk 8,33).

Mindaz, amiről itt szó esett, valóban érték: részben Isten ajándékai, részben az ember pozitív célja. Az, hogy éppen ezekről beszél Jézus, talán csak véletlen. Tulajdonképpen sorolhatná tovább az akadályokat, pl. egészség, jó emlékezőtehetség, fizikai erőnlét, szépség, stb.: mind megannyi újabb emberi érték.

Meglepetésünk azáltal válik teljessé, hogy Jézus mindezek ellenkezőjét dicséri, mondja értékesnek: boldogok a szegények, az éhezők, a sírók, a kitaszítottak, akiket gyűlölnek, rágalmaznak (Lk 6,20-22). Barátai a bűnösök, a vámosok, a betegek. Példaképpül állítja mások elé a gyerekeket („ha nem lesztek olyanok...”, Mt 18,3), a bűnös asszonyt (nagyon szeretett, Mk 7,47), a megvetett samaritánust (menj, és tégy hasonlóképpen, Lk 10,30-37). A bölcssekkel, okosokkal szemben előnyös helyzetben vannak a tudatlanok (Lk 10,21). A vámosok és utcanők megelőzik az igazakat Isten országában (Mt 21,31). Helyesebb önmagunk megalázása (utolsó hely, Lk 15,7-11), dicséretes a magábaroskadt vámos imája (Lk 18,13). A szegény Lázár Ábrahám kebelére jut (Lk 16,19-31), a tékozló fiú szeretetteljes fogadtatásban, hűséges bátyja szemrehányásban részesül (Lk 15,11-32). Esztelen a gazdag, aki biztosította kenyerét (Lk 12,16-21); nem szabad aggódni amiatt, hogy mit eszünk, mit iszunk: ezt a pogányok teszik. Példakép a holló, a mezei virág, amely nem törődik mindezzel (Lk 12,22-30). Megdicséri Máriát, szemben a szorgoskodó Mártával (Lk 10,42), tanítványainak el kell hagyniuk munkájukat (Mk 1,18), szüleiket, családjukat (Mt 15,29), temetetlenül hagyni (Mt 8,22), sőt gyűlölni hozzátartozóikat (Lk 14,26).

Hogyan lehetséges mindez? Megveti, kétségbevonja Jézus az emberi értékeket? Lerombolja az általunk ismert, elfogadott értékrendet? Gyökeresen másként látja Jézus, hogy mi a jó az embernek és mikor jó az ember?

Igen! – De ez az álláspont nem értékítélet, hanem a tapasztalatra támaszkodik. Nyilvános működése idején Jézus egyetlen, alapvető célja az volt, hogy előmozdítsa az ő jelenlétével megkezdődött Isten uralmának megvalósulását, növekedését. S miközben tanításával, tetteivel ezen fáradozott, állandóan azt kellett tapasztalnia, hogy az ember az Istentől kapott értékeket nem jól használja fel. Az ember nem arra használja ezeket, hogy Istenhez közelebb jusson, hanem ezek birtokában bezárul, megelégszik ezekkel, ezekben látja kiteljesedését, életének legfőbb célját. Ez a lezártág különösen nyilvánvalóvá válik, amikor Jézusban feltárul Isten uralmának lehetősége. Jézus társakat keres, akik vele együtt, hozzá hasonlóan megvalósítják életükben Isten akaratát. Viszont azt kell látnia, hogy minél több értékkel rendelkezik valaki, annál érzéketlenebb, annál kevésbé képes azokon túllépni és őhozá csatlakozni.

A gazdag ifjú elmegy, mert sok vagyona van. Aki földet vagy ökröket vásárol, aki házasodik, vagy apját temeti, nem ér rá Isten hívását követni. Aki ló-t fut, végzi munkáját, nem ér rá Jézus lábaihoz ülni, tanítását hallgatni. Aki okos, bölcs, képtelen Jézus szavait előítélet nélkül fogadni, elfogadni. Aki teljesíti a Törvényt, megtartja az előírásokat, igaznak, jónak tartja magát, és nem érzi, hogy jobb is lehetne; aki szüleivel, családjával él, túlságosan ragaszkodik hozzájuk.

Ugyanakkor a betegek ráérnek, özönlenek Jézushoz. A bűnösök, a megvetettek, a kitaszítottak, a szegények, a munkanélküliek, az özvegyek, a vámosok pihenni sem hagyják, szinte üldözik. Várják, hogy segítsen, hogy vigasztaljon, hogy megoldást, értelmet, célt adjon életüknek.

Isten adományai így váltak az ember kezében akadállyá, rosszá, így veszítették el értéküket. És így lett a nyomorúság, a kitaszítottság, a megoldatlanság Isten legnagyobb adományává. A fenti értékek valóban értékek, önmagukban nem rosszak, de rosszá válnak azáltal, hogy az ember megelégszik velük, és nem eszközként használja fel azokat, hogy a legnagyobb jót, Isten uralmát megvalósítsa.

Nem Jézus borítja fel tehát az értékrendet, hanem az ember, amikor az Isten uralmának megvalósításához kapott eszközöknél megáll, azokat élete céljának tekinti. Igaz ugyan, hogy ez részben érthető, mert ezek az eszközök nagyon szépek és értékesek már önmagukban is. Ahhoz képest azonban, amit Isten az emberek számára készített, egészen jelentéktelenek. Igen sokat, mindent elveszít az, aki megragad ezeknél. Ha Isten ajándékainak ez a következménye, akkor sokkal előnyösebb helyzetben vannak azok, akik ezekben nem is részesülnek.

Az Új Szövetség előzményei

Az Új Szövetség, melyre minden szentmisében emlékezünk, nem minden előzmény nélkül valósult meg. Az isteni Gondviselés előkészítette egy másik szövetség, Istennek Izrael népével kötött szövetsége által. Jézus nem azért jött, hogy az ószövetségi üdvrendet eltörölje, hanem, hogy beteljesítse (Mt 5,17-18). Az Ószövetség »nevelőnk volt Krisztusra«, mondja szent Pál (Gal 3,24). Hasonlóképpen az egyház is kiemeli a régi szövetséggel kapcsolatban, hogy »mindez annak az új és tökéletes szövetségnek volt az előkészítője és előképe, mely Krisztusban fog megvalósulni«⁹.

Ha tehát az Ószövetségi szentírást tanulmányozva nyomon követjük azt a hosszú utat, melyen az isteni Bölcsesség elvezette az emberiséget Krisztushoz, jobban megismerjük és jobban tudjuk értékelni azt a nagy ajándékot, melyet Isten benne adott a világnak.

Isten nemcsak megteremtette az embert, hanem állandó, bensőséges kapcsolatban akart maradni vele. Terveit az emberek bűne láttán sem változtatta meg, hanem következetesen irányította az üdvtörténet folyását a teljes jóvátétel, a végső kiteljesedés felé. Arra azonban nem volt szükség, hogy az emberek ezt a végső célt kezdettől fogva világosan lássák is. A kinyilatkoztató Isten előbb csak egy közelebbi, alárendelt célt tűzött ki: legyen egy nép, amely őt teljes szívből szereti és szolgálja. Erre a feladatra kiválasztotta Ábrahám utódait. Az ősatyákkal kötött szövetség, a nekik adott ígéretek és a további események (Ter 12; Kiv 19,2) mind a nagy cél felé haladnak, ahol a választott nép találkozik Istennel: a Sínai szövetségben Izrael és Jahve kölcsönösen elkötelezi magát egymásnak (Kiv 19-23).

A Sínai szövetség

Amikor Izrael a Sínai hegyhez ér, elérkezik a pillanat, hogy Isten megvalósítsa öröktől fogva elgondolt és előkészített tervét. Ezért így szól a néphez: »Ha majd hallgattok szavamra, és megtartjátok szövetségemet, tulajdonommá lesztek minden nép közül bár enyém a föld, és ti lesztek az én papi királyságom és szent népem« (Kiv 19,56). Isten azt akarja, hogy ezt a népet egészen különös módon mondhassa magáénak, és a nép is mindenki másnál jobban ragaszkodjék hozzá: »Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és minden erődből« (MTörv 6,5).

Istennek joga van ahhoz, hogy így elkötelezze magának ezt a népet, hiszen ő eddig is atyai szeretettel gondozta, óvta, minden jóval elhalmozta őket (Kiv 20,2 vö. Józs 24): mindez Istennek teljesen ingyenes ajándéka volt, hiszen Izrael semmivel sem érdemelte ki Isten különleges jóindulatát (vö. MTörv 7,78).

A nép sokáig nem ébredt annak tudatára, hogy Isten milyen kivételes szeretettel viseltetik iránta. Ezért Isten most meghívja, hogy lépjen vele szövetségre, és így kifejezetten elismerje az Úr hatalmát, jóságát; egyben ígéretet tegyen arra is, hogy az isteni szeretetre tudatos viszonyszeretettel fog válaszolni. Isten már eddig is bebizonyította szeretetét, hűségében ezután sem lehet kételkedni (vö. MTörv 7,9), most Izraelen a sor, hogy ő is megmutassa háláját és hűségét. A szövetségben erre kötelezi magát a választott nép. Isten azt is meghatározza, hogy milyen módon kell ezt a feladatot teljesítenie: a főparancsolat megtartásával (Kiv 20,23; vö. MTörv 6,5). A főparancsolatnak kell meghatároznia Izrael alapvető magatartását, ennek kell kifejezésre jutnia minden cselekedetében, melyeket az élet minden területére kiterjedő részletes törvények (pl. Kiv 21,1-23,19) szabályoznak.

⁹ Hittani Rendelkezés az Egyházzal, 92; vö. Szt. Pál tanítása az 1 Kor 12,12-31-ben, valamint a II. Vatikáni zsinat rendelkezései; az Egyházzal, 9; a Világiak Apostolkodásáról, 18; stb.

Ha a nép megtartja a parancsokat, a szövetségben vállalt kötelezettségeket, továbbra is elnyeri Isten jótevékenységeit. Az engedelmség által kifejezett istenszeretet életet és áldást jelent Izrael számára, a parancsok megszegése viszont lázadás Isten ellen, a felajánlott szeretet-szövetség visszautasítása, mely jogos büntetést, átkot, halált von maga után: »Tanúkul hívom ma az eget és a földet, hogy elétek adtam az életet és a halált, az áldást és az átkot. Válaszd tehát az életet, hogy élj te is és ivadékod is, és szeresd az Urat, a te Istenedet...« (MTörv 30,19-20). Izrael az életet választja, és ünnepélyes ígéretet tesz Isten akaratának követésére: »Az egész nép egy szívvel-lélekkel így felelt: Megtesszük mindazt, amit az Úr szólott« (Kiv 19,8).

A kétoldalú ünnepélyes ígéret után külön szertartással fejezik ki a szövetség megkötését: a nép vezetői Isten jelenlétében esznek és isznak (Kiv 24,11; 29,11), emlékoszlopot állítanak fel (24,4), áldozatokat mutatnak be (24,5-6). Mózes az áldozatok vérenek egy részét az oltárra önti, a többivel pedig meghinti a népet, miközben ezt mondja: »Ez annak a szövetségnek a vére, amelyet az Úr veletek mindezen ígék alapján megkötött« (24,8). Végül Isten átadja a szövetség törvényeit (24,12-18), majd Isten dicsősége leszáll a Sínai hegyre (24,15-16).

Megtörtént tehát az emberi közösségnek Istennel való első nagy találkozása. Az esemény a nép életében nemzeti szempontból is igen jelentős, de még gazdagabb annak teológiai tartalma. A Sínai szövetségben első ízben történik meg, hogy Isten nem egyes személyeket, hanem egy közösséget, egy népet kötelez el magának. Ez az első lépés azon az úton, amely felé az isteni Gondviselés a történelmet irányítja: az Új Szövetség felé, ahol Isten az egész emberiséggel lép bensőséges, végső szövetségre. Isten már itt, a Sínai szövetségben azt akarja, hogy az emberi közösség vallja meg őt Istenének, közösségben, együtt szolgálják, és együtt szeressék őt. És ez nem véletlen! A közösség megnyilvánulásainak ugyanis nagy ereje van. A közösen tett hitvallás erősíti az egyén hitét, a közös ígéret fokozza a jóban való kitartást. Mindenki érzi, hogy hűtlenségével nemcsak Isten ellen vét, hanem társai, az egész közösség ellen is. Mindebből következik az is, hogy mindenki egyenlő Isten előtt, nincsenek kivételek, előjogok, és mindenki felelős egymásért is (Lev 19,16-18). A közösség minden egyes tagja képviseli az egészet, az egyén már »Izrael«, így az ellene elkövetett bűn: bűn Izrael és a szövetség ellen (vö. MTörv 22,19: »... mert megszégyenített egy szüzet Izraelben«). Az egyén mindig mint a közösség tagja jön számításba. Ezzel azonban jelentősége egyáltalán nem szűnik meg, sőt új méltóságra emelkedik.¹⁰

Befejezésül a Sínai szövetség korlátaira szeretnék rámutatni. Ebben a szövetségben úgy tűnik, hogy Isten saját terveinek megvalósulását az emberek akaratától, engedelmségétől teszi függővé. Ha Izrael engedelmeskedik, kiérdemli az ígéretek teljesülését; ha ellenszegül Istennek, Isten kénytelen büntetni az ígért jótevékenységek helyett. Majd később, a próféták tanításánál fogjuk látni, hogy az ember bűne, lázadása nem akadályozhatja meg Isten üdvözítő akaratának teljesülését.

A szövetség gondolata tovább él Izrael életében

Az Istennel kötött szövetség, Izrael vallási (és nemzeti) életének alapja és kiindulópontja mindig élénken élt a választott nép gondolatvilágában. Izrael mindig tudatában volt annak, hogy milyen kiváltságos helyzetbe került a szövetség által: ő a hordozója az isteni ígéreteknek, ő teljesíti a köteles tiszteletet, mellyel az emberiség tartozik az igaz Istennek. Igaz, az izraeliták egyéni és közösségi magatartása nem mindig állt összhangban ezzel a nagy

¹⁰ L. Hour, 112.o.

feladattal, sőt gyakran kifejezetten szembekerült vele. A történelem nagy pillanataiban azonban a szövetség ünnepélyes megújítása által mindig visszatáltak Istenükhöz.

Az egyik ilyen alkalom Szíchemben következett be, a honfoglalás megkezdése után (Józs 8,30-35; 24,1-28). Isten teljesítette ígéretét, elvezette őket az Ígéret földjére, annak egy részét már magukénak tudják. A választott népre azonban még nagy feladatok várnak, míg elfoglalja Kánaán földjének egész területét. Ehhez Isten további segítségére van szükségük. Hogy ezt elnyerjék, ünnepélyesen megújítják ígéretüket, hogy hűségesek lesznek az Úr parancsaihoz (24,24).

A királyság megalakulása idejétől kezdve Dávid háza az isteni ígéretek hordozója. Az uralkodó képviseli a népet Isten előtt, ezért Isten rajta keresztül újítja meg a választott néppel kötött szövetségét: »Szövetségre léptem választottammal, megesküdtem szolgálomnak, Dávidnak: örökre megerősítem ivadékodat...« (Zsolt 89,4-5; vö. uo. 29.v.).

A salamoni templom felszentelésének ünnepe (1 Kir 8) újabb alkalom Istennel való találkozásra. Az Úr felhő alakjában leszáll a templomba, és ezentúl mindörökre ott fog lakni népe közelében (8,10-13). Salamon arra kéri Istent, hogy gyakoroljon irgalmat mindazok iránt, akik e templomban vagy e templom felé fordulva könyörögnek, még akkor is, ha bántották Istenüket, de bocsánatért esedeznek (8,14-29).

Sajnos a nép a történelem folyamán egyre gyakrabban elfordult Istenétől. A legfőbb veszélyt a pogány istenek tisztelete jelentette. Ez volt a legnagyobb hűtlenség az igaz Istennel szemben. Időnként azonban egy-egy nagy vezető útmutatása nyomán a nép ráébredt bűnösségére, és megújította az Istennel kötött szövetséget. A babiloni fogság különösen komoly figyelmeztetés volt számára. Vétkeik miatt megérdemelték volna, hogy Isten magukra hagyja őket, és elveszenek. De ő nagylelkűen megbocsátott, és megengedte, hogy a Maradék visszatérjen hazájába. Ezért tartanak Ezdrás vezetésével bűnbánatot, megújítják a szövetséget, és megígérik, hogy hűségesen megtartják a parancsokat (vö. Neh 9).

Csak a legfontosabb eseményeket említettük, de mindezek alapján már láthatjuk, hogy a szövetség gondolata mindvégig Izrael vallási és nemzeti életének alapja maradt. Ha erről gyakorta meg is feledkeztek, a nehéz időkben ismét visszatértek a szövetséghez, ebből merítettek vigasztalást, új reményt, és kezdték meg a további utat a helyes irányban.

A próféták tanítása

A történelem viszontagságai közepette Izrael népe sokszor tanácstalanul, reményt vesztetten néz a jövő elébe. A küzdelmes időkben a próféták azok, akiket Isten népe tanítására, vigasztalására küld. A szövetség gondolata az ő vezetésükkel a későbbi időkben is a figyelem középpontjában marad. Tanításukban a szövetség teológiája tovább mélyül, gazdagodik. Ebben az időben történik meg a teremtés tényének teológiai értékelése is. A próféták – közöttük elsőként talán Izajás¹¹ – rámutatnak, hogy Istennek a szövetségekötést megelőző jótéteményei közül az első nem is az Egyiptomból való szabadulás, hanem az emberiség megteremtése volt (Iz 51,15-16; vö. 42,5; 44,24; stb.). Izrael így tudatára ébred annak, hogy nemcsak szabadságát, függetlenségét köszönheti Istenének, hanem létét is. A választott népnek lesz feladata, hogy erről az igazságról más népek előtt is tanúskodjék (Iz 42,6).

A próféták tanítására jellemző, hogy a szövetséggel kapcsolatban mellőzik a jogi szemléletmódot, és hangsúlyozzák az Istennel való kapcsolat lelki oldalát. Keményen visszautasítják azt a felfogást, hogy Isten szeretetére elegendő válasz, ha az áldozatokat bemutatják, ha betű szerint teljesítik a törvényeket. Izajás »hazug áldozatoknak« nevezi az

¹¹ Pontosabban Deutero-Izajás (így a továbbiakban is, amikor Iz 40-66-ot idézzük).

ajándékokat, amelyekkel Izrael meg akarja vásárolni magának Isten szeretetét, bár alapvető magatartása és egyéb cselekedetei miatt méltatlan arra (1,13; vö. »...kezetek csupa vér«, 1,15). Nem azt jelenti ez, hogy az áldozatok és a törvények megtartása önmagában rossz, hanem, hogy azok lélektelen teljesítése képmutató és helytelen.

A jogi szemléletmóddal (do ut des) szemben a próféták rámutatnak, hogy a szövetség bensőséges kapcsolatot jelent, melynek át kell formálnia az egész embert, át kell hatnia egész magatartását, hiszen Isten a »szeretet kötelékével« láncolta magához a népet (Óz 11,4). A korábbi időkben a szövetségben kifejezésre jutó kapcsolatot az atya-fiú viszonyal igyekeztek megvilágítani, elmélyíteni (vö. MTörv 8,5). A próféták ennél mélyebb, kifejezőbb hasonlatot keresnek. Izajás az anyai szeretethez hasonlítja Isten szeretetét, mely sohasem feledkezik meg gyermekéről (49,15). Ózeás, Jeremiás és Malakiás pedig a jegyesek szeretetével érzékelteti azt a mély és felbonthatatlan elkötelezettséget, mely Isten és Izrael között fennáll (Óz 13; Jer 2,2; 3,4.12; Mal 2,14; vö. Iz 50,1; 54,4-10).

És a szeretett jegyes, Izrael, hogyan válaszol Isten mélységes szeretetére? Értetlenséggel, szeretetlenséggel, hűtlenséggel. Isten ezt veti népe szemére az ún. prófétai »panaszokban«, melyekkel több helyen is találkozunk a Szentírásban: »Halljátok egek, figyelj füleddel, föld, mert az Úr beszél: Fiakat neveltem és felmagasztaltam, ők azonban megvetettek engem! Az ökök megismeri gazdáját, a szamár urának jászolát; Izrael azonban nem ismer el engem, és népem meg nem ért!« (Iz 1,23, vö. 27,11; Jer 2,4-9 stb.). Isten féltve őrzött szőlője vadszőlőt hozott (Iz 5,2); a nép elhagyta őt, az élő vizek forrását (Jer 2,13), széttörte bilincseit (= »szeretet köteléke«, Óz 11,4), és így szólt: Nem szolgállok! (Jer 2,20) Áldozataikat ugyan bemutatják, az ünnepeket megtartják, de mindez utálatos Isten előtt, mert a nép szíve tele van gonosz gondolatokkal (Iz 1,13-16). Sőt a szeretett jegyes a legnagyobb vétséget is elkövette: más istenek tiszteletével paráználkodott, megcsalva azt, aki oly nagy szeretettel vette őt körül (Jer 2,20; Óz 2,2.5).

Mit érdemel mindezek után a hűtlen nép? Azt, hogy Isten keményen megbüntesse bűneiért (Ám 2,6-16), ne irgalmazzon neki (Óz 1,6), ne tekintse többé népének (Óz 1,9-10), és kiszolgáltatassa az ellenség haragjának (Jer 17,14). Mégis, bármily súlyos is a nép bűne, hűtlensége, Isten nem akarja véglegesen eltaszítani magától, mert haragjánál nagyobb szeretete és irgalma. Haragja nem tart örökké (Jer 3,12), szeretete sohasem szűnik meg: »Örök szeretettel szeretlek téged, azért őriztem meg irgalmamat« (Jer 31,3). A hűtlen jegyest megbocsátó szeretettel hívja magához: »Térj meg Izrael, te hűtlen, nem fordítom el tőled arcomat, ... csak ismerd el gonoszságodat, mert az Úr ellen vétkeztél« (Jer 3,12-13). Oly szépen fejezi ki Ózeás Isten megbocsátó szeretetét: »Íme, én majd magamhoz édesgetem, ...a szívére beszélek..., hogy énekeljen, mint ifjúsága napjaiban. Akkor majd férjemnek hív ő engem..., és eljegyezzek magamnak örökre, eljegyezzek jósággal és törvénnyel, szeretettel és hűséggel, és te majd megtudod, hogy én vagyok az Úr« (2,16.18.21-22). Isten fájó szívvel és csak rövid ideig büntette meg népét, hogy meggyógyítsa hűtlenségét, és azután visszafogadhassa szeretetébe: »Haragom pillanatában kissé elrejtettem előled arcomat, de örök irgalommal megkönyörülök rajtad« (Iz 54,8).

A próféták világosan tanítják, hogy Isten és a választott nép szövetsége örök és felbonthatatlan. A szövetség soha, egy pillanatra sem bomlik fel, bár lehet, hogy egy időre »holt betű« marad.¹² A bűnök után büntetéssel vezeti Isten a népet bűnbánatra, soha bele nem fárad a megbocsátásba, soha el nem veszti türelmét, amint a zsoltáros mondja: »Ezerszer megszabadította őket, s ők ismét csak lázadtak, de megemlékezett szövetségéről, és nagy irgalmában megkönyörült rajtuk« (106,43-45).

¹² L. Hour, 100.o.

Alapvető változás

A nép állandó hűtlensége láttán a próféták mégis sejteni kezdték, hogy gyökeres változásnak kell bekövetkeznie az üdvtörténetben. A nép és Isten tökéletes kapcsolatát a szövetség eddigi formája nem tudja egyszer s mindenkorra biztosítani. Hiszen a pártütő nemzedék ismét és ismét megszegi a szövetséget (Jer 11,7-8), az pedig nem lehetséges, hogy az emberek szüntelenül megghiúsítsák Isten terveit.

Hogy mennyire képtelen az ember valóban Istennek élni, hozzá ragaszkodni, senki annyira fel nem ismerte, mint Ezekiel próféta. Szinte az istenkáromlás határát súrolja az a mód, ahogyan ő ábrázolja az üdvtörténetet mint Isten kísérleteinek sikertelen láncolatát (vö. Ez 20).¹³ A próféták felismerték, hogy Isten mindenképpen üdvözíteni akarja az embereket, viszont világosan látták azt is, hogy Izrael képtelen engedelmeskedni. Hogyan lehet ez az engedetlen nép mégis igazán Isten népe? Hiszen éppúgy nem tud megváltozni, mint ahogyan a mór (néger) sem tudja elváltoztatni bőre színét (Jer 13,23).

Ha a megoldást nem is látták, azt biztosan tudták, hogy Isten üdvözítő akarata végül mégis meg fog valósulni. Szemük előtt áll a jövő, melyben Izrael engedelmeskedik, békésen él az Ígért földjén, Jeruzsálemet újjáépítik, és ismét a kereskedelem, a zarándoklatok középpontja lesz, vidám nevetés hallatszik falai között (Jer 24,5k; 33,4k; 30,18k). Ez csak úgy valósulhat meg, ha Isten valamiképpen ismét belenyúl a történelembe. Ez a »belenyúlás«, mellyel Isten a gyöngye emberi természet segítségére siet, lesz az Új Szövetség. Isten újra szövetséget köt majd az emberekkel, amely sokkal hatékonyabb lesz, mint a régi (Jer 31,31). Jeremiás ajkán csendül fel először ez a reményteli üzenet, ez az ő új üzenete; ezzel alapozza meg azt a várakozást, mely egy új üdvtörténeti esemény felé tekint, s ez majd felülmúlja a Sínai szövetséget.¹⁴

Jeremiás azonban annak ellenére sem veti el egészen a régi szövetséget. Nem várja, hogy Isten teljesen új alapokra helyezze az üdvtörténetet, hiszen Isten a maga részéről megtett már mindent. A változásnak az ember oldalán kell bekövetkeznie: az emberi szívnek kell gyökeresen megváltoznia. Jeremiás tanítását fejleszti tovább Ezekiel, amikor tolmácsolja Istennek ezt az üzenetét: »... megtisztítlak titeket, új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek. Elveszem testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek. És az én lelkemet adom majd belétek, hogy törvényeimet megtartsátok« (36,25-27). Az Új Szövetség örökké tart, és a béke szövetsége lesz (Ez 36,26). Megvalósul az, amit a Sínai szövetség sohasem tudott igazán elérni: »Ti az én népem lesztek, és én a ti Istenetek« (Jer 31,31; 32,38; Ez 36,28; 37,27).

Erről az Új Szövetségről Izajás is beszél. Ő már rámutat arra is, hogy valamilyen közvetítő, messiási alak lesz, aki által létrejön Isten és az emberek végleges egymásra találása. Megfesti Isten Szolgájának alakját, aki által Isten üdvössége eljut a föld határáig (42,6; 49,6), aki sokakat tesz igazzá helyettesítő szenvedéseivel (53. fej.). Rámutat tehát arra is, hogy ebben a szövetségben az üdvösség egyetemes lesz, a megváltás az egész emberiség kincsévé válik.

Az Új Szövetség meghirdetése gyökeres változás az ószövetségi teológia fejlődésében. A próféták ellenkező irányba fordítják tekintetüket, a múlt helyett a jövőbe néznek. A régi intézmények üdvöthozó ereje kialudt, az üdvösség csak Isten újabb üdvtörténeti beavatkozásából fakadhat (vö. Jer 31,32; 43,18). A szövetség teológiájának fejlődésében azonban nincs törés, csak fejlődés, kiteljesedés. A Gondviselés egyenes útja ez, mely Krisztus felé vezet az emberiséget. Ezen az úton megvolt a maga jelentősége a régi szövetségnek is,

¹³ Rad, 276. o.

¹⁴ Rad, 278.o.

de természeténél fogva nem volt elegendő arra, hogy megvalósuljon benne a végső, nagy szándék: Isten és az emberiség egymásra találása tökéletes szeretetben.

A próféták szavai nem maradtak visszhang nélkül a zsidóság körében. A nagy várakozás élenként a vallásos hívek lelkében. A Jubileumok könyve¹⁵ alapján feltételezhetjük, hogy egyes szekták rendszeresen megtartották a szövetség megújításának ünnepét, mégpedig minden évben pünkösdkor.¹⁶ Különösen a kumráni iratok tanulmányozása érdekes ebből a szempontból. A Damaszkuszi irat és a többi szöveg alapján megállapítható, hogy a kumráni közösség Kr.e. a 2. században az »Új Szövetség közösségének« tekintette magát. Meggyőződésünk szerint az ő mozgalmukban teljesedett be Jeremiásnak az Új Szövetségről szóló jóváindulása. A közösség tagjai azért vonultak vissza a világtól, hogy pontosan betartsák az Istennel kötött szövetség értelmében az ószövetségi törvényeket: »...Az Új Szövetségbe belépők kivonultak Damaszkusz országába ..., hogy mindenki szeresse felebarátját, mint önmagát.«¹⁷ Szövetségüket »Isten Szövetségének«, a »kegyelem szövetségének«, »örök szövetségnek«, »az örökkévalóság közössége szövetségének«, de leggyakrabban csak »új szövetségnek« nevezik.¹⁸ A kumráni közösség rövidesen megsemmisült, így nem bizonyult örök szövetségnek. Abból a szempontból azonban jelentős, hogy tanúsítja a zsidóság várakozását, mellyel egy végleges, örökké tartó szövetség felé tekint.

Az Új Szövetség megvalósulása

Ilyen előzmények után vette kezébe Krisztus a kelyhet, és mondta ki e szavakat: »Ez az én vérem kelyhe, az új és örök szövetségé, mely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára« (Mt 26,28). Ekkor (pontosabban a kereszten, az áldozat tényleges bemutatásának pillanatában) teljesedett be mindaz, amit Isten az emberekkel kapcsolatban eltervezett és oly hosszú időn keresztül előkészített; itt érte el a csúcspontját az emberiség megváltásának a története. Ez az a cél, mely felé az üdvtörténet szüntelenül haladt, melyet a Sínai szövetség előkészített, és amelyet a próféták meghirdettek. Eddig csak egy nép volt az Isten választottja; most a végső, tökéletes és örök szövetségben Isten magához öleli az egész emberiséget Krisztusban, aki hívja is az embereket és válaszol is erre a hívásra.

Az ószövetségi és az újszövetségi üdvtörténet szerves egységét kifejezik azok az utalások, melyek az Új Szövetség megalapítását az előzményekkel hozzák kapcsolatba. Az új választott nép képviselői itt is együtt étkeznek Istennel, mint az első szövetségkötés alkalmával (Kiv 24,8). Mózes állatokat áldozott fel, és a »szövetség vérével« meghintette a választott népet (Kiv 24,8); itt Krisztus vére az »új szövetség vére (kelyhe)«, Krisztus áldozata az, mely megteremti Isten és az emberek szeretetközösségét. Krisztus az Isten Szolgája, akiről Izajás beszélt: »életét bűnökért való áldozatul adja, és sokakat megigazulttá tesz« (53,10-11, vö. »értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára«).

Az újszövetségi szent könyvek tanúskodnak arról, hogy mennyire megértette az Egyház ennek az Új Szövetségnek a jelentőségét. Szent Pál szerint Izrael kiváltsága volt a Sínai szövetség (Róm 9,4), szemben a többi néppel (Ef 2,12). Ezt a szövetséget azonban messze felülmúlja az új (Gal 4,24k; 2 Kor 3,6k), mert eltörli a bűnöket (Róm 11,27), általa Isten az emberek között lakik (2 Kor 6,16). Ez a szövetség megváltoztatja az emberi szíveket, és kiárasztja az emberekbe a Szentlelket (Róm 5,5). Az Új Szövetség nem írott törvény többé, hanem a lélek szövetsége (2 Kor 3,6), mely szabadságot hoz Isten fiai számára (Gal 4,24). Minden népre kiterjed, mert Krisztus vére egyesíti az egész emberi nemet (Ef 2,12k).

¹⁵ Apokrif irat az Kr.e. II. századból.

¹⁶ Imschoot, 271. o.

¹⁷ Damaszkuszi irat, 6,20-21.

¹⁸ Község szabályzata, 5,8; 1,7; 4,22; 3,11-12.

A Zsidókhoz írt levél kifejezetten rendszerbe foglalja, hogy az Új Szövetség mennyiben múlja felül a régit. Rámutat arra, hogy ez a szövetség elsősorban azért jobb, mint a régi, mert a közvetítő méltósága végtelen nagy (8,6; 12,24), mert nem állati vérrel, hanem Krisztus vérével kötötték meg (9,12). Jézus egyszeri áldozata elegendő ahhoz, hogy egyszer s mindenkorra eleget tegyen minden emberi bűnért: »Egyetlen áldozattal örökre teljessé tette a megszentelteket« (10,14). Ezért nincs szükség más, újabb áldozatra; Krisztus áldozata által mindenkor bizalommal közeledhetünk az Atyához (4,16). Ez az áldozat az Új Szövetség örök biztosítéka, nem abban az értelemben, mintha az ember többé nem tudna vétkezni, hanem amennyiben minden bűnért van jóvátétel, és minden gyöngé ember számára kiapadhatatlan a forrása a segítségnek és kegyelemnek.

Az ószövetségi jövendölések beteljesedése az Újszövetségben

Máté evangélista Jézus történetét azzal kezdi, hogy elmondja, Mária a Szentlélektől fogant, József pedig, Mária jegyese érthető módon értetlenül állt a tények előtt, sőt magától értetődően arra kellett gondolnia, hogy Mária hűtlen volt. A problémát az Úr anyaga oszlatja el, amikor megmagyarázza, hogy a gyermek a Szentlélek ereje által fogantatott. A magyarázathoz hozzáteszi az angyal: »Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjék, amit az Úr a próféta szavával mondott: Íme a szűz méhében fogant és fiút szül, és Emmánuelnek fogják hívni« (Mt 1,22-23; vö. Iz 7,14).

A kérdéses izajási jövendöléssel kapcsolatban közismert probléma, hogy az ott szereplő »'almah« szó nem azt jelenti: »szűz«, hanem azt, hogy »fiatal lány«, »hajadon«¹⁹ A zsidó nyelvben a szűzet egy másik szóval, a »betulah«-val jelölik. Keresztény szentírásmagyarázók között is szép számmal vannak²⁰, akik azt állítják, hogy az izajási szöveg a királyi ház újabb sarjának természetes módon való születését ígéri meg, ami jel lesz a király és a nép számára, hogy Isten Dávid háza mellett áll gondviselésével. Nem kell tehát félni az evilági hatalmak fenyegetésétől, az adott helyzetben Izrael és Damaszkusz támadása nem lesz végzetes Júda számára.

Igaz, a továbbiakban a próféta ismét beszél erről: »Gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk, s az ő vállára kerül az uralom. Így fogják hívni: Csodálatos, Tanácsadó, Erős Isten, Örök Atya, Béke Fejedelme« (9,5). Első olvasásra úgy tűnhet, hogy ezek a jelzők csak Isten Fiára, Jézusra vonatkozhatnak, de ha figyelembe vesszük, hogy abban a korban szokás volt hasonló jelzőkkel illetni a királyt (egyiptomi szövegekben találunk ehhez hasonlót), akkor azt kell állítanunk, hogy ezek a kifejezések sem mutatnak túl egyértelműen a következő király alakján. Közismert Leo Krinietzki benedekrendi szerzetes kitűnő ószövetségi bevezetője²¹. Szerinte²² a jelzők a következő júdeai királyra vonatkoznak, aki a tanácsadás csodája lesz, ő az »Istenhős« (Gott-Held) így fordítja az »Erős Isten« kifejezést, mert Jahve ereje nyilvánul meg benne; az Örökkévalóság Atyja, mert az ő uralma is előbbre viszi Isten végleges uralmát a földön.

Úgy tűnik tehát, hogy Izajás szövege önmagában nem elegendő ahhoz, hogy az emberek felismerjék, vagy akár megsejtsék a Megváltó szűzi születését. A tények azt mutatják, hogy valóban nem is sejtették mindaddig, míg az be nem következett és nyilvánosságra nem jutott az apostolok igehirdetése által. A zsidó gondolkodástól – mint egyébként minden kor emberének gondolkodásától – annyira távol áll a szűzi születés lehetősége, hogy tudomásunk szerint soha a Krisztus előtti időkben nem vártak olyan messiást, aki nem természetes úton születne.

Nem szükséges, hogy részletesen tárgyaljuk az összes újszövetségi helyet, ahol a szerzők újra és újra az ószövetségi jövendölések beteljesedésére utalnak. Elég, ha röviden megemlítünk még néhányat. A gyermekgyilkossággal kapcsolatban Máté Jeremiás szövegét idézi: »Kiáltás hangzik Rámában, hangos sírás, jajgatás: Ráhel siratja fiait ...« (Mt 2,17-18; Jer 31,15). Jeremiás nem a Megváltó üldözéséről jövendölt, hanem, amint ez világosan látható a következő versből, a fogságba hurcolt zsidók gyászáról beszélt. Nem találjuk az Ószövetségben azt a jövendölést sem, hogy a Messiást Názáretinek fogják hívni (Mt 2,23).

¹⁹ Vö. Ter 24,43; Kiv 2,8; Zsolt 46,1; Én 1,3; 6,8 stb.

²⁰ Vö. H. Haag: Bibellexikon, Emmánuel címszó

²¹ Leo Krinietzki: Das Alte Testament. I-III. Herder, 1967.

²² II., 27-28. o.

Amennyiben az Izajásnál szereplő nécer (vessző) szóra utal, mely kihajt Dávid házának törzséből (Iz 11,1), meg kell jegyeznünk, hogy tulajdonképpen ez az értelmezés rokon az Ószövetségben gyakorta közölt népies szómagyarázatokkal²³. A próféta jövendölése szerint Jézus »példabeszédekben szól« (Mt 13,35), az idézett prófétai szövegben – pontosabban zsoltárban, hiszen az idézett szöveg a Zsoltároskönyvben található²⁴ –, viszont nem a Messiás, hanem a zsoltáros beszél: tanító célzattal megénekli a választott nép elmúlt történetét.

Különösen figyelemreméltó mindaz, amit az evangélisták Jézus szenvedéstörténetével kapcsolatban az Ószövetségből idéznek. Júdás elárulja Jézust, »hogyan beteljesedjék az Írás: Ki megosztotta kenyerem, sarkát emelte ellenem«. Az idézet a 40. zsoltárból való. Nem a Messiás szenvedéséről, hanem a bajbajutottnak, a mindenki által elhagyott igaznak gyötrelmeiről szól. Ugyanezt mondhatjuk a 21. zsoltárból vett részletre: »Elosztották ruháimat maguk között ...« A Mt 27,9 által Jeremiásnak tulajdonított szöveg egy része köztudottan Zakariástól való, ott szerepel a harminc ezüst is; Jeremiás valóban vásárol egy telket, de nem a fazekasát, és nem a 30, hanem 17 ezüstért.

Végül Jézus szenvedésével kapcsolatban számos utalást találunk a Szenvedő Szolgáról szóló negyedik énekre (Iz 52,13-53,12). Az evangéliumok szerint Jézusnak szenvednie kell, hiszen Izajás megjövendölte, sőt, Péternek az Apostolok cselekedeteiben elhangzó beszéde szerint az »összes próféta« megjövendölte (3,18); ugyanakkor a Jézus előtti időktől kezdve napjainkig, keresztények között éppen úgy, mint zsidó körökben, állandó vitatéma, hogy kiről is ír Izajás: maga a próféta-e a Szenvedő Szolga, esetleg a választott nép, vagy a Messiás?

De vessünk véget ennek az áttekintésnek, amely esetleg azt a látszatot keltheti bennünk, hogy kétségbe vonjuk a Messiásra, Jézusra vonatkozó jövendölések jelenlétét az Ószövetségben. Távolról sem ez a célunk. Csak az, hogy a kereső értelem előtt óhatatlanul felmerülő problémákat a helyükre tegyük. A felvázolt problémák ugyanis zavarba ejthetnek, megingathatják az Újszövetségbe vetett hitünket, mint ahogy nem egy racionalista kutató eljutott odáig, hogy azt állította: az apostolok, az őskeresztény közösség magyarázta bele az Ószövetségbe Jézus Krisztust.

Az a meggyőződés, hogy Jézus életében, halálában és feltámadásában az Ószövetség teljesedett be, magára Jézusra vezethető vissza²⁵. Jézus világosan látta előre halálát, többször beszélt is erről tanítványainak. Nemcsak azt ismételte, hogy szenvedni fog, hanem azt is hangsúlyozta, hogy ez az Atya akaratából történik. Szenvednie kell: ez jelenti messiási küldetésének fontos mozzanatát. Meggyőződése, hogy ő az Isten Szolgája, akiről Izajás beszél, aki váltságul adja életét sokakért: »Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon és váltságul adja életét sokakért.« mondja Márk 10. fejezetében. A tanítványok aggodalommal telve, félelemmel követik, ő azonban elszántan megy a Jeruzsálemben rá váró halál elé (Mk 10,32.34). Az utolsó vacsora meghitt hangulatát a küszöbön álló halál tudata árnyékolja be, és az Oltáriszentség szerzésével a reá váró halálra utal, ahol az ő vére, a „szövetség vére” áldozatként fog kiömleni (Mk 14,24).

Miközben utoljára beszélget apostolaival, utal szenvedésének egyes mozzanataira is, melyek által az Írásoknak is be kell teljesedni. A 12 tanítvány egyikének árulásáról beszélve a 41. zsoltár mondatát látja beteljesedni: »Ki megosztotta kenyerem, sarkát emelte ellenem« (Jn 13,18). Különösen fontos Mk 14. fejezetének 21. verse: »Az Emberfia elhagyja a világot, amint írva van róla, de jaj annak az embernek, aki elárulja az Emberfiát!« Az árulás tényét itt

²³ Maga a Jézus név is hasonló magyarázattal van ellátva: »Jézusnak (Megváltónak) fogod nevezni, mert ő váltja meg népet bűneitől« (Mt 1,21)

²⁴ Zsolt 77,2

²⁵ Az alábbiakban fő vonásokban J.Schmid gondolatmenetét követjük: Das Evangelium nach Markus, Regensburg, 1963. 304-308. o.

két oldalról szemlélhetjük: Az áruló részéről a legnagyobb bűn és hálátlanság, mégis meg kell történnie, mert Isten üdvözítő akarata szerint történik.

Meg kell jegyeznünk, hogy az említett evangéliumi idézetek szó szerinti megfogalmazása az evangélistáktól származnak, ahogyan ők az ősegyházi igehirdetés során felidézték, hirdették azokat. Lehetséges, hogy Jézus az említett helyeken nem minden esetben hivatkozott az Ószövetségre, nem tőle származik minden ószövetségi idézet, hanem az apostoloktól, akik Jézus életében és halálában beteljesedni látták az Ószövetséget. Azt azonban aligha állíthatjuk, hogy Jézus sohasem hivatkozott az Ószövetségre saját életével kapcsolatban. Aki kétségbe vonja, hogy Jézus abban a tudatban élt, hogy benne beteljesednek Isten ószövetségi ígéretei (vö. »Ma beteljesedett az Írás...«, Lk 4,21), az hamisítással vádolja az apostolokat, az apostoli igehirdetést elvágja forrásától, Jézus tanításától.

Jézus egységben élt Atyjával, és ezért tudta, hogy mit kell tennie, de kifelé, apostolai, hallgatói felé gyakorta inkább az Ószövetségre, az Írásokra hivatkozott mintegy argumentum ad hominem-ként felhasználva szokot, hogy mindannak, ami vele történik, meg kell történnie, és úgy kell végbemennie, ahogyan történik. Megmondja tanítványainak, hogy azon az éjjelen mindnyájan elfordulnak tőle, megtagadják őt. De ennek is így kell lennie, mert az Írás (Zakariás könyve) ezt mondja: »Megverem a pásztort, elszéled a nyáj« (Mt 26,31j; Zak 13,7). Lk 23,37 szerint Jézus kijelenti tanítványainak, hogy most be kell teljesednie rajta, amit Izajás mondott Isten Szenvedő Szolgájáról: »Gonosztevők közé számították« (Iz 53,12). Szenvedése folyamán mindvégig annak tudatában cselekszik, hogy szenvedésével az Atya akaratát teljesíti. Amikor foglyul ejtik, nem ellenkezik, mert teljesednie kell az Írásnak: »Naphosszat együtt voltam veletek..., mégsem fogtatok el. Az Írásnak azonban teljesednie kell« (Mk 14,49). Megtiltja a védekezést, hüvelyébe téteti a kardot, »mert különben hogyan teljesednék az Írás, amely szerint ennek így kell történnie?« (Mt 26,51-54) Az Iz 53,7 értelmében nem szól semmit a vádaskodásra, sem a zsidók, sem a rómaiak ítélőszéke előtt. A kereszten, az utolsó pillanatokban a gyötrődő zsoltáros szavait veszi ajkára: »Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?« (Zsolt 22,2), és a 31. zsoltár szavaival leheli ki lelkét: »Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet« (6. v.).

Ezekkel az utalásokkal Jézus világosan kifejezésre juttatja meggyőződését, hogy ami vele történik, mindaz Isten műve, legyen az a legkínzóbb gyötrelem is. És mihelyt feltámad, arra hívja fel az emmauszi tanítványok figyelmét, »kifejtve az Írásokat«, hogy »ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe« (Lk 24,26).

Jézus életében, szenvedésében és halálában azért »teljesedtek« be az Írások, mert Jézus mindig következetesen teljesítette az Atya akaratát, amelyet az Atya már az Ószövetségben is felvázolt. Így tehát, függetlenül attól, hogy a megfelelő ószövetségi részek szorosan vett jövődölések (= konkrét tények, események előzetes kijelentése) voltak-e, jövődöléssé lettek, mert megjelent valaki, aki tökéletesen azok szellemében járt az Isten felé vezető úton. Lehet, hogy Izajásnál a Szenvedő Szolga nem más, mint a próféta, vagy Izrael, de a messiási jövődölésnek kell tekintenünk azóta, amióta tudjuk, hogy Jézus, a Messiás, teljesen a szenvedő Szolga lelkületével fogadta és vállalta a szenvedést. Lehet, hogy az idézett zsoltárok szerzője nem tekintett előre a Messiás alakjára, de messiási zsoltároknak kell tartanunk, mert Jézus, a Messiás, azok szavaival bélyegezte meg árulóját, azok szavaival imádkozott a kereszten. Lehet, hogy az Ószövetség különböző helyeiből nem lehetett előre kiolvasni a Messiás alakját, az Írások mégis róla beszéltek, mert ő volt az az Igaz, aki tökéletesen megvalósította mindazt, amit az Ószövetség megrajzolt, mint az Isten- és a felebaráti szeretet eszményét. Tökéletes példáját adta annak, hogyan lehet és kell felismerni és követni Isten akaratát az Isten által kezünkbe adott kinyilatkoztatás alapján.

Közismert mondás az Egyházban, hogy »novum testamentum in vetere latet, vetus testamentum in novo patet«, vagyis »az Újszövetség rejtőzik az Ó-ban, az Ószövetség feltárul az Új-ban«. Az Ószövetség értelme rejtőzött mindaddig, míg az Újszövetség, Krisztus fel

nem tárta számunkra, keresztények számára annak értelmét. Az »'almah« „hajadon” szóban rejtőzött a Messiás szüzi születésének ígérete mindaddig, míg az Újszövetség be nem számolt a »parthenosz«-nak a Szűznek fogadásáról. A szenvedő Messiás alakja rejtőzött az Ebed Jahve dalokban mindaddig, míg a Messiás nem szenvedett, és Fülöp diakonus meg nem magyarázhatta ezt a szöveget az egyiptomi királynő szolgájának (Csel 8,26-40). Azok előtt még ma is rejtőzik, akik nem jutottak el Krisztushoz, az evangéliumhoz. Ők még ma is más magyarázatra várnak. De tulajdonképpen azok számára is rejtve van, akik nem annyira keresztények, hogy Krisztussal igazi barátságban éljenek, az ő útját járják. Erről ír János apostol: »Aki nem szeret, nem ismeri Istent, mert Isten a szeretet« (1 Jn 4,7-8).

Ami az első nagypénteken történt Jeruzsálemben, nem csak a zsidók számára volt botrány, nem csak a pogányok számára volt érthetetlen oktalanság (1 Kor 1,23), hanem, ahogyan Dibelius írja, a tanítványok számára is olyan érthetetlen és fájó volt, hogy az ezekről az eseményekről szóló beszámoló a szégyen és a gyalázat dokumentumának tűnhetett. A keresztre feszített Messiás visszataszító botrányát csak úgy lehetett feloldani, ha mindezen események miértjét világosan megfogalmazták. A többnyire zsidóból lett krisztushívők számára csak az lehetett kielégítő magyarázat, ha be tudták nekik bizonyítani, hogy Isten akaratából történt úgy minden, ahogyan történt. Isten akarata viszont mindannyiuk előtt felismerhető volt az Ószövetségből, ahol az a sugalmazott írásokban világosan meg volt fogalmazva. Ezért igyekeznek Jézus szenvedését, sőt egész életét az ószövetségi szövegek fényében szemlélni. Nem csak arra törekedtek, hogy Jézus szenvedéséről bebizonyítsák: mindezt Isten így akarta, hanem azt is megmondják, hogy az egyes események beilleszkednek az üdvösség történetébe.

Talán szembetűnhet, hogy míg az evangélisták írásaikban lépten-nyomon utalnak az Ószövetségre, hangsúlyozzák, hogy Jézus életének egyes mozzanataiban az Ószövetség különböző kijelentései beteljesedtek, addig Pál apostol, a nemzetek tanítója egyetlen egyszer sem állítja, hogy valamely ószövetségi jövendölés beteljesedett volna. Természetesen nem tagadja Jézus életének és az Ószövetségnek szoros kapcsolatát. Tanítja, hogy Jézus az Írások szerint halt meg bűneinkért (1 Kor 5,3-4) és az Írások szerint támadt fel a harmadik napon. Részletekről, konkrét jövendölések beteljesedéséről sohasem beszél. Ez a magatartás érthető abból, hogy ő elsősorban a pogányok, nem a zsidók apostola, akik számára nem volt bizonyító ereje a zsidó szent könyveknek.

A többi újszövetségi szerző szinte kivétel nélkül nagy súlyt helyez arra, hogy Jézus életében felfedezze és hirdesse mindazt, ami összhangban áll az Ószövetséggel. Ők közvetlenül Jézus ajkáról hallhatták az ószövetségi utalások egy részét, másrészt, mivel hallgatóik főként zsidó származásúak, vagy legalábbis távolról sem kizárólag pogányok, érthető, hogy szükségesnek tartották az Ószövetség tanúságtételét. Ha a zsidó számára sikerült bebizonyítani, hogy Jézus élete összhangban áll az Ószövetséggel, akkor annak útja nyitva állt a keresztény hit felé.

Az apostolok gyakorlata tehát azt mutatja, hogy igehirdetésükben akkor támaszkodtak az Ószövetségre, amikor az a cél érdekében szükségesnek, hasznosnak látszott. A cél világos: hogy az emberek ismerjék meg és fogadják el Krisztust.

Az evangélisták mindamellet sok részletet figyelmen kívül hagytak, ami az Ószövetségből kapcsolatba hozható Jézus életével. De amit ők elmulasztottak, azt bőszégesen pótolták az első századok teológusai. Az atyák írásaiban egymást érik az ószövetségi utalások, amelyek szerintük beteljesedtek Jézusban. Elég fellapozni Cornelius a Lapide kommentárját, hogy áttekintést kapjunk az atyák Ószövetség-magyarázatából²⁶. Túlságosan hosszúúra nyúlna részletesen elemezni és bemutatni, hogy hány és hány esetben utalnak arra,

²⁶ Cornelius a Lapide, *Commentarii in Scripturam Sacram*, Párizs, 1854.

ami az Ószövetségből megvalósult Jézus életében. Ízelítőül ki szeretnék ragadni egy példát, hogy érzékelhessük, mennyire meg voltak győződve az atyák arról, hogy Jézus élete és munkássága során beteljesedett az egész Ószövetség. Tekintsünk most el a keleti atyáktól, akiknek nagy része tudvalevőleg az allegorikus szentírásmagyarázat híve volt, és vegyük példánkat nyugatról. A nyugati atyák közül kiemelnénk három jelentős egyházatyát, Juszínuszt, Iréneuszt és Tertullianuszt. Úgy tűnik, mintha írásaikban szünet nélkül azon fáradoznának, hogy Jézus élettörténetének eseményeit visszavezessék az ószövetségi írásokra, azokból bizonyítva, hogy Jézus útja előre meg volt határozva Isten terveiben. Túl azokon az ószövetségi helyeken, amelyeket az Újszövetség, mint beteljesedett ószövetségi jövendöléseket idéz, csupán Jézus szenvedéstörténetével kapcsolatban több mint 50 ószövetségi szövegre utalnak, amelyek beteljesedtek Jézus életében. Főként a zsoltárokat idézik. Jézus a 2. zsoltárban szereplő Főlkent, aki ellen a föld királyai fölkelnek. Jézus az igaz, akinek a 35. zsoltár szerint a jóságát rosszal viszonyozzák, akinek barátai, rokonai elfordulnak nyomorúságától (Zsolt 38,12). Jézusról beszél a 89. zsoltár: »Eltaszítottad, elvetetted, erősen haragszol fölkedre. A szolgáladdal kötött szövetséget félredobtad, koronáját megaláztad. Falait mind leromboltad, romhalmazzá tetted várait. Ellenségeinek karját fölemelted, örömet szerezteél minden ellenfelének. Dicsőséges jogarát hagyta lekonyulni, trónját a földre döntötte« (39-45. v.).

Konkrét ószövetségi utalásokat vélnek a legkülönbözőbb könyvekben felfedezni. Jézus Jeruzsálemben halt meg, mert a Második Törvénykönyv ezt írja: »A húsvéti áldozatot nem mutathatod be bármely városban azok közül, amelyeket az Úr ad neked. Arra a helyre kell men-ned, amelyet az Úr, a te Istened neve lakóhelyéül választ« (16,5-6). Jézust leköpdösték, meggyalázták, amint Izajás megírta: »Nem rejtettem el arcomat azoktól, akik gyaláztak és leköpdöstek« (63,2). Jézusnak fogságba kellett esni, mert a Siralmakban ezt olvassuk: »Az Úr Főlkentjét fogságba ejtették« (4,20). A megkínzott, sebekkel borított Jézusról ezt írja Izajás: »Miért vörös a ruha rajtad, s öltözeted miért olyan, mint a szőlőtaposóké?« (50,6) Jézus meghal a kereszten, a nap elsötétül, amint Ámosz írja: »Azon a napon délben kell a napnak lenyugodnia, nappal is sötétséget borítok a földre« (8,9). El kell temetni még aznap, Mózes törvénye szerint: »Éjszakára ne maradjon holtteste a fán« (MTörv 21,23). Jézus a sírban nyugszik, majd föltámad, amint a zsoltáros írja: »Nyugalomra tértem és elaludtam, de ismét fölkeltem« (3,6).

Sok más helyet idézhetnénk még az egyházatyák írásaiból, de már ennyi is világosan szemlélteti, hogy az atyák szemében az Ószövetségnek szinte minden sora Jézusról beszél. Pedig világos, hogy a legtöbb ószövetségi helynek megvolt a maga immanens, teljes értékű jelentése az ószövetségi keretben is. A zsoltárok az ok nélkül üldözött igaz panaszát őrzik, a Jeruzsálemre vonatkozó szöveg a jeruzsálemi templom ószövetségi áldozataira vonatkozik, a Siralmakból idézett szöveg a Főlkent fogságával kapcsolatban egyértelműen a száműzetésbe hurcolt választott népről beszél, a nap elsötétedése jelképesen a választott népre váró nehéz napokat jelzi (assír támadás, babiloni fogság).

Mit kell mondanunk erről az Ószövetség-magyarázatról? Vajon az atyák meghamisítják az Ószövetséget, amikor lépten-nyomon jövendölést vélnek felfedezni abban? Tévesen magyarázzák, amikor Jézus életével hozzák kapcsolatba mindazt, ami hasonlóságot mutat az evangéliumokban szereplő eseményekkel, tanítással? Nem hamisítják meg, csak folytatják, kifejtik Jézus exegézisét: »Vizsgáljátok az Írásokat... Hiszen rólam írnak!« (Jn 5,39) Ha egyszer Jézus tudatosan azonosítja magát a Szenvedő Szolgával, az ószövetségi zsoltárokból könyörgő, imádkozó igazakkal, akkor mindezt nem nevezhetjük belemagyarázásnak, hanem tényleges beteljesedésnek.

Ezen az úton járt Aquinói Szent Tamás is, a nagy teológus²⁷. Szent Tamás megkülönbözteti a Szentírásban a szó szerinti és a lelki értelmet (az utóbbit előképi vagy misztikus értelemnek is nevezi). A szó szerinti értelem szerinte a szentírási szöveg egyedüli értelme (*sensus textus*), a lelki értelem pedig a Szentírásban bennfoglalt dolgok értelme (*sensus rerum*), más szóval az a kapcsolat, amelyet a hit felismer az ószövetségi események, személyek és intézmények között egy részről, és az üdvösség misztériuma között más részről, mely Krisztusban elérkezett, az Egyházban megvalósul, és az örök dicsőségben beteljesül. Ez a kapcsolat reális és objektív, semmi olyat nem tartalmaz, amely világosan ne lenne felismerhető a szövegben. De amikor a Szentírás segítségével bizonyítani akarunk valamely teológiai igazságot, nem vehetjük igénybe ezt a lelki értelmezést. Bizonyító ereje csak a szöveg szerinti értelemnek van a teológiában.

Állítja, hogy a Szentírás szöveg szerinti értelme a teológia alapja, és az egész Szentírás egyetlen tárgya, témája Krisztus, akit teljességgel az Újszövetség nyilatkoztat ki. Ami Szent Tamás gyakorlatát illeti az Ószövetséggel kapcsolatban, azt látjuk, hogy rendszeresen Krisztus alakjára értelmezi a zsoltárokat, az Énekek Énekét és a prófétai szövegeket. Mindebben pontosan követi azt az utat, amelyet az egyházatyák, az apostolok, és végső soron maga Jézus Krisztus követ.

Köztudomású egyébként, hogy Szent Jeromos szentírásfordítása számos helyen elárulja, hogy messiási, Jézusra alkalmazott értelemben fordít. Ilyen például a nagy betűkkel »Deus Fortis«, »Erős Isten« kifejezés a tárgyalt izajási szövegben: nyilvánvalóan Krisztusra értelmezi az említett kifejezéseket.

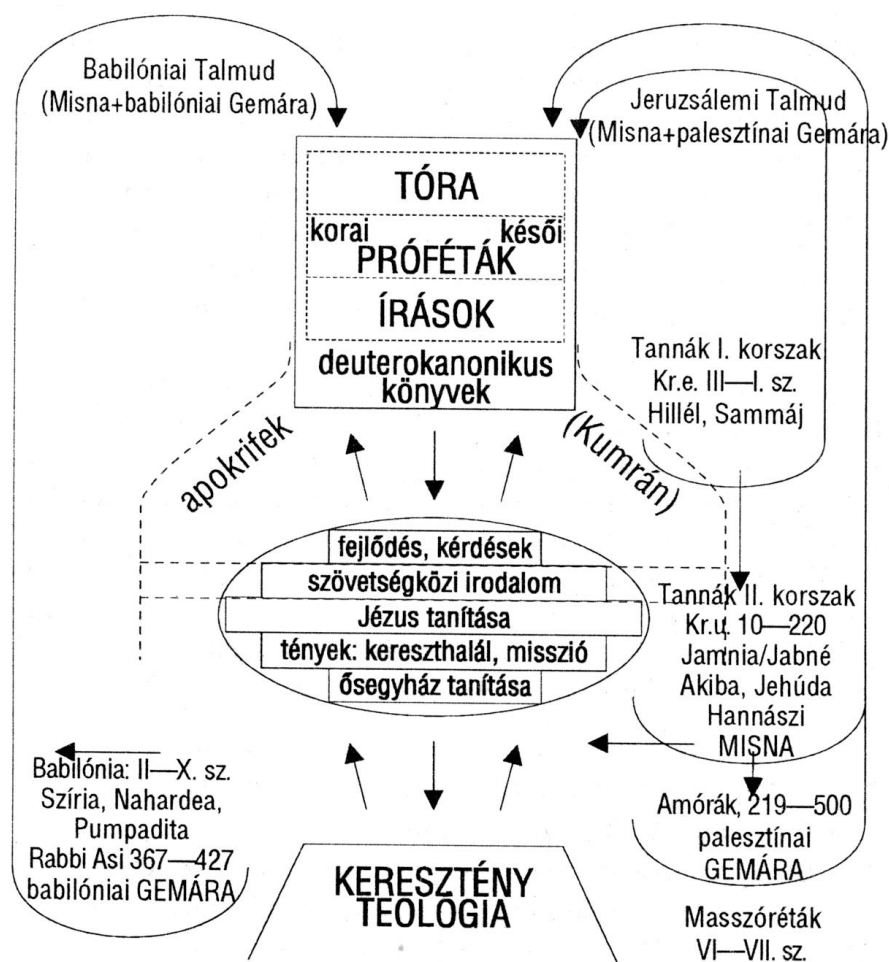
Végül egy példa az újabb korból, az első magyar szentírásfordítások, szentírásfordítás-töredékek korából. A legkorábbi időkből liturgikus célokra készült szentírásfordítás-töredékek maradtak fenn magyar nyelven. Ezekben minduntalan előfordul, hogy az ószövetségi szövegeket újszövetségi értelemben fordítják. Így például a Cseh kódexben (1513) négy zsoltár magyar fordítása maradt fenn: a 109., a 112., a 121. és a 126. zsoltár fordítása. A 109. zsoltár első sorát például így fordítja: »Monda atya isten en uramnak iheusnak«. Ugyanilyen merészséggel írja bele a zsoltárok szövegébe a Szentlelket és Szűz Máriát is.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az Ószövetségnek Krisztus misztériumára való értelmezése az Egyház állandó gyakorlata. Az Ószövetségnek sokféle magyarázata létezik ma is. Másként magyarázzák a zsidók, másként a samaritánusok, másként a keresztények, a Jehova tanúi, és van racionalista és vallástörténeti magyarázat is. Mindegyik csoportnak van egy határozott alapelve, ennek fényében értékeli minden ószövetségi kijelentést, törvényt, eseményt. A vallástörténészek számára az Ószövetség is egy emberi közösség tudatának, ismereteinek, kultúrájának természetes úton kifejlődött alkotása. A zsidók számára a kötelező törvények, okulásul megírt történeti emlékezések, egy eljövendő boldog messiási kor ígéretéről szóló, Istentől származó írások. A keresztények számára a magyarázó alapelve Krisztus alakja, élete és tanítása. Az ő alakjának fényében szemléljük az Ószövetséget, mint előkészületet az idők teljességére. Az Ószövetség, mint az egy örök Atyától származó kinyilatkoztatás, sok igazságot előre elmond Krisztusról, akiben ő végleg és tökéletesen kinyilatkoztatja önmagát.

Hogy kinek van igaza? Az emberi észnek, az Ószövetség által sugalmazott, mind ez ideig beteljesületlen reményeknek, vagy a Krisztusban megnyilvánult és felismert isteni szeretetnek? A keresztények feladata, hogy Jézus útján haladva bebizonyítsák: nem tévedtek, amikor Krisztusnak hittek, mert a legjobbat választották.

²⁷ P. Grelot, *Sens chrétien de l'Ancien Testament*, Desclée, 1962, 58.o.

Az Ószövetség keresztény értelmezése sohasem szakadt és sohasem szakadhat el Krisztustól. Minél több közös vonást fedez fel a mai teológus, a mai keresztény a két szövetség között, minél több helyen ismeri fel az ószövetségi és az újszövetségi üdvtörténet közös vonásait, minél inkább látja a két szentírási rész között az egységet, annál mélyebben ismeri meg a kinyilatkoztatást, az üdvösségtörténetnek Krisztusban teljesedő titkát. Hiszen, mint láttuk, maga Jézus volt az, aki hangsúlyozta az ószövetségi kinyilatkoztatás és az ő tanítása között fennálló egységet, ő maga mondta Názáretben: »Ma beteljesedett az Írás...«

A keresztény vallás születése

Mi, keresztények, hittel valljuk, hogy vallásunk kinyilatkoztatott vallás, mert a keresztény hitigazságok és erkölcsi törvények a kinyilatkoztató Istentől származnak. Meglehetősen naív dolog lenne azonban azt gondolnunk, hogy hitigazságainkat és erkölcsi-vallási törvényeinket Isten egyszerre és mindjárt végleges formában nyilatkoztatta ki számunkra. A kinyilatkoztatás hosszú és bonyolult folyamat volt, amely a Közel-Kelet kulturális és vallási világába szervesen beilleszkedett és ahhoz szorosan kapcsolódott. És ebben a folyamatban nem csupán az ún. közvetlen kinyilatkoztatás (sugalmazás) kapott helyet, hanem a kinyilatkoztatás más, közvetett formái is, mint például a tényekből, történeti eseményekből felismerhető isteni tanítás és útmutatás.

Az alábbiakban ezt a folyamatot szeretnénk röviden felvázolni, és néhány példával is szemléltetve bemutatni azokat a legfontosabb tényezőket, amelyek meghatározták a keresztény hitvilág és erkölcs alapvető irányulásait. Természetesen elkerülhetetlen, hogy összefoglalásunk során néha kissé leegyszerűsítve és részekre bontva ábrázoljuk azt, ami, mint minden élő, valójában rendkívül sokrétű és összetett, szervesen egybefüggő valóság. Véleményünk szerint a kereszténység útjának legfontosabb meghatározó tényezői a következők voltak:

- Az Ószövetségben adott lehetőségek és kihívások
- A szövetségközi irodalom (hitvilág) új elemei
- Jézus tanítása és állásfoglalásai
- Bizonyos (történeti) események iránymutató szerepe
- A keresztény igehirdetők kreatív közreműködése

A/ Az Ószövetségben adott lehetőségek és kihívások

A kereszténység ószövetségi alapokra épült, természetes volt tehát, hogy Jézus és a keresztények az Ószövetséget az isteni kinyilatkoztatás hiteles forrásának (tárházának) tekintették. Ám ez az Ószövetség magában hordta a továbblépés lehetőségét (a) és kényszerét (b) is.

a./ Felülbírálás, továbblépés

A figyelmes olvasó az Ószövetségben nem egyszer észreveheti a fejlődés nyomait. Megfigyelheti, hogy e sokrétű mű keretein belül egyes álláspontok az idő haladtával megváltoznak, bizonyos dolgok értelmezése változik, módosul.

1. példa: *Kit büntet Isten a bűnökért?*

A Kiv 20,5 szerint Isten a bűnt negyedízig bünteti. Más helyeken viszont (ezzel szemben) a szent szövegek azt hangsúlyozzák, hogy mindenki csak a saját, személyes bűneiért felel és bűnhődik (ld. MTörv 24,16; 4 Kir 14,6; 2 Krón 25,4). Az a nézet azonban, hogy a büntetés átöröklődik, évszázadokon át rendületlenül tartja magát. Különösen előtérbe kerül ez a fogság idején, amikor a nép a nemzeti katasztrófa okát az előző nemzedékek bűneiben véli felfedezni (Ez 18,2). Ezekiel egy egész fejezetet szentel művében annak bizonyítására, hogy a büntetés nem öröklődik nemzedékről-nemzedékre (Ez 18; a kételyeket azonban nem sikerült eloszlatnia, vö. Jn 9,2: „Ki vétkezett, ez, vagy a szülei, hogy vakon született?”).

2. példa: A 40 éves pusztai vándorlás megítélése

A deuteronomista történetírás szerint a pusztai vándorlás korszaka a nép hűtlenségének és a sorozatos büntetéseknek az időszaka (Kiv 32: aranyborjú; Szám 11,1: zúgolódás Taberában; Szám 11,4: zúgolódás a húshiány miatt; Szám 12,1: Mirjam és Áron lázadozása; Szám 14,1: a nép bizalmatlansága; Szám 16: Kórah és társai lázadása; Szám 20: zúgolódás a vízhiány miatt, stb.).

Ózeás viszont egyértelműen úgy beszél erről a korszakról, mint az Isten és népe közötti első szeretet idejéről, a meghitt, boldog együttlét korszakáról, ahová (amelynek) vissza kell térni (Óz 2,9-17).

3. példa: A szövetség

Mózes könyvei szerint a választott nép helyzetét, sorsát és jövőjét alapvetően a Sínai szövetségekötés és az ez alkalommal kapott isteni törvények határozzák meg. Ha a nép hűségesen tartja magát ehhez a szövetséghez és ezekhez a törvényekhez, Isten megóvjja őket minden veszedelemtől és boldog, békés jövőt biztosít számukra.

A későbbi próféták viszont rámutatnak, hogy ez a szövetség nem érte el célját, csődöt mondott (természetesen a nép hűtlensége miatt, Jer 11,1-12), ezért új szövetségre van szükség (Jer 31,31: „Új szövetséget kötök Izrael házával... De nem olyan szövetséget, mint amelyet atyáitokkal kötöttem...”; Jer 32,40: „örök szövetség”; vö. Ez 36,23-28; 37,21-27).

b./ Nyitva hagyott kérdések (kihívások)

Az Ószövetségben nem csak a fejlődés, nem csak a továbblépés ténye és lehetősége figyelhető meg, hanem a teológiai gondolkodás határai, korlátai is. Olyan kérdések merülnek fel, amelyekre a kinyilatkoztatásnak ezen a szintjén nincs még megnyugtató válasz. És ezek a megoldatlan kérdések feleletre várnak, megoldásért kiáltanak.

1. példa: Miért kell szenvednie az igaznak?

A Zsoltárok könyvének számtalan helye, de legismertebben Jób könyve keresi a megoldását annak a problémának, amellyel sokszor és sokan szembesülnek: Miért szenved a bűntelen és miért nem bűnhődik a bűnös? A kérdésre az Ószövetség keretei között nincs kielégítő válasz. A remény adott csupán, hogy ez csak átmeneti helyzet, és Isten hamarosan jobbra fordítja az igaznak sorsát (ld. Jób 42).

2. példa: A Messiás szerepe és alakja

Az Ószövetségi szentírásnak igen sok olyan részlete van, amely a messiási korral, a Messiás alakjával foglalkozik. Mivel jövődölésekről van szó, természetes, hogy a Messiás érkezésének időpontja homályban marad. De a Messiás ószövetségi képében ezen kívül még több más, lényeges vonással is találkozunk, amely tisztázatlan ill. ellentmondásos. Ilyen például a Messiás eredete, származása: A Messiás egyrészt Dávid fia (vö. Iz 11,1), másrészt az ég felhőin érkező Emberfia (Dán 7,13-14).

De még ennél is fontosabb az az eltérés, amely azokon a helyeken mutatkozik, ahol a Messiás fogadtatását, szerepét ábrázolják. A Messiás a legtöbb leírás szerint hatalmas és dicsőséges uralkodó. Második Izajás szerint viszont megvetik, elutasítják, megölik (és ezáltal ment meg sokakat, Iz 52,13-53,12). A két kép merőben ellentétes. A zsidó teológia nem is tudta a szenvedés gondolatát összeegyeztetni a Messiás alakjával. Ezért, bár a zsidó tanítók

ezeket a szenvedésről szóló részleteket eredetileg a Messiásra értették (ld. Jusz., Dial. 39,9; 90,1), a későbbiekben, a Kr.u.-i 2. sz.-tól egy megelőző, alacsonyabb rangú messiásra vonatkoztatták (József fia, Efraim fia).

A felsorolt példák jól szemléltetik, hogy az Ószövetség mennyire magában hordja a továbblépés lehetőségét és szükségességét. A fölvetett, de nyitva hagyott kérdések válasza várnak, ugyanakkor már az Ószövetségen belül is találkozhatunk bizonyos korrekciókkal, pontosításokkal. Mindez azt jelenti, hogy az Ószövetség esetében nem végleges és lezárt kinyilatkoztatással állunk szemben, hanem egy folyamattal: a kinyilatkoztatásnak (megismerésnek) egyre mélyülő és előremutató irányulásával. Így a kereszténység, amely alapjában véve elfogadja az Ószövetséget, éppen az Ószövetségtől kapja az ösztönzést, hogy továbblépjen, új megoldásokat keressen, a régieket pedig esetenként újra- vagy átértelmezze.

B/ A szövetségközi irodalom új elemei

A szövetségközi (intertestamentáris, apokrif) irodalom az Ószövetséghez képest számos új elemet tartalmaz. Ezek az új elemek természetesen ószövetségi gyökerekből fakadnak, de az Ószövetségből meg nem magyarázhatók, és ahhoz képest határozott továbblépést jelentenek.

1. példa: Örök élet, túlvilági igazságszolgáltatás

A korai (ószövetségi) nézetek szerint az ember léte a halállal nem szűnik meg. A lélek a halál után az alvilágba, a seólba kerül. A seól a holtak föld alatt lévő birodalma, amely magába fogad válogatás nélkül mindenkit, jókat és gonoszokat egyaránt. Félelmetes torka kielégíthetetlen éhséggel nyeli magába mindazt, amit embernek hívnak (Iz 5,14; Péld 1,12; stb.). A sötétség hona ez (Jób 10,21-22), amely az embert örökre magába zárja (Jób 7,9-10). Lakói lét nélküli árnyak (Iz 14,9; 26,14; Jób 26,5), akik itt, a feledés országában (Zsolt 88,13) örömtelenül léteznek. A seólból nincs többé szabadulás; itt még az Istenre való emlékezésnek és az ő dicséretének is vége szakad (Zsolt 6,6; 30,10; 115,17). Az Ószövetség soha nem mondja a seólról, hogy ez a hely a jóvátétel helye volna, vagy hogy az odajutók sorsa erkölcsi értékük szerint egymástól eltérne.

A szövetségközi irodalom tanúsága szerint a későbbi zsidó teológiai gondolkodásban megszületett a feltámadásba vetett hit és az újszerű jóvátétel-tan. A seól elveszítette örökké tartó jellegét, és az igazak esetében csupán átmeneti tartózkodási helyé vált. Az igazak lelke csak a halál és a feltámadás közötti időszakban tartózkodik itt (vö. Targ Zsolt 68,23; Hén 51,1k; 61,5; 4. Ezdr 7,32; stb.). Sőt, egyes nézetek szerint már a seólban sem azonos az elhunytak sorsa: az igazak tartózkodási helye sokkal kellemesebb:

„Innen más helyre mentem és az angyalok nyugat felé nagy és magas hegyet mutattak, amely csupa szikla volt. A hegy belsejében négy üres, mély, széles, sima, barlangszerű tér volt, négy közül három sötét, egy pedig világos, és ennek közepén forrás fakadt. Én pedig így szóltam: Milyen simák ezek a barlangok, milyen mélyek és milyen barátságatlanok!

Rafael pedig, a velem lévő angyalok egyike azt mondta: Ezek a nagy üres csarnokok azért vannak, hogy az elköltözöttek lelkeit összegyűjtsék. Azért teremttette ezeket az Úr, hogy az emberek gyermekeinek minden lelkét magukba tudják fogadni. A lelkek ezekben a csarnokokban fognak tartózkodni ítéletük napjáig és végzetük beteljesedéséig, a végzetet pedig a nagy ítéletkor fogják elnyerni.

Láttam az emberek gyermekeinek lelkeit, az elköltözötteket és volt közöttük egy, akinek panaszos hangja az égig hatolt. Én pedig Rafaelt, az angyalt, aki velem volt, megkérdeztem: Kinek a lelke ez, akinek a hangja a sok közül kihangzik és panasza az égig emelkedik? Ő

pedig válaszolt és azt mondta: Ez Ábel lelke, akit testvére Kain megölt és őt panasolja, addig a napig, amíg Kain magja a földről kihal és az ő magja az emberiségből örökre eltűnik.

Akkor pedig megkérdeztem, hogy milyen ítéletet fognak itt tartani: Miért áll külön ez a négy barlang? Ő pedig azt válaszolta: Ez a három azért készült, hogy az elköltözöttek lelkeit elválassza. Az igazak lelkei pedig el fognak választatni ott, ahol az élet forrása fakad, a világos csarnokban. A bűnösök pedig hasonlóképpen más csarnokba kerülnek, miután a földön meghaltak és elhantolták őket, ha életükben nem kerültek ítélet alá. Itt pedig el fognak ítéltetni a nagy szenvedésre, az örök átokra és szomorúságra. Itt fognak megkötöztetni az örök idők számára. Külön csarnok készült a panaszkodók részére, akik pusztulásukért valakit azzal vádolnak, hogy idő előtt őket valamilyen bűnös megölte. És van csarnok, amely olyan emberek lelkei számára készült, akik nem voltak igazak, hanem vétkeztek és telve voltak gonosszággal s akik a gonosztevők sorsát fogják elszenvedni. Az ítélet napján lelkük nem fog megsemmisülni, de nem is fognak feltámadni.” (etHén 22; ford. Hamvas Béla [Henoch apokalypsise, Bibliotheca, Budapest, 1945] 52-54.o.)

2. példa: A sátán bukása és embergyűlöletének indítékai

Az Ószövetségből nem tudjuk meg, hogy a sátán hogyan bukott el és miért akar ártani az embernek. A szövetségközi irodalom minderről részletesen beszámol (szlávHén 29,4-5: Isten fölé akart kerekedni; etHén 6-7: promiszkuitás az emberekkel; ÁdÉl 12-17: nem borult le Isten képmása előtt; stb.).

3. példa (részletek):

A szegény Lázár történetében megfigyelhetjük az elhunytak megkülönböztetett elbírálását (Ábrahám keble, gyötrelmek és kínok). Júdás levele olyan történetre utal, amelyet csak az apokrifekből ismerünk (Júd 8-10: Mihály és a sátán vitája Mózes holtteste miatt, ld. Mózes Mennybevétele).

4. példa (szóhasználat, szemléletmód):

Az Újszövetség is számos különböző megjelöléssel illeti a sátánt, miként a zsidó irodalom (az Ószövetségben csak a „sátán” és a „kígyó” megjelölések ill. a „diabolosz” szerepelnek). A szövetségközi irodalom szinte minden bűnesetet a sátánnak tulajdonít (Kain vétke, Noé fiai, Jabne lázadása, aranyborjú, Dávid, stb.), ugyanígy az Újszövetség, ahol több, mint százszor esik szó a sátán működéséről (az Ószövetségben 5-ször).

5. példa (idézet):

„Ezekről jövendölt Hénok (...) pátriárka: ”Nézzétek, közeleg az Úr...” (Júd 14 = etHén 1,4).

Jézus tanítása és a keresztény igehirdetés feltételezi és integrálja a szövetségközi zsidó hitvilág számos elemét. Ez történik az említett példák esetében. A kapcsolat sokszor kiterjed a részletekre és a szóhasználatra is, sőt találkozunk az Újszövetségben az apokrif iratok kifejezett (= szent könyvként való) idézésével is (Júd 14, ld. fent).

C/ Jézus állásfoglalásai és tanítása

A keresztény hit és tanítás legfőbb forrása Jézus tanítása. Jézus tanításában megkülönböztethetünk átvételt, állásfoglalást és új tanítást.

Az átvett dolgokról nem szükséges részletesebben szólnunk, hisz aki ismeri az Ószövetséget és a szövetségközi irodalmat, jól tudja, mennyi azonosság van Jézus tanítása és a korábbi ismeretek, isteni rendelkezések között. Jézus tanítása szentesíti például a sáttánnal kapcsolatos ismereteket, felfogást, a Tízparancsolat előírásait, stb.

Az azonosságok (átvételek) mellett számtalan esetben felismerhetjük Jézus állásfoglalásait és tanításának tartalmi újdonságait.

1. példa (állásfoglalás): Feltámadás, örök élet

Jézus korában ismert, ám vitatott kérdés a feltámadás és az örök élet kérdése (szaddúceusok és írástudók, vö. Mk 12,18-27). Jézus egyértelműen és határozottan vallja és hirdeti, hogy lesz feltámadás, végső igazságszolgáltatás és örök élet (jutalom és büntetés, vö. Mt 25,31-46).

2. példa (új tanítás): Isten uralma

Jézus tanítása szerint Isten nem kérlelhetetlen bíró elsősorban, hanem Atya, aki irgalmas, jóakaró szeretettel szeret mindenkit, személyesen és maradéktalanul.

Az eddigi felfogás szerint Isten egy néppel kötött szeretetszövetséget, és az egyes embereknek (a választott nép fiainak) azért viseli gondját, azért halmozza el őket szeretetének különös jeleivel, mert ehhez a néphez tartoznak. Jézus viszont azt hirdeti, hogy Isten azokat kedveli, akik hozzá hasonlítanak, akik hozzá hasonlóan gondolkodnak és cselekszenek, függetlenül attól, hogy a választott nép tagjai-e. Akik az ő útján járnak, azok természetesen közösséget is alkotnak: ők Isten új népe. Jézusnál tehát elsődleges az Istennel való személyes kapcsolat és azonosulás, ennek függvénye az, hogy valaki Isten népéhez tartozik-e.

Jézus szerint Isten uralma nem erővel és hatalommal (külsőleg) valósul meg, hanem az embereknek Isten akarata szerinti belső átalakulása által.

Nyilvánvaló, hogy a kereszténység arculatát alapvetően és döntő módon Jézus állásfoglalásai és kijelentései (új tanítása) határozták meg.

D/ Az események iránymutató szerepe (revelatio realis)

A keresztény tanítás alakulását meglehetősen befolyásolták bizonyos tények is. Tények, amelyek alakították a teológiai gondolkodást, a keresztény életvitelt, vagy a keresztény életvitel elméleti megalapozását.

1. példa: Jézus kereszthalála

Miként a zsidó messiásvárás képviselői, úgy Jézus tanítványai sem tudtak mit kezdeni a Messiás szenvedésével, a szenvedő Messiás gondolatával. A kereszthalál ténye azonban kész helyzet elé állította a tanítványokat.

A kereszthalál ténye önmagában (azaz a feltámadás ismerete nélkül) romba döntötte volna a hitet, hogy Jézus a Messiás (ld. emmauszi tanítványok). A feltámadás azonban a kereszthalál ellenére (mellett) is elegendő bizonyosságot jelentett Jézus Messiás-volta mellett. A kereszthalál viszont tény volt, amely a tények erejénél fogva összekapcsolódott Jézusnak, a Messiásnak az alakjával. A keresztény igehirdetésnek (teológiának) meg kellett találnia annak magyarázatát, hogy miért kellett a Messiásnak szenvednie.

A teológiai indoklás alapját a Szenvető Szolgára vonatkozó ószövetségi jövendölések szolgáltatták. Eszerint a Messiás szerepéhez Isten előre közölt elhatározása szerint hozzátartozott a szenvedés, az önfeláldozás is. A Messiásnak életét kellett adnia, hogy a

bűnös embereket megmentse, megszabadítsa őket a bűnök és a megérdemelt büntetés terhétől. Megszületett a helyettesítő szenvedésre alapozott megváltástan (a kiengesztelés és tisztulás véres áldozat által valósult meg: Jézus kereszthalála által).

2. példa: A pogánymisszió sikerei

A keresztény hit terjedése zsidó közegben kemény ellenállásba ütközött, a pogányok között viszont rendkívül nagy és gyors sikereket ért el. De csak úgy, ha a megtérő pogányoktól nem követelték meg a mózesi törvények betartását, a zsidó életforma átvételét.

Ilyen körülmények között szükségszerűvé vált annak felülvizsgálása, hogy a zsidó törvények és előírások, beleértve a körülmetélést is, lényegi alkotóelemei-e a keresztény vallásnak, feltétlenül szükségesek-e a megtéréshez, Jézus követéséhez, a megváltásban való részesedéshez. A tömegesen megtérő pogányok értetlensége és tiltakozása a keresztény igehirdetőket a kérdés tisztázására készítette. Nehéz döntések és tartós nézeteltérések következtek, de végül a keresztény közösség egésze elfogadta, hogy a Mózes könyveiben megfogalmazott törvények és előírások nagy része elveszítette kötelező erejét.

Ezek és más hasonló tények éppúgy részei és elemei a kinyilatkoztatás folyamatának, mint az isteni tanítás és útmutatás egyéb, talán közvetlenebb formái (jövendülés, Jézus kijelentései, sugalmazás, stb.).

E/ A keresztény igehirdetők kreatív közreműködése

Amikor Jézus tanított, nem meghatározott tételrendszert, nem zárt és mozdulatlan ismerethalmazt adott át az embereknek. A tulajdonképpeni célja az volt, hogy (új) életet adjon, (új) életre vezessen és neveljen. Mivel tanítása ezt az életet szolgálta, természetes, hogy ez a tanítás is osztozott az élet legfőbb tulajdonságában: képes volt a fejlődésre, a tökéletesedésre.

Ennek kifejezett elméleti megalapozását János evangéliumában olvashatjuk: „A Vigasztaló, a Szentlélek, akit majd a nevemben küld az Atya, megtanít benneteket mindenre” (Jn 14,26), és: „Amikor eljön az Igazság Lelke, ő majd elvezet benneteket a teljes igazságra” (Jn 16,13).

És valóban: Az Ősegyház, miközben élte Jézus életét, hitében és tanításában is élőnek mutatkozott: A hit tovább mélyült, a hitigazságok megértése előrehaladt, új sugallatok, fények, meglátások és felismerések gazdagították a keresztény hitvilágot.

Példa: Jézus istenségének megismerése

Számos jel arra mutat, hogy Jézus követői Jézus istenségét nem ismerték fel mindjárt kezdetben. A feltámadás és a mennybemenetel alapján először arról bizonyosodtak meg, hogy Jézus a mennyben, Istennél van, ül az ő jobbján (Mk 16,19; Ef 1,20; stb.). Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy igen sok újszövetségi kijelentés szerint Jézust Isten „támasztotta fel” (Csel 3,15; 4,10; stb.), Isten „vitte fel” az égbe (Mk 16,19; Csel 1,2.11; 2,22; stb.). Péter szerint Isten őt „Úrrá [= Istenné] és Messiássá tette” (Csel 2,36), majd a Főtanács előtt így szólnak a tanítványok: Jézust „Isten jobbjára Fejedelemmé és Megváltóvá emelte” (Csel 5,31).

Ez a szóhasználat csak azzal magyarázható, hogy a legelső időkben a legkorábbi felismerés ez volt: Jézus feltámadása és mennybevétele által (idejétől) lett Isten.

Az egyház azonban a Szentlélek vezetésével hamarosan felismerte, hogy Jézus nem csak Istenné lett, hanem Isten volt már feltámadása, mennybemenetele előtt is. Márk evangéliuma őrzi azt a hitvallást, amelyben az ősegyház megfogalmazta és hirdette, hogy Jézus már

megkeresztelése alkalmával (ill. attól kezdve) Isten volt. Isten ugyanis ekkor kijelentette: „Te vagy az én Fiam” (Mk 1,11). Így Jézus nyilvános működésének egész ideje alatt már mint Isten járt az emberek között. Ez a felismerés döntő lépést jelentett, hiszen így Jézus minden szava isteni szó, minden tette isteni tett volt (szenvedése, kereszthalála is!).

Jézus titkának megismerése ezzel nem fejeződött be. Az őskeresztény igehirdetésnek egy másik részlete, amely Lukács gyermekségevangéliumában található (angyali üdvözlés, Lk 1,26-38), hirdeti, hogy Jézus Isten (Fia) volt földi létének első pillanatától kezdve, nem csak nyilvános működése idején.

Ma már nem tudjuk, hogy ki és mikor ismerte fel és fogalmazta meg először, hogy Jézus már születése előtt is létezett, mint örök Isten. Pál írásainak több részlete arról tanúskodik, hogy az apostol már ebben az értelemben tanított (Fil 2,5-8; Gal 4,4; stb.).

A kérdésben végül János evangélista mondta ki a teljes igazságot a század végén. Jézus az Ige, aki már „kezdetben” is (öröktől fogva) létezett Istennél, és maga is Isten volt (Jn 1,1-2). Ő az Isten „egyszülött” Fia, aki tanítványaitól búcsúzva ezt mondja: „Eljöttem az Atyától, a világba jöttem, de most itt hagyom ezt a világot, és visszatérek az Atyához (Jn 16,28). János szerint a nyilvános működés idején Jézus minden tettén keresztül az ő isteni dicsősége ragyogott (2,11), az a dicsőség, amelyben része volt az Atyánál, mielőtt a világ lett (17,5).

Ez a folyamat továbbra is tart. A II. Vatikáni Zsinat a következőket írja erről: „Krisztus Urunk ... parancsot adott az apostoloknak, hogy hirdessék az evangéliumot. ... Ezt a parancsot hűségesen teljesítették is. Teljesítették az apostolok, akik szóbeli igehirdetéssel, példamutatással és az intézményekben átadták, amit Krisztus ajkáról hallottak, a vele való társalgásból és tetteiből merítettek, vagy a Szentlélek ihletéséből megtanultak. ... Ez az apostoloktól származó hagyomány a Szentlélek segítségével kibontakozik az egyházban: egyre teljesebb lesz az áthagyományozott tények és igék értelmi megragadása, akár a hívők elmélkedése és tanulmányozása folytán, amikor szívükben el-elgondolkodnak rajtuk; akár a lelki dolgok bensőséges és élményszerű megértése folytán. ... Az egyház ugyanis a századok folyamán állandóan az isteni igazság teljessége felé tart. ... Isten, aki a múltban beszélt, szünet nélkül beszélget szeretett Fiának jegyesével, a Szentlélek pedig, aki által az egyházban, az egyház által a világban fölhangzik az evangélium élő szava, elvezeti a hívőket a teljes igazságra.” (Dei Verbum 8)

* * *

Ha a kinyilatkoztatást megismerjük, Isten tudásában részesülünk. Ha a kinyilatkoztatás útját kutatjuk, Isten bölcsességének útját fürkésszük. A fenti gondolatok segíthetnek bennünket abban, hogy a saját életét közlő és örök tudását velünk megosztó Isten csodálatos útjait jobban megismerjük, és ezen ismeret által újabb erőt és bátorítást nyerünk.

Isten, aki „sokszor és sokféleképpen szólott egykor prófétái által” (Zsid 1,1), sokszor és sokféleképpen szól később is, míg az egyház eljutott a teljes igazság megismerésére. Szólt és tanított Jézus által, de szólt a névtelen zsidó igazak gondolataival is, éppúgy, mint az események alakításával és az őskeresztény igehirdetőknek adott sugallatai által.

Bátran hihetjük tehát, hogy Isten azóta is, ma is szól hozzánk, mint ahogy Jézus ma is beszélget jegyesével, az egyházzal (II. Vat. Zsinat, Dei Verbum 8). Egyre jobban feltárja önmagát, tanítja és vezeti gyermekeit. Mindazokat, akik nem szolgák többé, hanem Jézus barátai.

Az evangéliumok történeti hitelessége

Az egyház kétezer éve vallja, hogy a négy kánoni evangélium tévedhetetlen és hiteles foglalat a Jézus által adott kinyilatkoztatásnak, és történetileg is megbízható módon közli Jézus életének eseményeit. A Szentírás történeti hitelességét a szentírástudomány hivatott igazolni. Nem kis feladat ez, hiszen az evangéliumokban elbeszélte eseményekkel kapcsolatban egyéb történeti feljegyzésekből, írott forrásokból alig tudunk meg valamit. A Szentírásen kívül ránk maradt adatok gyakorlatilag azt igazolják, hogy Jézus élt, sok követője volt, kivégezték, és halála után követői továbbra is fennmaradtak. Ennyit tehát manapság a vallás legserényebb kritikusai is történeti ténynek ismernek el.

A keresztény ember azonban természetesen nem elégedhet meg ennyivel. A hívő számára a Szentírás minden szava »szentírás«, vagyis tévedhetetlen és igaz. Sokféle dolgot közölnek az evangéliumok. Például: »... Erre a mintegy kétezer sertésből álló konda a meredekről a tóba rohant, s vízbe fulladt« (Mk 5,13). Vagy: »...a negyedik éjszakai őrváltás órájában elindult felénk a vízen járva« (Mk 6,48). Vagy: »Te vagy Krisztus, az élő Isten fia« (Mt 16,16). Ezek is, mint a Szentírás számtalan kijelentése, komolyan próbára teszik a gondolkodó embert. Nem lenne nehéz igaznak tartani az evangéliumokat, ha a fentiek helyett, mondjuk a következőket olvashatnánk: »Az apostolok kihajtották legelni a birkanyáját«; Jézus a vízbe vetette magát és odaúszott hozzájuk.«; »Te vagy a Názáreti Jézus, az ács Fia«. – Ha az evangélisták ilyen dolgokat jegyeztek volna fel, és nem állítanák, hogy Jézus, az ács fia betegeket gyógyított, halottakat támasztott fel, és végül maga is feltámadt, mert Isten Fia volt, nem jelentene problémát, hogy írásukat hitelesnek tartsuk. Éppen úgy hitelesnek mondaná mindenki, mint ahogy elfogadjuk – igaz, megfelelő kritikával – pl. Josephus Flavius feljegzéseit vagy más régi dokumentumokat.

Jézus működéséről négy szerző tollából is olvashatunk. A problémákat ez még csak növeli. Se szeri, se száma azoknak a helyeknek, ahol a négy evangélium – ugyanarról az eseményről szólva – kisebb-nagyobb mértékben ellentétes dolgokat állít. Jézus családfája két evangéliumban is szerepel – és a kettő figyelemreméltó eltéréseket mutat. Márk és Lukács szerint Jézus a vak Bartimeust gyógyította meg Jerikónál, Máté szerint két vakot (Mt 10,46-52p). Jézus üres, nyitott sírjánál Márk szerint egy ifjú ült, Lukács szerint két ifjú állt, Máté evangéliumában pedig egy angyal szállt le, elhengerítette a követ és ráült. – A kereszt felirata eltér mind a négy evangéliumban. Számtalan eltérést találunk Jézusnak és más evangéliumi szereplőknek egy és ugyanazon alkalommal mondott szavaiban. Olyan fontos szövegek is eltérnek egymástól, mint a Nyolc Boldogság, a Miatyánk, az Oltáriszentség alapításának a szövege.

Az ellentmondások láttán teljesen világos, hogy két szembenálló állításból legalább az egyik nem felel meg a valóságnak. Ha pedig ilyenek találhatók az evangéliumokban, hogyan bízzunk meg bennük a többi állításokkal kapcsolatban? – Az eddigieket öntudatlan, jóhiszemű tévedéseknek tekinthetjük. Sok esetben azonban az is előfordul, hogy egyik-másik evangélista tudatosan állít mást, mint a másik a szerző. Nagyon valószínű, hogy Máté is, Lukács is ismerte és felhasználta Márk szövegét. Márkból szinte mindent átvesznek, – sokszor szó szerint, viszont lépten-nyomon kiegészítik azt, kihagyásokat és – ami a legmeglepőbb – tudatos változtatásokat eszközölnek. Egy-két példa: a béna meggyógyításának történetében Lukácsnál a cserepeket szedik le a házról, holott az eredetiben (Mk) a ház vízszintes tetejét bontják ki. (vö. Mk 2,1-12). A tudatos változtatások nem csak az események részleteit érintik, hanem Jézus szavait is. Így Márknál Jézus megengedi, hogy a tanítványok botot vigyenek magukkal, Máté szerint a botot is megtiltja (Mk 6,8p). János Péter vallomását (6,67-71), valamint a béna meggyógyítását teljesen más

körülmények közé helyezi, mint a másik három evangélista. A tudatos változtatások így kérdésessé tehetik az evangélisták szavahihetőségét. Annyit minden-esetre bizonyítanak, hogy elbeszéléseik közérthetősége és célja érdekében készek változtatásokat eszközölni a tények rovására.

Végül: Egyes evangéliumi szövegek beható elemzése során arra a következtetésre kell jutnunk, hogy alkalmasint az is előfordul, hogy az evangélisták (vagy az előttük élő keresztény igehirdető hagyomány) bizonyos szövegeket konkrét emlékek híján teljes egészében maguk fogalmaznak meg (hangsúlyozzuk: teljesen Jézus működésének és tanításának szellemében). Mivel ez meglepőbb felfedezésnek látszik minden eddighez képest, szükségesnek tartjuk, hogy néhány ilyen szöveget közelebbről is bemutassunk.

Márk evangéliumában Jézus első igehirdetése így hangzik: »Beteljesedett az idő, és már közel van Isten országa. Tartsatok bűnbánatot, és higgyetek az evangéliumban« (1,15). Nem valószínű, hogy Jézus első beszéde így hangzott volna, sőt aligha mondott valaha is ilyen beszédet. Ez a két mondat összefoglalja Jézus egész igehirdetésének pontos tartalmát. Minden lényeges gondolat benne van. Márk az, aki az evangélium legelején röviden összefoglalja Jézus egész tanítását. Jézus megkísértésének története (Mk 1,12-13) kizárólag képekből, jelképekből áll: puszta, negyven nap, vadállatok társaságában (= visszatért a paradicsomi állapot), angyalok táplálják (= mint az első embereket a bűnbeesés előtt). Az egész történet maga is kép, párhuzamosan ellentétes a bűnbeeséssel, az első szentírási próbatétel történettel, és tökéletesen kifejezi Jézus életének, magatartásának, egész művének lényegét: ami elveszett az összülők engedetlenségével, azt visszaszerezte Jézus hűségével, engedelmességével. – Valószínűleg ide sorolhatjuk Jézus látomását a keresztség alkalmával is (Mk 1,10-11). Ez az ún. magyarázó látomás tökéletesen kifejezésre juttatja, megmagyarázza, hogy kicsoda Jézus, ki küldte őt és miért. – Lévi meghívása Márknál (2,13-14) semmi határozott adatot nem tartalmaz. Lévinek, a vámosnak a meghívását mindenki ugyanúgy mondaná el, akinek valami fogalma van Jézusról és az apostolok meghívásáról: Lévi ül a vámnál, Jézus arra megy, hívja őt, ő pedig követi Jézust. A meghívás történetét valószínűleg Márk fogalmazta meg, hogy megmagyarázza, hogyan került Jézus a vámosok ebédjére (erről szól a következő rész: 2,15-17). – A béna meggyógyításának a történetébe (Mk 2,1-12) egy vitabeszéd illeszkedik be (6-10. v.). A két rész között fennálló tartalmi feszültségek bizonyítják, hogy a vita nem tartozott eredetileg a történethez, valószínűleg nem is akkor zajlott le. Az evangélisták által megfogalmazott Jézus-szavakra talán a legjellemzőbbek Jézus beszédei, párbeszédei, ill. monológjai János evangéliumában. Az evangélium megírásának idején senki sem emlékezhetett már szó szerint arra, hogy mit beszélt Jézus Nikodémussal (30-50 évvel később: még maga Nikodémus sem!). Sokkal valószínűbb, hogy János önti formába – Jézus tanítása alapján.

Íme néhányat felsoroltunk azok közül a problémák közül, melyek megnehezítik, hogy igaznak, hitelesnek fogadjuk el az evangéliumokat. Egymást érik a csodás dolgok, az egyes evangéliumok eltérő állításokat tartalmaznak, az evangélisták megváltoztatják a részleteket, egyes történeteket és beszédeket maguk fogalmaznak meg. Hogyan tarthatnánk hitelesnek, történetileg megbízható forrásnak a négy evangéliumot? – Azt hiszem, nem volna szerencsés megoldás, ha ezeket a problémákat letagadnánk, elhallgatnánk, úgy tennénk, mintha nem léteznének. Sőt úgy vélem, éppen ezek által segít bennünket Isten arra, hogy abban higgyünk, amiben hinnünk kell és ne abban, ami lényegtelen.

Az evangéliumok történelmi hitelességét vizsgálva figyelembe kell vennünk azt a világot, amelyhez az igehirdetés szól: Milyen alappal rendelkezik a hallgatóság, milyen ismeretek, felfogás birtokában hall Jézusról: először a hívő szemtanúkhöz, majd a hívő utókorhoz, végül a nem hívő utókorhoz.

Hívó szemtanúk kora

Az első korszak a hívó szemtanúké. Ez a kor hisz, és tanúja Jézus életének. Hívőnek nevezhetjük ezt a kort, mert az a közönség, amelynek Jézus halála után először hirdetik az evangéliumot, istenhívó zsidókból áll. Hisznek Istenben, a prófétákban, hisznek a bűn betegséghez erejében, hiszik, hogy el kell jönnie a Messiásnak. Egyszóval: számukra a természetfölötti világ adott, reális, és az is természetes, hogy Isten gyakran közvetlenül belenyúl az emberek életébe.

Ez az első, amit világosan kell látnunk. A második tény, amely éppen olyan lényeges az evangélium kezdeti hirdetése szempontjából az, hogy ez az első hallgatóság Palesztinában él és kortársa Jézusnak. Ezekre tehető azok száma, akik személyesen ismerték Jézust, hallották tanítását, látták csodáit. Jézus ezres tömegeknek beszélt, járta a falvakat szerte az országban különböző városokban, utakon csodákat művelt sokak szeme láttára. A gyógyultak, a gyógyult ördögösök, a feltámadottak ott éltek körükben. Bár Jézus egész életét és tanítását nem ismerte mindenki részletesen, csodáiról mindenki hallhatott az országban és a hallottakat igen sok szemtanú igazolhatta. Ez a kor tehát hívó és szemtanú. Ebből természetesen következik, hogy az első igehirdetésben az apostoloknak nem volt feladata: 1. meggyőzni a hallgatóságot Isten létéről és pl. a csodák lehetőségéről; 2. nem volt feladatuk igazolni az eseményeket, hangsúlyozni azok valóságát, történeti hitelességét, sőt el sem kellett beszélni azokat. Mindkét tény rendkívül fontos az első igehirdetés jellegének megértéséhez, ezért ezeket nagyon komolyan szem előtt kell tartanunk, és ennek alapján kell értékelnünk az apostolok tanítását ebben az első időszakban, amikor gyökerében formálódni kezd az az anyag, melyet később az evangéliumok rögzítenek. A hallgatóságnak ez az adottsága (hogy hisznek Istenben és az események szemtanúi) – óriási könnyebbséget, előnyt jelentett az apostolok számára. Nem kellett meggyőzni őket a csoda lehetőségéről és nem kellett igazolni az események hitelességét. Sőt, legtöbbször még az eseményeket sem kellett elbeszélni. Kitűnő példa erre Péter pünkösdi beszéde az Apostolok cselekedeteiben. Péter nem igyekszik elhíttetni hallgatóival, hogy Jézus valóban tett csodákat, hanem azt mondja: »mint tudjátok(!), hatalmas jelekkel és csodákkal Isten igazolta a názáreti Jézust ...« (Csel 2,22). Elég volt utalni, hivatkozni az eseményekre, igazolni és elbeszélni nem kellett őket. – Így a keresztény tanítás első hirdetői – ebben az első időszakban – minden energiájukat az egyetlen és legfőbb feladatnak szentelhették, mégpedig annak, hogy a hallgatóságot meggyőzzék Jézus alakjának és tetteinek egyfajta értelmezéséről.

A csodák láttán ugyanis nem mindenki vonta le ugyanazt a következtetést. Amikor Jézus kiűzi az ördögöket, egyesek azt mondják: »A gonosz lelkek fejedelmének nevében űzi ki a gonosz lelkeket« (Mt 12,24). Másokat a csoda ténye meggyőz arról, hogy isteni erő működik Jézusban. – Jézus azt mondja a bénának: »Bűneid bocsánatot nyertek« (Mk 2,5). Egyesek szerint ez káromkodás, a tanítványok pedig dicsőítik Istent: ilyet még nem láttunk soha! – Jézus tanít a zsinagógában. A hívek ámulva hallgatják: »Ember így még nem beszélt!« Mások felpattannak, kiűzik a városon kívülre és fölvezetik a hegyre, hogy letaszítsák (Lk 5,16-29). – A vakon született megállapítja: »Ha nem Istentől való volna, nem tehetett volna semmit« (Jn 9,33). A farizeusok válasza: »Te akarsz minket tanítani, te bűnben született? ...« (9,34). Mindig vannak, akik lelkesednek, hisznek Jézusnak, és mindig vannak, akik bolondnak, csalónak tartják. Pedig mindenki ugyanazt látja, ugyanazon események tanúja. A tények értelmezése a pünkösdi csoda után már teljesen világos, de tudjuk, hogy korábban az apostolok számára sem volt könnyű a döntés. Az első »kétkedő« Jézus közelében Keresztelő János volt, aki valami másféle Messiást várt. Az apostolok hite is sok küzdelem, hosszú érlelődés eredménye, és mindig nem is tökéletes, míg a Szentlélek el nem érkezett, és »meg nem magyarázott nekik mindent« (Jn 14,26).

Amikor a Feltámadott megjelenik tanítványainak, első pillanatban azt hiszik, hogy szellemet látnak (Lk 24,36). Jézusnak meg kell őket győznie a látomás másik, helyes magyarázatáról, arról tudniillik, hogy ő feltámadt. Ezért kezét és lábát nyújtja, hogy megtapintsák, enni kér és eszik szemük láttára, a maradékot pedig – a tanítványok még évtizedek múltán is emlékeznek erre, olyan fontos szerepe volt a maradéknak – ott hagyja előttünk. Húsvétvasárnap reggelén üres a sír, ahol Jézus teste nyugodott. Fut a sírhoz Péter és János. János így ír erről: »...Péter is odaért, bement a sírba, s ő is látta az otthagyt gyolcsot, meg a kendőt, amellyel a fejét befődték ... Most már a másik tanítvány is bement, aki először ért a sírhoz. Látta és hitt (Jn 20,6-8). Mária Magdolna viszont más következtetésre jutott: »Elvitték az Urat és nem tudni hová tették!« – mondja az apostoloknak ijedten (uo. 2.v.). Ha nem tudnánk, hogy ez a leírás késői visszaemlékezés, szinte el kellene mosolyodnunk azon a jeleneten, ami közvetlen ez után lejátszódik: két angyal ül a sírnál, kérdezik a szomorú Magdolnát, miért sír. Ő az angyalok láttán sem kapcsol: »Mert elvitték az Uramat, és nem tudom, hová tették«. Jön a »kertész«, és rajta is Jézus holttestét keresi Magdolna: »Ha te vitted el, mondd meg hova tetted, hogy elvigyem magammal ...» (Jn 20.). Végül azért mégis rádöbben, hogy a Feltámadott az, akivel beszél... Ha ilyen nehéz volt Magdolnát meggyőzni az üres sír egyfajta értelmezéséről (= Jézus feltámadt), csoda-e, ha a vének tanácsa a másik magyarázatot fogadja el, mégpedig azt, hogy Jézus testét ellopták?

Látjuk tehát mennyire döntő a tények mellett a tények értelmezése. Az apostolok – Jézus tanítása fényében és a Szentlélek kegyelme folytán – úgy értelmezik az eseményeket, hogy Jézus Isten volt, megváltotta a világot, tanítása egyedülálló és üdvözítő. Nem csoda hát, ha elsőrangú feladatuknak tekintik, hogy Jézus életének eseményeivel kapcsolatban ezt a véleményt, ezt a meggyőződést, ezt a hitet terjesszék. Szerencsére előnyös helyzetben vannak: a tények mindenki előtt ismeretesek, az istenhit arra összpontosíthat, hogy az események keresztény értelmezését továbbadják, mely mindenkinek megváltoztathatja, megoldhatja életét, mint ahogyan őket is új emberekké tette.

Az első korszak igehirdetésének ez az egyetlen célja döntő módon rányomja bélyegét az igehirdetés kikristályosodó anyagára, a mai »evangéliumokra«. Az apostolok nem Jézus élettörténetét igyekeznek részletesen és kimerítően ismertetni, hanem válogatnak: keresik azokat az eseményeket Jézus életében, amelyek alkalmasak arra, hogy Jézus alakjának természetfölötti értelmezését alátámasszák. Nem életrajzot ismertetnek, hanem hitet ébresztenek. Ezért nem szólnak olyan eseményekről, amelyek a történelmet érdeklik, a hit szempontjából viszont nincs jelentőségük. Márk evangéliuma is teljes, bár nem beszél Jézus hétköznapijairól, nem jegyez fel szórakoztató részleteket, anekdotákat, nem említi az időpontokat: Jézus születésének, halálának évéről; bár nem ír Jézus testi alkatáról, arcvonásairól. Ruházatáról, étkezéséről is csak akkor esik szó, ha annak valamilyen teológiai jelentősége van (pl. eszik a vámosokkal, utolsó vacsora). Szinte azt mondhatjuk: még véletlenül sem kerül az evangéliumokba semmilyen részlet, amelynek a hit szempontjából nincs jelentősége, mert az apostolok meggyőzni igyekeztek, nem pedig a történelmi érdeklődést vagy kíváncsiságot kielégíteni. (A szamaritánus asszony elszalad a faluba és ott felejtí a korsót a kútnál; erre sem véletlenül emlékszik János: feltűnt még akkor, hogy milyen hatást gyakoroltak az asszonyra Jézus szavai.) Viszonylag részletes beszámolót egyedül Jézus utolsó napjairól olvashatunk. Ez érthető, hiszen itt szinte minden részletnek jelentősége van, és e napok története kezdettől fogva a hívő érdeklődés középpontjában állt.

A hit, a meggyőződés szempontjából érdekes anyagválogatás nemcsak az elbeszél, felidézett események számában mutatkozik meg, hanem az egyes elbeszélések során az eseményekkel kapcsolatos részletekből is egyedül azokat a mozzanatokat említik, amelyek a hit szempontjából fontosak. A béna meggyógyítása pl. kezdődhetne így is: »Tibériusz császár 15. évében, Ab hónap 8-án történt. Jézus már négy napja Péter anyósának házában volt, Kafarnaumban, a Fazekasok utcájában, jobbra a harmadik házban...« Nem, ilyen

részletek nem fontosak, a hagyomány nem őrzi meg ezeket a topográfiai és kronológiai adatokat, mert nincs jelentőségük. Mindössze azt tudjuk, hogy nagy tömeg volt ott, hogy egy igen súlyos beteget hoztak, akit azután a tetőről bocsátottak le, és Jézus meggyógyította. A tömeg rendkívül elcsodálkozott: »Mindnyájan ámultak, dicsőítették Istent, és ezt mondogatták: Ilyet még nem láttunk soha« (Mk 2,1-12). – Egyetlen fölösleges részlet sincs, ami ne járulna hozzá valamiképpen a hit erősítéséhez, nem támasztaná alá azt a meggyőződést, hogy Jézus az isten Fia.

A csodák felidézése során mindig kiemelkedő helyet kapnak azok a részletek, amelyek a betegség súlyosságára vonatkoznak, mert minél súlyosabb a betegség, amit Jézus meggyógyít, annál nyilvánvalóbb Jézus hatalma. Így megtudjuk, hogy egy asszony »12 év óta vérfolyásban szenvedett és sokat kiállt az orvosoktól, de egy sem tudott rajta segíteni, és semmi javulás nem mutatkozott, inkább romlott az állapota« (Mt 5,25-26). Egy megszállotról: »Még láncsal sem tudták fogva tartani. Már sokszor megbilincseltek és láncra verték, de szétépte a láncokat, összetörte a bilincseket. Senkinek sem sikerült megfékezni ...« (Mk 5,3-5). Itt az utóbbi esetben az evangéliumi szöveg három egész verset, összesen 57 szót szentel arra, hogy a beteg siralmas állapotát ecsetelje. Minél súlyosabb a betegség, minél legyőzhetetlenebb a tisztátalan lélek, annál erősebb Jézus, aki kiűzi a gonosz szellemet. – Érdekes: Jézusról nem tudjuk meg, hogy hány éves, meddig működött, a betegekről viszont megtudjuk, hogy mennyi ideje betegek! A hit szempontjából Jézus életkora nem lényeges, a betegség súlyossága annál inkább.

Hasonló fontos részlet még az is, hogy milyen hatást váltott ki Jézus tette az emberekből. A leírás legtöbbször megemlíti, hogy nagy tömeg volt jelen, és Jézus beszéde vagy csodája láttán »magukon kívül voltak a csodálkozástól«, »csodálkozva felkiáltottak«. Ez is fontos emlék, hisz ha a jelenlevőkből ekkora hatást váltott ki az esemény, akkor most a történet hallatán a hallgatóságban is meg kell születnie ennek a csodálkozásnak, a csodálkozás következtében pedig a hitnek.

Mivel az események felidézése, továbbadása kizárólag azért történik, hogy hitet ébresszen, érthető, hogy a hithirdetők ajkán az adatok időnként módosulnak, és mindig olyan irányban, hogy az elbeszélés nagyobb hatást érjen el. Erre is találunk számos példát. Csak egyet említenék: Márk evangéliuma szerint (5,13) kétezres disznócsorda legelészik a Genezáreti tó partján. (Ez a szám abban a korban és azon a vidéken mindenképpen túlzásnak tűnik. Máté és Lukács törli is az evangéliumában!) Túloz az elbeszélés, hogy kiemelje a szellemek sokaságát, erejét, akiket Jézus, a hatalmas Gyógyító kiűz.

János apostol, aki nagyon közel állt Jézushoz, és mélységes hittel emlékezik az ő életére, így fejezi be evangéliumát: »Jézus még sok egyebet is tett. Ha azonban valaki mind le akarná írni – azt hiszem – annyi könyvet kellene írnia, hogy nem tudná az egész világ sem befogadni.« Túlzás ez, de találhatnánk-e őszintébb vallomást János hitéről és szeretetéről? Milyen kár lenne arra kényszeríteni magunkat, hogy »elhiggyük« ezeket és a hasonló kitételeket, ahelyett, hogy annak tartanánk, aminek az evangélisták szánták: mély, másokat is magával ragadó hitvallásnak!

A válogatás és a túlzás természetes következménye annak, hogy az apostolok meg akarnak győzni arról, amit ők felismertek és elhittek. Hasonló törekvésből fakad az ószövetségi utalások jelenléte is. Éppen a zsidósággal való, kezdettől fogva állandóan tartó szembesülés teszi szükségessé, hogy keressék emlékeik között azokat a tényeket, részleteket Jézus életében, amelyeket valamiképpen kapcsolatba lehet hozni az Ószövetséggel, és így a kívülálló zsidósággal szemben megvédjék, a zsidókból lett keresztény előtt pedig igazolják és elfogadhatóvá tegyék hitüket, amellyel Jézusra tekintenek. A zsidókból lett keresztények számára ez mindenestre nagyon elősegítette a Jézus-hit elfogadását (pl. Fülöp diákonus és az etióp szolga, Csel 8,26-38).

Végül ez az első időszak, a hívő szemtanúk kora lehetővé tette olyan részletek megfogalmazását, amelyek Jézus életének reális eseményeiből kiindulva a bibliai képek nyelvén beszélnek. Jézus megkísértésének története talán a legszebb példája ennek, mégpedig a régibb változatban, ahogyan azt Márknál olvashatjuk (Mk 1,12-13). Történet ez, vagy képes beszéd? Sokkal több benne a képekben adott tanítás, mint az adatközlés. Elmondja, hogy Jézus a második Ádám, aki engedelmessége által visszaállítja a paradicsomi állapotot (Jó viszony a vadállatokkal, angyali étel). Nagyon fontos, hogy Máté és Lukács hallgatósága már nem elégszik meg ezzel, a képek számukra túlságosan biblikusak, amelyek megértése feltételezi az Ószövetség és a zsidó apokrif (rejtett) irodalom ismeretét. Szükséges tehát a kísértéseket közelebbről meghatározni. Ez a két evangélista meg is teszi ezt: három konkrét képben közlik Jézus legfőbb kísértéseit (éhség, világuralom, öncélú csodatétel. Vö. Mt 4,1-11; Lk 4,1-13).

Az első időszakkal kapcsolatban összefoglalóan megállapíthatjuk tehát, hogy ebben az időben a természetfeletti világban való hit adott, az események közismertek, így fölösleges és hiányzik a történeti érdeklődés. Nagyon sok, kezdetben közismert adat, esemény kimarad az igehirdetésből következésképpen később az evangéliumokból. Egyetlen cél a meggyőzés, a Jézusról alkotott vélemény, a keresztény hit kialakítása, továbbadása. E célnak megfelelően – Jézus életének eseményeit az igehirdetés átszűri, válogat benne, kiemeli a hit szempontjából jelentős eseményeket. A meggyőzés érdekében időnként érthető módon túloz, felhasználja bizonyításra az Ószövetséget. Jézus alakjának értelmezése alkalmasint történet, esemény formájában képekben jut kifejezésre.

Fel kell azonban tennünk a kérdést, hogy ez a magatartás nem hamisítja meg, nem teszi-e megbízhatatlanná a közléseket? Nem lesz-e torzzá, egyoldalúvá így Jézus alakja az igehirdetésben, nem válik-e el a hit Krisztusa a történelmi Jézustól? – Az igazság az, hogy a beszéd és az írás világában szinte elképzelhetetlen az objektív közlés, a teljesen objektív információ. Minden elbeszélő szükségszerűen a saját szemszögéből ítéli meg a látott-hallott eseményeket, és amikor elbeszéli azokat, a továbbadott információt szükségszerűen a saját nézőpontjából fogalmazza meg. Talán idézhetem a közismert példát: őszi erdőben a vadász a vadakat, a favágó a fákat, a festő a színeket figyeli meg, és ha a látottakat különböző módon beszél el, közléseik mégis hitelesek. Azt gondolhatnánk, hogy a technikai rögzítő eszközök tárgyilagosságok, – valójában azonban egészen egyoldalúak: a magnetofon egy eseményből csak a hangokat, zörejeiket rögzíti, adja tovább, a filmfelvevő a fényhatásokat, és így tovább.

Az ember sokkal gazdagabb, bonyolultabb, így nézőpontja is mélyebb, árnyaltabb, de mindig a saját szemszögéből néz, és saját adottságaiból kiindulva azonnal értékeli. Figyeljük meg, hogyan reagálnak az apostolok Jézus szenvedésének lehetőségére: Péter le akarja beszélni Jézust; Tamás így szól: »Menjünk, haljunk meg vele együtt!« (Mk 8,32; Jn 11,16). Tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy az ember sohasem közöl a közlésért önmagáért, hanem mindig valami célja van vele: azt akarja, hogy a közvélemény a másik emberben is ugyanazt a hatást keltse, mint az esemény öbenne. Igaz ez egy újságcikkkel kapcsolatban éppen úgy, mint az egyiptomi fáraók öndicsérő feliratainak esetében. Az ún. »történelmi dokumentumok« is pártosak. Nagyon szórakoztató olvasmány pl. egy és ugyanazon eseményről két ellentétes szemszögből készült beszámolót olvasni. Találunk erre példát az ószövetségi történelemben is: Jórám, Júda királya háborút viselt Mésá, Moáb királya ellen. Mésá király felirata saját diadaláról beszél, a 2. Királyok könyve szerint viszont Mésá csak fia feláldozásával tudott megmenekülni a végső pusztulástól. A pártosságtól, a célzatosságtól az ókori történetírók írásai sem mentesek, kezdve a római Annales-ektől Josephus Flavius-ig. Mégis értékes történeti dokumentumok, a régi korokkal kapcsolatban sokszor egyetlen, értékes híradások. A pártosság az emberek által fogalmazott híradásoknak ez az általános és szükségszerű vonása önmagában nem rontja le a közlemény hitelességét. Sőt, ezáltal lesz igazán hiteles, mert így igazán emberi.

Itt újra fel kell idéznünk a fentebb említett megkülönböztetést: más a tényközlés és más a tény interpretációjának, értelmezésének közlése. Az események interpretációját, az elbeszélő szerint helyes értelmezést normális esetben minden közlés hitelesen adja tovább. Kivétel ez alól, ha az elbeszélő nem őszinte, vagyis a beszélő, az író célja és véleménye nem fedi egymást. Feltételezhetjük-e mármint, hogy az apostolok másként vélekedtek Jézusról, mint amit róla állítottak ezek előtt, verés, üldöztetés, vértanúhalál árán is? Elképzelhető-e, hogy ők nem tartották Jézust Isten Fiának, és csalásért vállalták a megkövezést, száműzetést? Nem hinném, hogy az ember álnok hazugságért életét áldozná! Az apostolok őszinteségét bebizonyítottak tekinthetjük:

1. mert azzal az alapvető bizalommal kell közléseiket fogadnunk, mely egyáltalán lehetővé teszi az emberek közötti kommunikációt;
2. mert életüket nem áldozhatták hazugságért;
3. mert szavaikban, írásaikban tudatosan – és ami még fontosabb –, öntudatlanul újra meg újra elárulják magukat, hogy ez a meggyőződésük. Azt hiszem, ez a három érv elegendő a mai embernek is, hogy hitelt adjon az evangélistáknak (természetesen abban, ami Jézusról alkotott véleményüket illeti).

A hívő utókor

Amint telnek az évek (vagy inkább évtizedek), megváltozik a helyzet. Egyre többen vannak a keresztények között, akik alig ismerték vagy egyáltalán nem ismerték Jézust. Ekkor már nem elég többé csak a hitet, Jézus tetteinek, életének hívő értelmezését átadni, hanem meg kell a hallgatósággal ismertetni magukat az eseményeket is, hogy legyen amire a hitet építsék. Jézus halála után 10-30 év múlva Palesztinában sem közismertek már többé Jézus tettei, az ország határain túl még kevésbé. A hit átadásának, a hívő értelmezés továbbadásának ekkor már alapvető feltétele a hitet ébresztő események tényszerű közlése, ismertetése.

Ennek a kornak is van azonban egy alapvető adottsága, mely nagy előnyt, az igehirdetőnek nagy könnyebbséget jelent: az emberek többsége hisz Istenben, a természetfölötti világban. Lehet, hogy ez a hit homályos, sok téves elképzelést is tartalmaz, de természetfölötti lények és a természetfölötti világ léte a többség szemében nem kétséges. Az orvosokat mágusoknak tartják, a városokban templomok állnak, az emberek amuletteket hordanak, házi istenekhez imádkoznak. Pált és Barnabást isteneknek nézik, készen arra, hogy áldozatot mutassanak be nekik. Az ókori feljegyzések mind arról tanúskodnak, hogy az istenek, a szellemek létét ebben a korban az emberek többsége nem vonta kétségbe.

Ebben a környezetben még mindig könnyebb a dolguk az igehirdetőknek, mint manapság. Kettős a feladatuk: megismertetni az emberekkel Jézus életének eseményeit, és átadni nekik az események hívő, keresztény értelmezését. A helyes értelmezés, a hit átadása tehát ugyanolyan fontos, mint eddig, sőt változatlanul a legfontosabb cél marad. Ugyanakkor azonban alapvető jelentőségűvé válik a tényközlés. Ebben az időszakban természetesen megszületik a történeti hitelesség igénye is. Érthető elvárás ez a hallgatóság részéről, és a hit hirdetői figyelembe is veszik, szem előtt tartják ezt. Ennek az igénynek, ill. ezen igény kielégítésére való törekvésnek számos kézzelfogható nyomát fedezhetjük fel az evangéliumokban. A kétezer disznó nem szerepel többé az evangéliumokban (Mt és Lk). Márk szövege ugyan ott fekszik a szerzők előtt, benne ez az adat, de kihagyják, mert érzik, hogy ez nem lenne hihető az olvasók számára. Lukács az előszavában kijelenti, hogy hiteles történetet akar írni, és mindennek pontosan utánanézett. Igyekszik évszámokat adni: mikor született Jézus, mikor lépett fel Keresztelő, kik voltak a királyok a környező országokban, hány éves volt Jézus, amikor megkezdte működését stb. János pedig megkísérli, hogy időrendi sorrendbe állítsa Jézus nyilvános működését. Előtérbe kerül a személyes

tanúságtétel. Főként János hangsúlyozza, hogy ő szemtanúja volt mindannak, amit leírt, de a többi evangéliumi szöveg is súlyt fektet arra, hogy kiemeljék: a 12 tanítvány, főként pedig a fő-apostolok (Péter, András, Jakab, János) kezdettől fogva szemtanúi voltak Jézus minden tetteinek. Megemlíthetjük Pált is, aki fontosnak tartja kijelenteni, hogy ő is látta a Föltámadottat, sőt: »Krisztus ... egyszerre több mint ötszáz testvérnek jelent meg, ezek közül a legtöbben még élnek ...« (1 Kor 15,5-6).

Tudnunk kell azonban, hogy ennek a kornak, ennek a hallgatóságnak nem ugyanolyan fokú a történeti hitelesség, a pontosság iránti igénye, mint a miénk. Sőt akkor még az volt a vélemény, hogy egy történet nem lesz igazabb attól, ha ismerjük a pontos helyet és időpontot, az összes körülményt. Ezért az igehirdetés továbbra sem helyezi előtérbe a történeti érdeklődést. Így az evangéliumok is, melyek ebben a korban keletkeznek, sok esetben változatlanul fontosabbnak tartják pl. az események logikái, mint időrendi sorrendjét.

Ugyanakkor a pontosságnak volt már egy komoly akadálya: az időbeli távolság. 20-30 év távlatából nem lehetett többé Jézus szavaira szó szerint visszaemlékezni, az igehirdetésben eddig tovább nem hagyományozott részleteket felidézni. De nem is volt rá szükség, mert ami igazán lényeges volt, azt eddig is hirdették, közben pedig soha sem tartották túlságosan fontosnak, hogy pl. Jézus szavait, tanítását minden esetben szó szerint ismételjék. A Miatyánkot sem tudta mindenki egyformán, sőt az Oltáriszentség alapító szavait sem, pedig azt vasárnaponként megismételték. Tudták, hogy nem a szavak a fontosak, hanem ami mögötte van. Tudták, hogy ha valaki megérti a másik beszédét, saját szavaival fogalmazva is hűségesen adja tovább. Hiteleset akartak adni, nem szavakat. Ugyanazt, de nem ugyanúgy. Azért, mert ami Jézusé volt, most már az övék, és mint az övéket adják tovább. Az evangéliumok megfogalmazása ebben a második korszakban, a hívő utókor idején befejeződött. Végso soron megállapíthatjuk, hogy a szerzőket a kor adottságainak megfelelően kettős cél vezette. Az első és a legfontosabb cél az volt, hogy továbbadják Jézus alakjának, tetteinek keresztény értelmezését. E legfőbb feladat elérése érdekében ekkor már szükséges és megtalálható bizonyos fokú történeti érdeklődés, a hitelesség igénye. Ez azonban nem azonos a mai történeti pontossággal, a modern adatrögzítés személytelen tárgyilagosságával! Az elbeszélések elsődleges célja (= Jézus alakjának értelmezése) rányomja bélyegét a megfogalmazásokra; ugyanakkor a feledés is korlátot szab az evangéliumok pontosságának és terjedelmének.

De sem a célzatosság, sem bizonyos ismeretek hiánya nem teszi az evangéliumokat megbízhatatlanná, mert hűségesen közlik és teljesítik azt, ami a hithirdetésnek kezdettől fogva alapvető célja volt: továbbadni a Jézusban való hitet.

A nem hívő utókor

Ma az evangélium hirdetőjének minden eddiginél bonyolultabb a feladata. A mai világ, az emberek többsége nem hisz a természetfölötti világ létében, (ezért) kétségbe vonja az evangéliumban elbeszélte események (pl. csodák) történelmi hitelességét – következésképpen Jézus alakjának keresztény értelmezését sem fogadja el. – Kezdetben csak egy feladata volt az igehirdetőnek (az események értelmezése), később kettő (az események hiteles közlése és keresztény értelmezése). Ma már ehhez egy harmadik is járul, mint alapvető feltétel: a természetfölötti világban való hit továbbadása. Olyan új feladat ez, amely nem létezett az evangéliumok megírásának idején. Az evangéliumok elsősorban és mindenekelőtt az értelmezés továbbadásán fáradoznak, a pontos közlés igényét már csak részben elégítik ki, a természetfölötti világban való hit átadásával, elfogadtatásával viszont egyáltalán nem foglalkoznak (mert abban a korban ez adott volt).

Úgy gondolom azonban, hogy – bár most bonyolultabbnak látszik – ma sem nehezebb eljutni Jézushoz, mint az előző korokban. Ma is, mint régen egy alapvető döntésre van

szükség a keresztény hit elfogadásához. A különbség csak az, hogy mi más szinten kerülünk ezen alapvető döntés elé, mint a régiek. A zsidók számára a döntés nem az istenhit vagy a hitelesség szintjén jelentkezett, hanem az értelmezés szintjén: mit jelent az, hogy a názáreti Jézus csodát tett? Isten Fia ő, vagy csaló, az ördög cimborája? Számunkra a döntés elsősorban ezt jelenti: elfogadjuk-e, hogy Isten létezik és közeledik hozzánk? Bár mind mi, mind az athéni bölcsek, mind a Jézus korabeli zsidók más-más szinten döntünk, mindegyik esetben ugyanolyan mély, alapvető és egzisztenciális döntésre van szükség. Ez a döntés mindegyik szinten egyformán megköveteli elképzeléseink, önmagunk feladását, és Isten önkijelentésének befogadását.

* * *

Jézus istenségét földi életében elfátyolozta emberi megjelenése. Aki találkozott vele, látszólag egy emberrel találkozott. Csak aki valamilyen mélyebb kapcsolatba került vele, az sejtett meg valamit az ő istenségéből. Az apostolok számára, akik hosszabb időt töltöttek vele, nyilvánvalóvá vált, hogy Jézus nemcsak egy ember a sok közül, hanem ő az Isten Fia, a Megváltó, akiről a próféták jövendöltek. – Az evangéliumok ugyanilyen elfátyolozott Krisztust adnak nekünk. Itt nem Jézus emberi teste fedi el az istenit, – hiszen erről a testről alig tudunk valamit –, hanem az evangélista embersége, akinek a szavain keresztül – Jézus eljut hozzánk. A tények sohasem lesznek megfellebbezhetetlenül egyértelműek: többféleképpen lehetett látni Jézust, amíg élt, és többféleképpen lehet látni az evangéliumok Jézusát is. A tények mindig hézagosak lesznek. Semmivel sincs könnyebb vagy nehezebb dolgunk, mint a Jézus korabeli zsidónak, akinek azzal a meghökkentő és önmagában »ellentmondást« hordozó ténnyel kell szembenéznie, hogy a názáreti ács fia: az Isten Fia. Semmit sem tud »bizonyítani«. Vagy felismeri benne az Isten Fiát, vagy nem. Végző soron nekünk sincs más lehetőségünk: vagy felismerjük Őt az evangéliumokban rejlő ellentmondások keresztüzében is, vagy nem. Ehhez a felismeréshez, a Jézus mellett való döntéshez szükséges, hogy Istennel (Jézussal) találkozzunk. Ez a találkozás nem fizikai találkozás (vö. farizeusok stb.). Az emmauszi tanítványok, az üres sírnál a »kertész«-szel beszélgető Magdolna esete mutatja, hogy ez a találkozás akkor jön létre, ha az ember keres (= nyitott), és Isten (Jézus) megmutatja önmagát.

Bibliával rokon irodalom és az Újszövetség (kumráni iratok, apokrifek)

Az Ó- és Újszövetségi szentírás, összefoglaló néven Szentírás vagy Biblia a mai, modern korban is szerte a világon sok száz millió ember gyakori olvasmánya. Amióta megírták, mintegy kétezer év óta alakítja, befolyásolja számtalan ember és nép felfogását, kultúráját, mindennapi életét. Az embereknek az a beláthatatlan tömege, amely újra és újra előveszi a Bibliát, hogy tanuljon belőle, a bibliaolvasással a Biblia értékei mellett tesz tanúságot, hiszen az ember csak olyan könyveket olvas, amit érdemes olvasni, amiből hasznot merít, gazdagabbá válik.

A Bibliát sokan azért olvassák, mert szent könyvnek tartják. Mit jelent az, hogy egy könyv szent? A hívő ember azért tartja szentnek a Szentírást, mert meg van győződve arról, hogy az valami módon Istentől származik, Isten tanítását tartalmazza, tehát olyan igazságokat és útmutatásokat foglal magában, ami megbízhatóbb minden más, pusztán emberi tanításnál, származzék bár az a legbölcsebb, legtapasztaltabb, legzseniálisabb emberi szerzőtől.

Azok számára, akik hisznek Isten léteiben, sőt Isten tevékenységét, szeretetét nap mint nap tapasztalják, egészen természetes és magától értetődő, a kinyilatkoztatás ténye is, vagyis az, hogy Isten részt ad saját tudásából, ismereteiből az embereknek. A szent könyveket ugyan emberek írják, de olyan emberek, akiket Isten megvilágosított, beavatott titkaiba, hogy a megfelelő ismereteket írásba foglalhassák, közölhessék mások épülésére, gazdagodására.

Természetesen a hívő ember számára sem könnyű annak eldöntése, hogy egy adott írás valóban szent könyv-e, azaz Istentől származik-e a benne foglalt tanítás. Hogy ez a kérdés milyen bonyolult, láthatjuk abból, hogy az egyes egyházak, vallási közösségek véleménye e tekintetben mindmáig eltér egymástól. A zsidóság 39 ószövetségi írást tart szentnek, a protestáns egyházak túlnyomó többsége szentnek vallja ezek mellett a 27 újszövetségi írást is; a katolikus Bibliában mindezek mellett még további 8 ószövetségi könyv is megtalálható. Más szóval: a zsidó Biblia 38 könyvből, a protestáns 66, a katolikus pedig 74 könyvből áll. Végül soron tehát azt látjuk, hogy az egyes egységes, hívő közösségek, azaz a különböző vallások önállóan, és egymástól eltérően határozzák meg a szent könyvek gyűjteményének, a Bibliának terjedelmét.

Mindez azért van így, mert a Biblia tulajdonképpen nem más, mint válogatás abból a rendkívül gazdag vallásos irodalomból, amely a Kr.e.-i utolsó századok, valamint az Kr.u.-i néhány század során keletkezett a Földközi-tenger keleti felén lakó népek, elsősorban a zsidóság körében.

1. Mielőtt a Bibliával közvetlen rokonságban álló irodalom közelebbi ismertetését megkezdénénk, néhány megjegyzést előre kell bocsátanunk. Elsőként arra kell rámutatnunk, hogy mind a bibliai, mind a Bibliával rokon irodalom keletkezését és fennmaradását igen nagy mértékben elősegítette az a tény, hogy éppen ezen a területen született meg, és mondhatnánk, vált közkinccsé a betűírás. Az emberiség a föld különböző részeiben nagyjából egyidőben fejlesztette ki az írás művészetét, így például Közép-Amerikában, Kínában, Egyiptomban. Az írás azonban a legtöbb helyen igen körülményes volt, és nem válhatott szélesebb rétegek kincsévé. Még az egyiptomi és a sumér-akkád szó-, illetve szótagírás is nagyon bonyolult volt, és igen nagy felkészültséget igényelt. De itt, a Közel-Keleten felfedezték, hogy az emberi beszédet az egyes hangok jelölésével is rögzíteni lehet, így az íráshoz elegendő volt 20-25 betű, amit bárki könnyen megtanulhatott. Ezen a területen az emberek közül tehát sokkal többen le tudták írni gondolataikat, és a leírtakat sokkal többen el is tudták olvasni. Ez a tény elősegítette az irodalom kibontakozását, lehetővé tette a vallásos

gondolatokban gazdag népeknél a vallásos irodalom megszületését, terjedését, fennmaradását. Ezért van az, hogy ebben az időben, ezen a területen aránylag nagyon sok vallásos írás született.

2. Az egyszer megalkotott vallásos írások további sorsa szorosan egybefonódott annak a közösségnek a sorsával, amely értékesnek vagy szentnek tartotta, tehát őrizte, másolta, terjesztette. Ha egy vallásos közösség megszűnt, elenyészett, megsemmisülhettek, örökre elveszthettek az általuk becsben tartott szent iratok is. Tudomásunk van pl. arról, hogy volt egy evangélium, amelyet Zsidók evangéliumának neveztek. Ez az írás annak a keresztény közösségnek volt a szent irata, amely keresztény létére megtartotta a zsidó szokásokat és előírásokat. A 3-4. században azonban nyoma veszett ennek a közösségnek, és velük együtt elenyészett a Zsidók evangéliumának szövege is. Csupán néhány mondatot ismerünk belőle, amit a korabeli írók idézetként feljegyeztek. A kumráni vallási közösség iratait is legnagyobbreszt szem elől tévesztette az utókor, mígnem századunk közepén egy szerencsés véletlen folytán egy beduin pásztorfiú rá nem bukkant rejtett könyvtárakra a Holt-tenger melletti sziklafalban. Valószínű tehát, hogy a Biblián kívüli irodalom sok-sok remekműve elveszett, vagy jobb esetben még rejtve várja, hogy felfedezzék; számos írást pedig csak töredékesen ismerünk. De még így, töredékeiben is lenyűgöző és csodálatos az a művészi, gondolati és hitbeli gazdagság, amely a megmaradt írásokból élénk tárul.

3. A bibliai művek szerzői lépten-nyomon hivatkoznak arra, hogy az általuk írásba foglalt közlések, ismeretek természetfölötti eredetűek, végső soron Istentől származnak. A Bibliából kimaradt szent könyvek is ilyen írásként igyekeznek feltűnni. Szerzőik éppen ezért álnéven írták és adták közre legtöbbjüket. Hénok könyve például a Kr. előtti első vagy második században keletkezett. Az állítólagos szerző azonban Hénok, a bibliai Teremtés könyve szerint az emberiség hetedik ősatya Ádám után. Hénok éppen annyi évig élt, ahány nap van az esztendőben, és a neve is azt jelenti, hogy tudós, így őt tekintették az időszámítással, az éggel kapcsolatos ismeretek legfőbb szakértőjének. Emellett a Bibliában azt olvassuk róla, hogy életében az Isten színe előtt járt, aztán nem volt többé, mert Isten elvitte (Ter 5,24). A könyv tehát – a késői szerző beállítása szerint – azokat a látomásokat, ismereteket tartalmazza, amelyek a tudós Hénok birtokába jutottak, amikor Isten színe előtt járt.

Hénok pátriárkán kívül természetesen mások is szerepelnek állítólagos szerzőként, mint pl. Mózes, Salamon, és Bárúk próféta az Ószövetségből, az Újszövetséggel kapcsolatban pedig az apostolok szinte egytől-egyig, ezenkívül Poncius Pilátus, sőt maga Jézus is. Az ötletek részben magára a Szentírásra támaszkodnak, pl. a 3. Korintusi és a Laodíceai levél esetében, amelyekről az Újszövetség említést tesz, de nem maradtak fenn. A Pál jelenései c. irat azokat a látomásokat adja közre, amelyeket az apostol akkor látott, amikor a 2. Korintusi levél szerint (12,2) elragadtatott a harmadik égi – igaz, maga Pál azt írta erről, hogy olyan dolgokat látott, amelyeket embernek nem szabad kimondania. – Szép számmal találkozunk eredeti ötletekkel is. Közreadták Pál apostol közvetlen és baráti, bár kissé naivra sikeredett levelezését a filozófus Senecával, a császárok barátjával; Péter igehirdetésében pedig megfogalmazták a legfőbb apostol és egyházfő válaszát azokra a kifogásokra, amelyeket a Galata levélben Pál emelt Péter magatartásával kapcsolatban. Szóhoz jutott Poncius Pilátus is: megtérése után levelet ír a császárnak, tanúságot tesz előtte Jézus feltámadásáról. De a legmeglepőbb talán Jézus levelezése: Abgár edesszai király levélben kéri Jézust, hogy menjen el hozzá és gyógyítsa meg. Jézus sajátkezűleg válaszol: sajnos nem teheti, mert Izraelben kell befejezni művét, de megígéri, hogy halála után elküldi Edesszába tanítványait, akik éppen olyan jól meg fogják tudni őt gyógyítani. Később, a 6. sz.-ban közkézen forgott Jézusnak egy másik levele is, amely közvetlenül az égből hullott alá...

4./ a) Ezen írárok többsége tehát álnéven írt mű. Innen a közismert tudományos elnevezés: pszeudoepigráf, azaz hamiscímű iratok. Van azonban ezeknek az iratoknak egy másik összefoglaló elnevezésük is, amelyet még gyakrabban használunk: apokrif, magyarul rejtett iratok. Amikor ugyanis valaki megalkotott és egy századokkal korábban élt üdvtörténeti személyiség neve alatt közreadott egy írást, természetesen arra is választ kellett adnia, hogy ez a mű eddig miért volt ismeretlen. A magyarázat néha magában a kérdéses műben megtalálható, mint pl. a Pál jelenései c. iratban:

Az ifjabb Theodóziusz Augusztus konzulsága idejében ... egy köztisztelőben álló embernek, aki akkortájt Tarzusban lakott, abban a házban, amely Szt. Pálé volt, – éjjel megjelent egy angyal, és megparancsolta neki, hogy ássa fel a ház alapját és hozza nyilvánosságra amit talál. De az illető azt gondolta, hogy képzelődik.

Amikor végül harmadszor is eljött az angyal, korbáccsal kényszerítette őt, hogy ássa fel az alapokat. Amint ásott, egy márványdobozt talált, oldalain írás, benne Szt. Pál jelenései és cipői, amelyeket viselt, amikor Isten szavát tanította. Az ember félt felnyitni a ládát. elvitte tehát a bíróhoz. De a bíró is attól félt, hogy valami más lehet, ezért úgy, ahogy volt, ólommal lezárva elküldte Theodóziusz császárhoz a fogadásra. A fogadás után a császár felnyitotta és megtalálta benne Pál jelenéseit. Készítettet róla egy másolatot, az írás eredetijét pedig elküldte Jeruzsálembe. A következő volt benne: ... (1-2) Ezek az írárok tehát többnyire azzal váltak ismertté, hogy a megírás és a megtalálás között eltelt időben rejtve voltak, csodálatosan fennmaradtak, és kellő időben épen megtalálták őket. A rejtett iratok ötlete annyira bevált, hogy még a múlt század elején is alapítottak így egy vallást Amerikában. A vallás prófétája szerint a mormonok szent könyve aranytáblákra írva másfél évezreden keresztül rejtőzött egy domboldalban, Manchester város közelében.

b) Az apokrif iratok azonban nem csupán azért rejtett iratok, mert állítólag rejtekben maradtak fenn a feltételezett szerző korából. Az ilyen írást továbbra is el kellett rejteni az illetéktelen, be nem avatottak elől. Így Péter prédikációit tartalmazó irat bevezetése még annak az eskünek a szövegét is tartalmazza, amelyet a titoktartást illetően le kellett tenni mindazoknak, akik a kérdéses írást kézhez kapták. Isten átka és örök kárhozat terhe alatt meg kellett fogadniuk, hogy senkinek meg nem mutatják, másolatot nem készítenek és nem engednek készíteni róla, csak akkor, ha az illető hat éven át bebizonyította, hogy eléggé jámbor és méltó a beavatásra. Ha valakinek példánya van belőle, mindig magánál kell hordania, ha pedig megbetegszik és halálát közelinek érzi, köteles az iratot személyesen átadni egyházi feljebbvalójának.

Ezen fogások, melyekkel az apokrif iratok szerzői műveik természetfeletti eredetét és értékét bizonyítani igyekeztek, nem voltak hatástalanok. Ezt nem csak az a tény tanúsítja, hogy ezek a művek másfél-két évezreden keresztül fennmaradtak, hanem számos korabeli tanú megnyilatkozása is. A régi emberek közül igen sokan minden további nélkül hitelt adtak az ilyen állításoknak. Hénok könyve esetében például meg voltak győződve arról, hogy valóban az évezredekkel korábban élt ősatya látomásainak, tanításának a szövegét tartják a kezükben.

Ezek az írárok a Szentírásba nem azért nem kerültek be, mintha a zsidóság vagy a kereszténység mint álnéven írt, hamiscímű iratokat elvetette volna őket. Hiszen a Szentírásban is, valószínűleg még az Újszövetségben is vannak hamiscímű iratok. A döntés a könyvek tar-talma, tanítása alapján történt: a nagy vallási közösségek – meggyőződésük szerint Isten Lel-kének vezetése mellett – az egyes könyvekben kifejtett erkölcsi, vallási tanítást mérlegelték, és a rendelkezésre álló vallási iratokból csak azokat vették be Bibliájukba, csak azokat nevezik szentnek, kánoninak, amelyeket hit és erkölcs tekintetében kifogástalannak, mérvadónak, isteni eredetűnek ítélték.

5. A Szentírásból való kizárás azonban nem azt jelentette, hogy ezeket a műveket egyáltalán nem értékelték, vagy nem olvasták volna szívesen. Tudták, hogy sok értékes híradás, sok igazság és hasznos gondolat van bennük, de azt is tudták, hogy nem teljesen megbízhatóak. Az egyes iratok konkrét megítélése helyenként és művenként változott. Az ókeresztény egyházi írók például az apokrifek számtalan helyét idézik, amikor mondanivalójukat megvilágítani vagy bizonyítani akarják. A legrégebbi és legértékesebb Biblia-kéziratokban nem egyszer megtaláljuk egyes apokrif iratok szövegét is: az ún. Sínai kódexben olvashatjuk a Makkabeusok 4. könyvét, a Vatikáni kódexben Ezdrás 3. könyvét, az Alexandriai kódexben pedig ezeken kívül még Manassze imáját és a Makkabeusok 3. könyvét is. Manassze imája, valamint Ezdrás 3. és 4. könyve a legutóbbi időkig függeléként szerepelt a nyugati egyház hivatalos latin bibliafordításában, a Vulgátában.

Sőt, ami még sokkal figyelemreméltóbb, az Újszövetségi szentírás szövegében is igen sok utalást és nem egy idézetet találunk az apokrifekből. A legszembetűnőbb Jakab levelének 14-15. verse, amely Hénok könyvét kifejezetten prófétai látomásként idézi: „Ezekről jöendőlt Hénok, Ádám után a hetedik pátriárka: 'Nézzétek, közeleg az Úr szentjeinek tízezreivel, hogy ítéletet tartson mindenek fölött...' [Hén 1,9]” Mindez azt mutatja, hogy az apostolok ill. az újszövetségi szerzők is jól ismerték, tanulmányozták az apokrif iratokat, és bizonyos részleteiket helyesnek, igaznak tartottak.

A továbbiakban a Biblia és a kereszténység szemszögéből fogjuk vizsgálni ezt az irodalmat. Mivel a Bibliával rokon irodalom fennmaradt emlékei keletkezésük körülményei szerint három, egymástól jól elhatárolható csoportba oszlanak, ilyen hármas tagolásban fogjuk tárgyalni őket: ószövetségi apokrifek, kumráni iratok, újszövetségi apokrifek.

I. Ószövetségi apokrifek

Ószövetségi apokrifeknek nevezzük azokat az írásokat, amelyek a zsidóság körében az Kr.e. 2. és 1., valamint az Kr.u. 1. században keletkeztek, és közeli rokonságban állnak az ószövetségi szentírással, amennyiben annak gondolatkörében mozognak, annak témáit fejtik ki, viszik tovább és gazdagítják. A fontosabb ószövetségi apokrifek a következők:

– Manassze imája (Manassze ószövetségi király imája a fogság idején) – Ezdrás 3. és 4. könyve (az ószövetségi Ezdrás és Nehemiás könyv kibővítése, folytatása) – Makkabeusok 3. könyve (Alexandriában keletkezett filozófiai jellegű írás) – Makkabeusok 4. könyve (történetek a hellenista korból) – Jubileumok könyve (a Teremtés könyvének kibővített változata) – Izajás vértanúsága (apokrif jövendölés Izajástól, a próféta halálának története) – Salamon zsoltárai (a bibliai zsoltárokhoz hasonló imák) – Szibillai jóslatok (pogány jósök jövendölései a Messiásról, a végidőről) – Hénok könyve (látomások az égről, az Emberfia eljövételéről; asztronómiai ismeretek összefoglalása) – Mózes mennybemenetele (Mózes apokrif rendelkezései és jövendölései) – Báruk jelenései (apokrif jövendölések Báruk prófétától) – 12 pátriárka végrendelete (Jákok 12 fiának áldása ill. jövendölései) – Ádám és Éva élete (az összüllők, a bűnbeesés részletes története)

Meg kell jegyeznünk, hogy a felsorolt írásokat csak a katolikus kultúrkörhöz tartozó bibliakutatók nevezik apokrifeknek, a protestánsok pseudoepigrafáknak mondják ezeket, mert ők azt a 8 írást nevezik apokrifnek, amelyek a katolikus Bibliában benne vannak, de a protestánsoknál – a zsidókhoz hasonlóan – kimaradnak: Báruk könyve, Jeremiás levele, Judit és Tóbiás könyve, a Bölcsesség és Jézus Sírak fia könyve, valamint a Makkabeusok 1. ill. 2. könyve. Luther Márton ezeket is lefordította a Biblia többi könyvével együtt, de külön csoportba helyezte őket azzal a megjegyzéssel, hogy ezek apokrifek, amelyeknek olvasása jó

és hasznos a hívő ember számára. A későbbi protestáns bibliafordításokból ezek az írások kimaradtak.

Bizonyára meglepően fog hangzani, de tény, hogy az ószövetségi apokrifek tanulmányozása rendkívül fontos, szinte elengedhetetlen feltétele annak, hogy az Újszövetséget megértsük és szakszerűen magyarázni, értelmezni tudjuk. Mint már említettük, az újszövetségi szerzők jól ismerték ezeket az írásokat, felhasználták az itt szereplő kifejezéseket. Mondanivalójuk kifejtése során helyenként utaltak vagy hivatkoztak is ezekre a szövegekre. Mivel feltételezték, hogy olvasóik is ismerték ezeket a rejtett iratokat, utalásaik helyenként olyan szűkszavúak, hogy a kérdéses apokrif szöveg ismerete nélkül érthetetlenek. Jakab levelében például ezt olvassuk (8-9.v.):

„Ezek az álmodozók... káromolják az égi hatalmasságokat, jóllehet még Mihály főangyal sem mert káromló ítéletet kimondani, amikor Mózes holtteste miatt heves vitába szállt a sáttánnal, csak ennyit mondott: Büntessen meg az Úr!”

Erről a vitáról az Ószövetség semmit sem ír, nem mondja el a vita okát, körülményeit sem. Az apokrif iratokban viszont két változatban is megtaláljuk ezt a történetet. Az egyik szöveg a Mózes mennybemenetele c. iratban található [2,408]:

„Mikor Mózes meghalt a hegyen, elküldetett Mihály, hogy temesse el a testét. De az ördög káromolta Mózes, gyilkossággal vádolva őt, mert megölte az egyiptomit. Az angyal azonban nem hagyta őt káromolni. Ezt mondta az ördögnek: Büntessen meg téged az Úr!”

A másik változat a szláv Mózes mondában így hangzik:

„Az ördög viaskodott az angyallal, és nem akarta megengedni neki, hogy eltemesse (Mózes) testét. Ezt mondta: Mózes gyilkos, hisz megölt egy embert Egyiptomban, és elrejtette a homokban [vö. Kiv 2,12]. Ekkor Mihály könyörgött az Úrhoz, és mennydörgés és villámlás keletkezett, és az ördög azonnal eltűnt. Mihály pedig eltemette őt saját kezeivel.” (Id. Windisch, Kathol. Briefe, 43.o.)

Nyilvánvaló, hogy az újszövetségi szerző ismerte ezt a leírást, és mint közismert történetre, röviden utalt rá, hogy megvilágítsa, alátámassza mondanivalóját.

Az újszövetségi tanítás szerves részét képezi az a meggyőződés, hogy az angyalokat Isten teremtette. A Biblia azonban sehol sem mondja el a szellemi létezők teremtésének történetét. Erről csak apokrif iratok számolnak be részletesen, például a Jubileumok könyve. Az Újszövetség köztudott dologként kezeli az angyalok bukását és bűnhődését is, bár erről is csak az apokrifekben olvashatunk részletes leírást. (Lk 10,18; 2 Pét 2,4 – ÁdÉl 12-17; Hén 54,4-6; szlávHén 29,4-5).

Meglepő az is, hogy míg az Ószövetség alig három-négy helyen említ a sáttánt, addig az Újszövetség, amely lényegesen rövidebb, körülbelül száz esetben említi. Aki az Újszövetséget közvetlenül megelőző vagy a vele egykorú zsidó irodalmat nem ismeri, azt gondolhatja, hogy az ördöggel való gyakori foglalkozás az újszövetségi szentírás sajátossága, újdonsága. Az igazság viszont az, hogy az Újszövetséggel egykorú vagy azt közvetlenül megelőző zsidó irodalomban szintén lépten-nyomon szó esik a sáttánról. A zsidó teológia ebben a korban jutott el arra a fokra, hogy a világban levő mérhetetlen sok gonoszság és bűn okát nem egyedül az emberben kereste, hanem mindinkább rajta kívül valamilyen ártó szellemben. Így az ember részben megszabadult a bűnért való felelősség terhétől, és erőit, energiáit jobban összpontosíthatta a jó megtételére. – Azt a megállapításunkat, hogy az

Újszövetség szemléletmódja e tekintetben is összhangban áll a korabeli zsidó teológia szemléletmódjával, alátámasztja a sátánra vonatkozó szókincs újkeletű gazdagsága is. Míg az Ószövetség a sátánra vonatkozólag csak egy nevet és jelképet használ (sátán, kígyó), addig az Újszövetség és az apokrif irodalom egyaránt bővelkedik a sátán különböző megjelöléseiben: sátán, ördög, Béliál, őskígyó, a halál, a gonosz, a vádló, a gyilkos, a hazug, a csábító, a démonok fedelme stb.

Már ebből a néhány példából is világosan látható, hogy az újszövetségi szentírásmagyarázat nem hagyhatja figyelmen kívül az ószövetségi apokrif irodalmat. Ennek ismerete nélkül sokszor éppen a lényegi mondanivaló, maga a sajátos tanítás marad rejtve előttünk. Lapozzuk fel például Márk evangéliumában Jézus megkísértésének történetét (1,12-13). Ebben azt olvassuk Jézusról, hogy vadállatok között élt, és angyalok szolgáltak neki. A görög eredeti szöveg szó szerinti fordítása a következő: vadállatokkal volt együtt, és az angyalok felszolgáltak neki. Mit jelent az, hogy Jézus együtt volt a vadállatokkal, kik azok az angyalok, és mit szolgálnak fel neki? Minderre fény derül az apokrif írásokból. Az Ádám és Éva életéről szóló irat elmondja, hogy a bűnbeesés előtt a paradicsomban összüleinkhez nap mint nap eljöttek a felszolgáló angyalok, és elhozták az első emberpárnak saját, angyali ételüket. Amikor az összülők elbuktak, nem kaptak többé ezekből az ételekből. Napokig sírva keresték, várták az angyalokat, de nem jöttek többé, így arra kényszerültek, hogy azokkal a földi ételekkel táplálkozzanak, amelyeket Isten az állatoknak teremtett. – Ugyanez az írás arról is beszámol, hogy a paradicsomban Ádámot és Évát először nem bántották a vadállatok, amikor azonban az első bűnt elkövették, a vadállatok rájuk támadtak, mert nem voltak többé Isten képmásai. Amikor tehát Márk evangéliuma azt írja, hogy Jézus együtt volt a vadállatokkal és az angyalok felszolgáltak neki, az elbeszélő azt akarja kifejezésre juttatni, hogy amikor Jézus – szemben az összülőkkel – ellenállt a sátán kísértésének, visszaállította a paradicsomi állapotot. Jézus körül megszűnik az ellenségeskedés és gyűlölet, ő az új Ádám, aki ismét az égiek asztaláról táplálkozik. Íme, ez a mondanivalója a rövid evangéliumi részletnek, és mi, mai emberek ezt csak nagyon körültekintő kutatás alapján, a korabeli elképzelések és írásos emlékek ismeretében fedezhetjük fel.

Több részletre már nem térhetünk ki. De talán nem is szükséges. Nyilvánvaló, hogy az ószövetségi apokrifek tanulmányozása nem csak kortörténeti, nem csak vallástörténeti szempontból hasznos, hanem az Újszövetség minél pontosabb megértésének is elengedhetetlen feltétele.

II. A kumráni iratok

A Holt tenger nyugati partján régtől fogva ismeretesek voltak a Kumrán nevű település ősidők óta lakatlan romjai. A település eredetéről, egykori lakóiról szinte semmit sem tud a tudományos világ, míg századunk során egy szenzációs felfedezés során elő nem került az egykori kumráni közösség könyvtára, az ún. Holt-tengeri tekercsekkel. Kiderült, hogy a rommá dőlt épületek a Kr.e. második századtól kétszáz-háromszáz éven keresztül egy sajátos vallási közösségnek adtak otthont. Olyan embereknek, akik elégedetlenek voltak koruk társadalmi és vallási viszonyaival, ezért a társadalomból kivonulva, itt a júdeai sivatag peremén élték a maguk sajátos, elmélyült vallási életét. Irataik között fennmaradt a közösség vallási szabályzata is. A közösség célkitűzéseiről mindjárt a bevezetésből értesülünk:

„[Ezek a törvények:] ... a közösség (szabályzata) szerint élni, Istent keresni, jót és egyenest cselekedni az ő színe előtt, amint azt Mózes és összes szolgája a próféták által megparancsolta; szeretni mindazt, amit kiválasztott, és gyűlölni mindazt, amit megvet; eltávolodni minden rossztól, és ragaszkodni minden jócselekedethez; s hogy az igazság, igazságosság és törvényesség (szellemében) cselekedjenek a földön; és hogy ne járjanak

többé vétkezen, [...] hanem hogy az önként jelentkezők közül mindenkit arra irányítsanak, hogy a kegyelem szövetségében teljesítsék Isten előírásait [...]; és szeretni a fény minden fiát, mindenkit az Isten elgondolásában (kapott) sorsa szerint, és gyűlölni a sötétség minden fiát, mindenkit vétke szerint, Isten bosszújának megfelelően” (1QS 1,1-11).

Csak egy bekezdést idéztünk az egyik tekercsből, és máris több olyan részlettel találkoztunk, amely az újszövetségi szövegekre emlékeztet: a világosság fiai és a sötétség fiai szembeállítására János evangéliumára jellemző, azt a parancsot, hogy a sötétség fiait gyűlölni kell, Jézus idézi: „Mondatott a régieknek: Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet...”; a „kegyelem szövetsége” kifejezés pedig az egész »új szövetség«-gel kapcsolatba hozható. A fentiekén kívül még igen sok más gondolati és kifejezésbeli hasonlóságot találunk, ha végigolvassuk a többi iratot: a Gyülekezet szabályzatát, amely az egész újjászületett Izrael számára foglalja össze az életszabályokat; az ún. Damaszkuszi iratot, az Áldások, a Himnuszok könyvét, az Ószövetség prófétai könyveihez írt kommentárokat, vagy A fény fiainak harca a sötétség fiai ellen c. írást, amely a messiáskori harcok haditervét tartalmazza. Megtudjuk, hogy ez a közösség az Istennel kötendő új szövetség megvalósításán fáradozott, és magát az új szövetség népének nevezte; a közösséget az Igazság tanítója alapította, akit ellenségei később elfogtak és megöltek; legfőbb céljuk az erkölcsi és vallási megújulás, hogy megszülessék az Istennek tetsző, új vallásos nép.

Ha e hasonlóságok mellett figyelembe vesszük azt is, hogy a közösség akkor élte virágkorát, amikor Jézus működni kezdett; és azt, hogy maga Jézus is itt, a kumráni település közelében vette fel a megtisztulás, megújulás keresztségét, nem csodálkozhatunk azon, hogy a Holt-tengeri tekercsek felfedezésének kezdeti izgalmában sokan arra gondoltak, hogy a kereszténység bölcsőjét Kumránban kell keresni. Ez a feltételezés azóta tarthatatlannak bizonyult, mert lényegi egyezések nincsenek, hiszen Kumrán nem tudott például sem a Szentháromságról, sem a Messiás helyettesítő áldozatáról, amely a keresztény tanítás középpontjában áll. Az azonban kétségtelen, hogy a kumráni írásokban az Újszövetség szelleméhez igen közel álló vallási közösség iratait tartjuk a kezünkben.

A közösség léte és irodalma arról tanúskodik, hogy a kereszténység születését megelőzően milyen elemi erővel tört elő a zsidóságban az erkölcsi megtisztulás és a vallási megújulás vágya, mennyire várták az emberek, hogy Isten elküldje a Szabadítót, és valósítsa meg hatalmát a földön. A kumráni iratok beszédes tanúi annak, hogy a zsidóság Jézus előtt meddig jutott el az Isten keresésében, erkölcsi és vallási tökéletesedésben. Amikor pedig az Újszövetségben viszontlátunk bizonyos gondolatokat, amelyek a kumrániakat is foglalkoztatták, láthatjuk, hogy a kereszténység nem zárkózott el a környező világtól: annak értékeit felismerte, megbecsülte, és saját tanrendszerébe beépítette – éppúgy, mint más, korabeli irányzatok.

III. Újszövetségi apokrifek

Újszövetségi apokrifek címszó alatt mintegy 50 olyan vallásos iratról kell szólnunk, amelyek túlnyomórészt a Kr. utáni 2., 3. és 4. században keletkeztek, és túlnyomórészt hamisítványok. Mint már említettük, a szerzők azt akarták elérni, hogy írásuk bekerüljön a kánonba, az újszövetségi szent könyvek gyűjteményébe, azért többnyire álnéven, valamelyik apostol vagy más korabeli személy nevében fogalmaztak. Igen sok elveszett közülük, és csak a létezésükről van tudomásunk, vagy néhány idézet, töredék jutott el hozzánk belőlük. Szerencsére szép számmal vannak olyanok is, amelyeknek ismerjük a teljes vagy majdnem teljes szövegét, és így általuk rendkívül fontos ismeretekhez juthatunk. Műfajukban az Újszövetség írásaihoz igazodnak, tehát vannak köztük evangéliumok, cselekedetek, levelek és jelenések.

Az apokrif evangéliumok többsége nagyon töredékes vagy teljesen elveszett, mint a Zsidók, a Názáretiek, az Ebioniták, Péter evangéliuma. Az ún. Tamás-evangélium fennmaradt, de elbeszélő részeket nem tartalmaz, csak Jézus mondásait. Ismeretesek még János, Péter, Pál, András és Tamás cselekedetei, Jézus, Pilátus, Péter és Barnabás levelei, a Tizenkettő körlevele, Pál levele a laodíceaiakhoz, Senecához, a 3. Korintusi levél, és a Titusz által írt levél. Végül apokalipszis, azaz Jelenések Pétertől, Páltól és Tamástól. Külön kell említést tennünk az ún. protoevangéliumokról, amelyek Mária és Jézus gyermekkoráról szólnak.

Az újszövetségi apokrifek céljáról összefoglalóan a következőket állapíthatjuk meg: 1. ezek az iratok vagy kétes értékű, naív próbálkozások a keresztény hit és az apostolok tekintélyének megerősítésére, vagy 2. új vallási nézetek, ún. tévtanok terjesztésére szolgálnak, vagy pedig 3. az apostolok életével, működésével, halálával kapcsolatos emlékek legendásan kiszínezett elbeszéléseit tartalmazzák.

1. A keresztény hit alátámasztását célzó részletek mindenekelőtt olyan költött csodákat tartalmaznak, amelyek a gyermek Jézus, a földön élő Jézus vagy az apostolok csodatevő hatalmát, rendkívüli képességeit voltak hivatva tanúsítani. Ízelítőül olvassunk el egy részt Tamás protoevangéliumából [13]:

„Jézus apja, József, ács volt, és ekéket, jármokat készített. Egy gazdag ember megbízta, hogy készítsen egy ágyat. Az egyik oldaldeszka azonban (rövidebb volt), mint a másik, és (József) nem tudta mitévő legyen. Ekkor a gyermek Jézus így szólt apjához: Fektesd a földre a két deszkát, és egyik végüket igazítsd egymás mellé! – József megtette, amit Jézus mondott. Jézus pedig odaállt a másik végükhöz, megfogta a rövidebb deszkát, és kinyújtotta annyira, hogy egyformák legyenek. Amikor apja, József látta ezt, elcsodálkozott. Átölelte gyermekét, megcsókolta és így szólt: Milyen jó nekem, hogy Isten ezt a gyermeket adta nekem!”

Az apokrifek sok, hasonló szintű történetet közölnek. A kis Jézus sárból verebeket gyúr, tapsol és elrepülnek; ellenkező társait halállal, tanítóját bénasággal sújtja, majd jóindulatúan feltámasztja, meggyógyítja őket; tanulnia nem kell, mert olvasni anélkül is tud. És folytatódnak a meglepő elbeszélések Jézus működésének idejéből, és az apostolok életéből. Mi történt például akkor, amikor Pált Efezusban elfogták és egy vérszomjas oroszlán elé vetették? A Pál cselekedetei c. irat így ír erről:

„Az oroszlán Pálra nézett, Pál pedig (az oroszlánra). Ekkor Pál megismerte az oroszlánt: ez volt az, amelyik eljött hozzá, hogy megkeresztelkedjék. Hitétől ösztönözve Pál tehát így szólt: – Oroszlán! Te voltál az, akit megkereszteltelek? – Az oroszlán pedig válaszolt. Ezt mondta Pálnak: Igen! – Mire Pál újra szólt hozzá: És hogyan fogtak el téged? – Az oroszlán felelt: Úgy, mint téged, Pál...”

Miközben az apostol és az oroszlán barátságosan beszélgetnek, megghiúsul az ellenfelek minden mesterkedése, hogy Pált darabokra tépessék. A derült égből félelmetes jégeső hull alá, és elpusztít mindenkit, kivéve Pált és az oroszlánt. Végül Pál búcsút mond az oroszlánnak, és mindketten útra kelnek: az apostol folytatja missziós körútját, az oroszlán pedig visszasétál a hegyek közé...

Ezek a történetek szemmel láthatóan azt a célt szolgálták, hogy Jézus istenségét, az apostolok rendkívüli erejét, csodatevő hatalmát bizonyítsák. Úgy látszik, azokban az időkben az ilyen elbeszélések sokakat meggyőztek vagy elmélyítettek hitükben. A mai olvasó csak csodálni tudja a régi embereket, hogy hitük megerősítéséhez ilyen történetekre volt szükségük. Ugyanakkor meglátja azt a különbséget is, amely az apokrifek és az Újszövetség között fennáll. Az Újszövetségben is olvashatunk csodákról, de azok sokkal kevésbé

fantasztikus történetek, és távolról sem állnak a keresztény tanítás és igehirdetés középpontjában.

2. Sok apokrif írat szerzője azért írta művét, hogy az apostolok neve és tekintélye mögé rejtőzve becsempéssze a keresztény egyház hitébe saját gondolatait, az apostoli hagyománytól eltérő tanítást. Voltak, akik a tudás, az értelmi megvilágosodás üdvözítő, megváltó erejét hirdették (gnosztikusok), a testi létet, így az emberi testet is természeténél fogva rossznak, valamiféle gonosz hatalom művének tartották (gnosztikusok, manicheusok), mások szerint Jézusnak csak látszólag volt teste (doketisták) stb.

Jézus látszat-emberségéről például János cselekedeteiben a következőket olvashatjuk: Jézus lába nem hagyott nyomott a földön; szemével sohasem pislogott; ha érintették, hol éreztek valamit, hol olyan volt, mintha a semmibe nyúltak volna; egyszer többen jóllaktak, de a kenyerek egészben, érintetlenül megmaradtak; máskor ketten egyszerre látták Jézust, és az egyikük gyermeknek, a másikuk felnőttnek látta, vagy az egyikük kopasznak, a másik nagyhajúnak stb.

A keresztény közösség egésze, amely jól ismerte a jézusi, apostoli tanítást mind az eredeti, apostoli iratokból, mind az élő, szóbeli hagyományból, ezekről az írásokról természete-sen felismerte, hogy újkeletű hamisítványok. Érthető módon azt is megakadályozta az Egyház, hogy az ilyen művek bekerüljenek a szent könyvek sorába, a Bibliába, hiába állították azokról, hogy az apostoli korból való, rejtetten fennmaradt iratok.

3. Az apokrif iratokban természetesen igen sok figyelemreméltó, értékes gondolat is van, amelyet az egyház örömmel adna a hívők kezébe, ha nem lennének egybefűzve a kétesnek vagy a hit szempontjából veszedelmesnek ítélt részletekkel. Így az apokrifeket jobbra inkább csak a szakemberek tanulmányozzák, mert nyilvánvaló, hogy ezek a művek a korai egyház történetének és vallási áramlatainak értékes dokumentumai. Ezek az iratok elsősorban a megírás korának egyházáról vallanak, de Jézus és az apostolok életére vonatkozó valós adatokat is tartalmaznak. Hiszen amikor az apokrifek készültek, 50-100-150 évvel az apostoli kor után, az emberek még sok olyan dologra emlékeztek, amelyeket az újszövetségi szerzők nem jegyeztek fel írásaikba. Az ilyen emlékek bekerülhettek, egy részük nyilván be is került az apokrifekbe.

Említettük, hogy Tamás evangéliuma Jézus-mondásokat tartalmaz. Ezek között több olyan is van, amely nem szerepel a kánoni evangéliumokban. Lehetséges, hogy eredeti, hitelesen jézusi kijelentések is vannak közöttük. Ilyen lehet például az alábbi mondás, amely teljes összhangban áll Jézus stílusával:

„Jaj a farizeusoknak, mert hasonlítanak a kutyához, amely az ökrök jászolában fekszik: maga nem eszik (a szénából), de nem hagyja enni az ökröket sem” (TamEv 102).

Az apostolok missziós tevékenységéről, további sorsáról szóló apokrifek is őriznek számos, máshol fel nem jegyzett hiteles emléket. Igaz, nem könnyű ezeket kiválasztani a legendás történetekből, de nem is egészen lehetetlen. Pál vértanúságát így beszéli el a Pál cselekedetei:

„Pál megállt kelet felé fordulva, az ég felé emelte kezeit, és hosszan imádkozott. Miután az imában héberül beszélt az atyákkal, lehajtotta fejét anélkül, hogy bármit mondott volna. Amikor a hóhér levágta a fejét, a katona ruhájára tej fröccsent. A katona, és mindenki, aki ott állt, elcsodálkozott ennek láttán, és magasztalták Istent, aki Pált így megdicsőítette. Aztán elmentek, és elmondták a császárnak, mi történt” (Pál Csel, Vért 5).

Az apokrif irat korábban már beszámolt arról, hogy a Pállal együtt elfogott keresztényeket máglyán égették el. Ezek után meglepő, hogy magát az apostolt csupán lefejezik, azaz halála sokkal kevésbé kegyetlen. Ezt nyilvánvalóan azért írta így a szerző, mert a hagyományból jól tudta, hogy Pál ténylegesen milyen halállal halt meg, és ennek megfelelően alkotta meg történetét.

A szentírástudomány mai helyzete

A szentírástudomány teológiai tudomány, amely a bibliai szövegek értelmét igyekszik feltárni. Teológiai tudomány, mert művelői Isten létét, valamint a szentírási szövegekkel kapcsolatban a sugalmazottság tényét eleve elfogadják. (A nem hívő bibliakritika, mely a fentieket tagadja, újra és újra, rendszeresen megjelenik a történelem folyamán, de a Biblia világának feltárását általában nem, vagy csak kevésbé segíti elő, mert világnézeti okokból a tagadásban, cáfolatban és lejárásban jobban érdekelt, mint a konstruktív értékelésben. Rendszerint el is enyészik, mielőtt megszűnnek a tagadást, a negatív kritikát ösztönző társadalmi vagy csoportérdekek. A világnézetiileg teljesen közömbös, neutrális bibliakutatás meglehetősen ritka, és teljesítménye a szentírástudomány szempontjából elhanyagolható.)

A szentírástudomány általánosan elterjedt és elfogadott munkamódszere az ún. történetkritikai (pontosabban: történeti-kritikai) módszer, amely szerint a bibliai szöveg értelme azonos azzal, amit a szerző az adott szöveggel ki akart fejezni, a címzettek (olvasók) tudomására akart hozni.

A történeti-kritikai módszer

A történeti-kritikai módszer jellegzetesen európai kutatási módszer, a görög-római gyökerekből fakadó racionális gondolkodás szülötte. Mivel a Szentírás ismerete az európai kereszténység közvetítésével terjedt el a világ más részeire, ezzel együtt járt az európai megközelítési mód és értelmezés elterjedése, uralkodóvá válása is. Az alapvetően eltérő kultúrát és gondolkodásmódot őrző népeknél a Bibliának (és az európai magyarázati módszereknek) elfogadása vagy nehézségekbe ütközött (és ütközik, pl. Kína, Japán), vagy pedig alapvető változást idézett elő kultúrában és gondolkodásmódban egyaránt (pl. Dél-Amerika népeinél). Viszonylag igen kevés példát találunk a világban arra, hogy más kultúrkörökben másféle Biblia-megközelítések születnének (ilyen kezdeményezések vannak például az indiai kereszténység körében).

A módszer születése

A Biblia két, egymástól alapvetően eltérő kultúra határvonalán született. Az Ószövetség népe, az izraeliták ill. a zsidók eredendően az ún. Kelet népei közé tartoztak, akik számára a szó és a dolog, a név és a személy, a kép és a valóság, a gondolat és a tett, a hit és a lét, a tan(ítás) és az élet között nem volt (vagy alig volt) különbség. De a Biblia népe már az Ószövetség idejében, évszázadokkal Jézus ill. az Újszövetség kora előtt hatása alá kerül a nyugati (görög) világnak, sőt az Újszövetség megfogalmazása gyakorlatilag már jórészt ebben a világban történt, a fogalmi, racionális gondolkodás világában, ahol határozottan elkülönült egymástól a szó (fogalom) és a dolog, a kép és a valóság, a hit és a lét (cselekedet), a tan(ítás) és az élet, stb. Ezért van pl. az, hogy míg az „Isten országa” eredetileg (azaz Jézus mellett) egy életforma volt (= Jézus követése), addig az Újszövetségben már tanítás, amelyben hinni kell (ld. Mk 1,14-15). Jézus ugyanis arra szólította fel kortársait, hogy kövessék őt (= éljenek úgy, mint ő), – az Újszövetség viszont arra hív, hogy higgyünk Jézusban (és mivel hiszünk, kövessük őt). Az Újszövetség világa sok tekintetben eltávolodott már a keleti valóságtól, és nagy mértékben hatása alá került a megkülönböztetésekre épülő fogalmi gondolkodásmódnak.

És ezen az úton, amelyre az Újszövetség lépett, nem lehetett többé megállni. Erre haladt tovább a kereszténység ön- és szentíráértelmezése kezdettől fogva. Keleti ember soha nem

alkotott (volna) olyan hit- és erkölccsant, mint pl. Szt. Tamás Szummája (a zsidóságnak nincs Hiszekegye, csak Tízparancsolata; bár nyugaton élő teológusaik – nyilván a Nyugat kényszerítő hatására – itt-ott megpróbáltak összefoglalni néhány zsidó hittételt, ld. M. Majmonidesz). Ezenkívül a keleti ember soha nem tett volna fel olyan kérdéseket sem, amelyeket pl. Jézus keresztségével kapcsolatban (Mk 1,9-11) már az egyházatyák is feszegetnek, hogy vajon az ég tényleg, fizikailag megnyílt-e (nem, csak Jézus lelki szemei előtt, mondja Aranyszájú Szt. János), vagy hogy az a bizonyos galamb valóban létezett-e (igen, mint időleges teremtmény, mondja Szt. Agoston).

Ahogy az európai gondolkodás és filozófia továbbhaladt, majd eljutott a racionalizmusig és a historizmusig, úgy haladt tovább és érkezett el a szentírástudomány is a racionalista szentíráskutatásig (mely a történetileg hiteleset igyekezett elválasztani a hit állításaitól, a történeti Jézust a hit Krisztusától), majd azt túllépve megalkotta a mai, kifinomult módszerét. Nem volt ez az út mentes sem súlyos melléfogásoktól (pl. Bultmann: csak a hit Krisztusát ismerjük, a történeti Jézusról nem tudunk semmit), sem később felülvizsgálatra szoruló egyházi tilalmaktól és szankcióktól, – de végül megszületett és (a II. Vatikáni Zsinat óta a katolikus egyházban is végleg) létjogosultságot nyert a kutatási módszereknek az a csoportja, amelyet összefoglaló néven történetkritikai módszernek nevezünk.

A módszer mibenléte (elemei)

A kutatás célja a szerző(k) által elgondolt mondanivaló feltárása. Ez a következő lépésekben történik:

- I. az eredeti szöveg azonosítása
- II. átfogó helyzet- és háttér tanulmány (Sitz im Leben)
- III. a szöveg(ek) értelmének meghatározása

I. A szöveg azonosítása (rekonstrukciója)

Szövegtörténet, szövegkritika

A bibliai szövegek eredeti példányai elvesztek, csak későbbi másolatok állnak rendelkezésünkre, amelyeknek a szövege nagyon sok esetben eltér egymástól. Az egyes szövegtanúkat összevetve a hasonlóságok és különbségek alapján meghatározzuk a rokonságokat (szövegformák, szövegcsaládok, stb.), minősítjük az egyes kéziratokat, kéziratcsoportokat, felderítjük a véletlen vagy szándékos változtatások okait. E vizsgálódások alapján kikristályosodnak azok az alapelvek, amelyek segítségével a szövegkritika helyreállítja az eredeti szöveget. (Néhány alapelv: figyelembe kell venni a szövegtanúk korát, értékét, a rokonságot; eredeti változat az, amely eltér a párhuzamos helytől, ami kevésbé érthető, ami rövidebb, stb.). – Az Újszövetséggel kapcsolatos kutatás mai állását a Nestle-Aland-féle kritikai kiadás tükrözi (Novum Testamentum graece et latine, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1984 [26]). – Az Ószövetséggel egészen más a helyzet, ott a szövegtörténet feladata a meglévő egységes szöveg előtörténetét feltárni.

II. Háttér- és helyzettanulmány

Segédtudományok:

bibliai földrajz

bibliai régészet

(paleográfia, epigráfia)

bibliai nyelvészet
 összehasonlító nyelvészet
 összehasonlító vallástörténet
 ókori irodalomtörténet
 kultúrtörténet
 szociológiatörténet

A felsorolt segédtudományokat (saját szabályaiknak megfelelően az adott korra) alkalmazva feltárjuk a Bibliában elbeszélt események és a bibliai szövegek történeti, kulturális, szociológiai, nyelvi, irodalmi és vallástörténeti hátterét, környezetét. Mindez előfeltétele annak, hogy megértsük és helyesen értelmezzük mindazt, amit a bibliai szerzők elbeszélnek vagy tanítanak.

a.) A történeti háttér feltárása

Példa: a János-féle keresztség (Mk 1,2-8p)

- társadalmi, szociológiai, politikai helyzet
- korabeli végidő- és messiásvárás
- rituális fürdés más népeknél, a zsidóknál és Kumránban
(egyszeri) beavatató fürdés a zsidó misszióban
- Kumrán földrajzi közelsége (esetleges kapcsolatok)
- a Jordán gyógyító ereje (1 Kir 5,1-27)
- a Jordánhoz fűződő Illés-hagyományok (2 Kir 2,7-18)

b.) Hagyomány- és formatörténet, műfajkutatás

Az emberi közlés, akár szóban, akár írásban történik, mindig az adott korban ismert és használatos műfajok és formák szabályait követi.

A bibliai szövegek jó része olyan anyagot (ismereteket és tanítást) tartalmaz, amelyet hosszabb-rövidebb ideig szájhagyomány őrzött, és sok esetben a végső megfogalmazás (vagyis a mai, írásban rögzített szöveg) is a szóbeli áthagyományozás folyamán alakult ki. Így a meglévő, írott szövegek körültekintő tanulmányozása lehetővé teszi, hogy feltárjuk és nyomon kísérjük a szájhagyomány történetét, alakulását, valamint a hagyományt hordozó közlési módokat (műfajokat), közlésformákat és fordulatokat. A közlésformák tanulmányozása jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy rekonstruálhassuk a szövegek (elbeszélések) alapját képező történeti tényeket, és pontosan megértsük a hagyományt őrző közösség felfogását, törekvéseit, az elbeszélések eredeti vagy módosuló értelmét, – majd ennek ismeretében meghatározhassuk az írásbafoglalás során eszközölt (szövegszerű és jelentésbeli) módosításokat (= szerkesztéstörténet, ld. alább).

Példa: az apostolmeghívás-történet

János evangéliumában (1,15-51) öt apostol meghívásának történetét olvassuk. Változatos, élményszerű elbeszélések ezek, az egyes meghívás-elbeszélések között szinte semmi hasonlóság nem található. A szinoptikus evangéliumokban viszont az apostolmeghívás-történetek (Mk 1,16-20; 2,14p) teljesen egyformák, azonos a felépítésük (találkozás – hívás – követés), ugyanazok a motívumok, mozzanatok találhatók bennük, még hozzá azonos sorrendben (Jézus megy, meglátja az apostolt, a meghívandó neve, azonosítása, foglalkozásszerű tevékenység; hívás, hívó szó; elhagyás, mit hagy el, követés). Teljesen

nyilvánvaló hogy ezek a történetek a szóbeli áthagyományozás során alakultak ki és csiszolódtak ilyen egyformákká, és gyakorlatilag változtatás nélkül kaptak helyet az evangéliumokban. A forma eredete visszanyúlik az ószövetségi időkre (vö. Elizeus meghívása, 1 Kir 19,19-21), amikor még egy további fő részt is tartalmazott (találkozás – hívás – késlekedés – követés). A közlésformák azonban, túl azon, hogy az emlékezést és a továbbadást megkönnyítik, mindig célirányosak. Az újszövetségi forma ezért nem tartalmazza többé a késlekedés-részt, mert a keresztény igehirdetés az apostolmeghívás-történetek továbbadásával azt igyekezett kidomborítani, hogy 1./ az apostolok nem a maguk akaratából lettek Jézus apostolai és az Egyház oszlopai, hanem Jézus látta meg és hívta meg őket; 2./ ők pedig a hívást azonnal, vonakodás nélkül követték (tehát példaképek). A forma tehát az igehirdetés céljának megfelelően módosult; ez nem jelenti okvetlenül azt, hogy egyik apostol esetében sem fordult elő késlekedés.

c.) Irodalomkritika, forráskutatás

Ha a Szentírás szövegét irodalomkritikai elemzésnek vetjük alá, sok tanulságos megfigyelést tehetünk (stílusjegyek, gondolati törések, párhuzamok és ismétlések, stb.), amelyek elősegítik a szöveg megértését. De ezek a megfigyelések egy újabb kutatásnak, a forráskutatásnak is alapját képezik. Megállapítható ugyanis, hogy számos bibliai szöveg korábbi, írott források felhasználásával készült. E források azonosítása, lehatárolása, eredetük, koruk meghatározása szintén hasznos eligazítást jelenthet a szentírásmagyarázó számára.

Példa: a szinoptikus evangéliumok

A három első evangélium (Mt, Mk, Lk) felépítése, szövege sok helyen meglepő azonosságot mutat, míg más helyeken teljesen eltér (független) egymástól. Mivel magyarázható ez a tény? A legvalószínűbb megoldás az, hogy az egyes evangélisták részben közös írott források felhasználásával alkották meg műveiket. Az ún. kétforrás-elmélet szerint Máté és Lukács – saját külön forrásaik mellett – anyaguk legnagyobb részét két forrásból merítették: Márk evangéliumából (ill. az ún. ős-Márkból), valamint a Beszédforrásnak nevezett gyűjteménytől (= Jézus mondásai, vö. Hegyi Beszéd).

d.) Szerkesztéstörténet

A bibliai szerzők, amennyiben nem teljesen eredeti, önálló szöveget alkottak, hanem (szóbeli vagy) írott forrásokat dolgoztak fel írásukban, forrásaik szövegét rendszerint nem vették át változatlanul, hanem saját elgondolásuknak (mondanivalójuknak) megfelelően kommentálták, kiegészítették, módosították, átrendezték azokat. Nem egyszer az is megállapítható, hogy már maga a forrás is (esetleg többszörösen) átdolgozott szöveg volt. Az átdolgozás(ok) menetének, mértékének, valamint az ezáltal bekövetkező jelentésváltozásoknak feltárása a szerkesztéstörténet feladata.

Példa: a konkolyról szóló példabeszéd (Mt 13,24-30):

- eredeti szöveg: 24b.26.30b versek
 - tartalom: vetés – érés – aratás
 - jelentés: a nagy változás (Isten országa) küszöbön áll
 - Sitz im Leben: Jézus hirdeti Isten országának érkezését
- első átdolgozás: 25.27-28. versek

- tartalom: az ellenség konkolyt vet, a szolgák kérdezik,
 hogy honnan van a konkoly
 jelentés: a Sátán az egyházba is becsempészi a gonoszt
 Sitz im Leben: a kezdő egyház szembesül a belső problémákkal
- Máté (második átdolgozás): 28b-30a versek
 tartalom: a szolgák kérdezik, hogy ki kell-e tépni a konkolyt
 jelentés: az egyház élete (Isten akaratából) mindvégig a gonoszsággal való küzdelem
 jegyében telik
 Sitz im Leben: az e világon tartósan berendezkedő egyház küzdelmes élete (üldözések
 kora)

III. Értelmezés

A feltárt történeti tények (események és kijelentések, pl. Jézus tettei, szavai, tanítása) és az esetleg ismert korábbi értelmezések (ösegyház, korábbi szerzők) fényében értékeljük az adott szentírási szöveget, és a fentiek, valamint a kor, a helyzet, a címzettek figyelembevételével meghatározzuk, hogy a szerző a kérdéses szöveggel mit akart mondani, tanítani.

Példa: Jézus imája a getszemáni kertben

Márk Jézus imájáról írva (Mk 14,32-42) többször is említi, hogy Jézus kéri a tanítványokat, legyenek vele ebben a nehéz órában; Jézus háromszor is visszamegy, és kérleli tanítványait. Ők azonban teljesen érzéketlenek maradnak. Márk tehát ezzel a jelenettel elsősorban azt akarja bemutatni, hogy Jézus mennyire szerette volna, ha a tanítványok együttéreznek vele, és osztoztak volna az ő szenvedésében.

Lukács ezzel szemben (Lk 22,39-46) teljesen elhagyja ezt a szempontot (Jézus háromszori kérését), viszont leírása elején is, végén is közli Jézus felszólítását: „Imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek!” Lukácsnál Jézus a (Lk-korabeli) üldözött egyházat személyesíti meg, amelynek – Jézushoz hasonlóan – vállalnia kell a szenvedéseket, s nem szabad kísértésbe esnie (az üldözések hatására eltántorodni a hittől).

IV. Alkalmazás

Ha megértettünk egy szentírási részt, és világosan látjuk a szent szerző sajátos mondanivalóját is, saját életünkre és körülményeinkre alkalmazzuk a szöveget. Minél jobban értjük a szöveg eredeti értelmét és az evangélista konkrét mondanivalóját, annál biztosabbak lehetünk abban, hogy alkalmazásunk megfelelő lesz.

A Szentírás közösségteremtő ereje

1. Közösség az Újszövetség szerint

Tétel: *A Jézus által létrehozott közösség természetfölötti valóság, mely konkrét megnyilvánulásaiban felülmúl minden, emberi alapon szerveződő közösséget.*

A szinoptikus evangéliumokban (Mk, Mt, Lk) Jézus azt a »közösség«-et, amelynek megvalósításán fáradozik, legtöbbször Isten országának, Isten uralmának nevezi. A későbbiekben (Pálnál) szereplő görög 'koinónia', »közösség« szó egyszer sem fordul elő az első három evangéliumban. Egy helyen használja Jézus az 'ekklészia', »gyülekezet«, »egyház« szót (Mt 16,18), ez a zsidó vallási szóhasználatban kulcsfontosságú 'káhal' megfelelője, amely ott Izrael istentiszteleti közösségét jelenti.

Isten országáról szólva Jézus szavaiból világosan kitűnik, hogy ez nem evilági értelemben vett közösség, társaság, baráti kör. Szinte minden példabeszéd jelzést ad valami másságról, arról, hogy ebben a közösségben nem a megszokott szabályok és törvények uralkodnak. Ezért van az, hogy az Isten országáról szóló példabeszédekben vagy azok kapcsán gyakorta lázadozik az emberi »igazságérzet« (pl. a tékozló fiú bátyja, Lk 15,25-30; a szőlőmunkások, Mt 20,11-12; vö. Mt 13,27-30 [példabeszéd a konkolyról], Lk 19,24-26 [példabeszéd a mínákról], Mt 25,11-12 [a balga szüzek], stb.), s ezért fordul elő annyi paradoxon Jézus szavaiban, amikor Isten országáról beszél (elsőkből utolsók, Lk 13,30; arat, ahol nem vetett, Mt 25,24; akinek van, annak még adnak, Mt 25,29; tartsd oda a másik arcod, ...add oda a köntösöd is, Lk 6,29; stb.).

A Jézus által szándékolt (természetfeletti) közösség akkor jön létre, ha érvényesülnek annak alapelvei: az egyenlőség, a szeretet és a szolgálat, s ha megvalósul egy feltétel: a szabadság.

Míg az emberi közösségekben mindig jelen van valamiféle rangsorolás, a Jézus által alapított közösségben mindenki egyenrangú: a vámosok és utcanők asztalhoz telepsznek Isten országában. Mindenki egyformán Isten gyermeke, Isten mindenkit megszabadított Jézus megváltó halála által, és mindenkit egyaránt meghívott országába. (Pál megfogalmazásában: „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindannyian egygyé lettetek Krisztus Jézusban”, Gal 3,28.)

A jézusi közösség nem rokonszenvre, nem emberi barátságokra épül, hanem természetfölötti szeretetre. Isten szeretete a mérce, a forrás. Isten pedig nem csak a jókat szereti, hanem a gonoszokat és bűnösöket is, fáradozik az ő megmentésükön is: nekünk is szeretnünk kell tehát még ellenségeinket is. Isten a legdrágábbat, tulajdon fiát adta a bűnösökért: a mi szeretetünknek sem lehet feltétele és határa. „Ha Isten így szeretett bennünket, nekünk is életünket kell adnunk embertársainkért” – írja János apostol (1 Ján 4,11).

Az a mű, amely itt a földön kibontakozik és az öröklétben teljessé válik, az az új közösség és társadalom, amely Isten akarata szerint fokozatosan megvalósul, rendkívül nagy és szent dolog: Isten gyermekeinek szent közössége. Mindazok, akik ezen új közösség megteremtésén fáradoznak, nem vezetők, urak, hanem szolgák. „A királyok uralkodnak a népeken – olvashatjuk Jézus szavait Lukács evangéliumában –, s akiknek hatalom van a kezükben, jótévő úrnak hívatják magukat. Közöttetek azonban ne így legyen. A legnagyobb legyen olyan, mintha a legkisebb volna, az előljáró pedig mintha szolga volna... Én is úgy vagyok köztetek, mintha a szolgátok volnék” (Lk 22,25-27).

Az emberi közösségek azért nem válhatnak igazán harmonikus, tökéletes közösségekké, mert az emberek nem szabadok: rabjai azoknak a javaknak, amelyeket (Isten kegyelméből) birtokolnak: az anyagi javaknak, a családi, rokoni kapcsolatoknak, a tudásuknak, a meggyőződésüknek, az előrelátásuknak, stb. Kötöttséggé és céllá válik az, aminek az élet, az ember szolgálatában kellene állnia. Az ember szolgátságba süllyed, elveszti méltóságát, nem figyel, nem törekszik más, magasabb célokra. Csak az lehet Jézus társa, csak az lehet élő, eleven építőköve egy igazi közösségnek, aki szabad, akinek van ideje és energiája, hogy részt vegyen Isten országának építésében. Akinek nem az a célja, hogy neki magának minél rendezettebb és boldogabb legyen az élete, minél több érték legyen a birtokában, hanem – a szeretet és a szolgálat. Csak a szabad ember tud figyelni a másik emberre, csak a szabad képes szeretni, áldozatot hozni.

Jézus közösségében ezek az alapelvek érvényesülnek, megvalósul a szabadság, s megszületik a Mennyei Ország ('mennyország').

Erről a közösségről az apostolok – a bontakozó újszövetségi teológia első művelői – már nem példabeszédekben, hanem élő, színes képekkel, hasonlatokkal beszélnek, s mutatják be a közösség egyedülálló értékeit, szemléltetik annak »működését«.

Pál apostol a ház és az élő test képét használja fel, hogy ezt a természetfeletti közösséget bemutassa:

19 Így tehát most már nem vagytok idegenek és jövevények, hanem a szentek polgártársai és Isten házanépe, 20 az apostolok és próféták alapjára rakott épület, melynek szegletköve maga Krisztus Jézus. 21 Benne illeszkedik egybe az egész építmény, és az Úr szent templomává növekszik. 22 Ti is benne épültök egybe Isten lakóhelyévé a Lélekben (Ef 2,19-22).

12 Mert amint a test egy, bár sok tagja van, a testnek pedig minden tagja, bár sok, mégis egy test, úgy Krisztus is. 13 Mi ugyanis mindnyájan egy Lélekben egy testté keresztelkedtünk, akár zsidók, akár görögök, akár szolgák, akár szabadok; és mindnyájunkat egy Lélek itatott át. 14 Mert a test sem egy tag, hanem sok. 15 Ha azt mondaná a láb: »Nem vagyok kéz, nem vagyok a test része«, vajon akkor nem lenne a test része? 16 És ha azt mondaná a fül: »Nem vagyok szem, nem vagyok a test része«, vajon akkor nem lenne a test része? 17 Ha az egész test szem volna, hol lenne a hallás? Ha az egész test hallás volna, hol lenne a szaglás? 18 Már pedig Isten helyezte el a tagokat a testben, egyenként mindegyiket, amint akarta. 19 Ha valamennyi egy tag volna, hol volna a test? 20 Márpedig sok ugyan a tag, de a test egy. 21 Nem mondhatja a szem a kéznek: »Nincs rád szükségem!«, sem a fej a lábaknak: »Nincs rátok szükségem!« 22 Sőt azok, amelyek a test gyöngébb tagjainak látszanak, sokkal inkább szükségesek, 23 és amelyeket a test kevésbé nemes tagjainak tartunk, azokat nagyobb tisztességgel vesszük körül. Amelyek tisztességtelen tagjaink, azoknak nagyobb tisztességük van, 24 tisztességes tagjainknak viszont nincs erre szükségük. De Isten azért alkotta úgy a testet, hogy amelyik tagnak nem volt, annak nagyobb tisztességet adott, 25 hogy ne legyen meg hasonlóság a testben, hanem a tagok egymásért kölcsönösen szorgoskodjanak. 26 Ha tehát az egyik tag szenved, vele együtt szenved valamennyi tag; vagy ha az egyik tag tiszteletben részesül, együtt örvendezik vele valamennyi tag. 27 Ti pedig Krisztus teste vagytok, és egyenként tagjai (1 Kor 12,12-27).

János evangéliumában az Atya és Jézus szerepe domborodik ki a szőlőműves, a pásztor és az ajtó képein keresztül:

1 Én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám pedig a szőlőműves. 2 Minden szőlővesszőt, amely nem hoz rajtam gyümölcsöt, lemetsz, és minden termőt megtisztít, hogy többet teremjen. 3 Ti már tiszták vagytok az ige által, amelyet mondtam nektek. 4 Maradjatok bennem, és én

tibennetek. Miként a szőlővessző nem tud gyümölcsöt hozni önmagától, ha nem marad a szőlőtőn, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem. 5 Én vagyok a szőlőtő, ti pedig a szőlővesszők. Aki bennem marad, és én őbenne, az bő termést hoz, mert nálam nélkül semmit sem tehettek. 6 Ha valaki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt, és elszárad; összeszedik, tűzre vetik és elég. 7 Ha bennem maradtok, és az én igéim tibennetek maradnak, kérjétek, amit csak akartok, és megkapjátok. 8 Azáltal dicsőül meg Atyám, hogy sok gyümölcsöt hoztok, és tanítványaim lesztek. 9 Ahogy engem szeretett az Atya, úgy szerettelek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben. 10 Ha parancsaimat megtartjátok, megmaradtok szeretetemben, mint ahogy én is megtartottam Atyám parancsait, és megmaradok az ő szeretetében. 11 Azért mondtam nektek ezeket, hogy az én örömöm bennetek legyen, és örömtök teljes legyen (Jn 15,1-11).

11 Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor életét adja a juhokért. 12 A béres azonban, aki nem pásztor, akinek a juhok nem tulajdonai, amikor látja, hogy jön a farkas, elhagyja a juhokat és elfut – a farkas pedig elragadja és szétszéleszti azokat –, 13 mert béres, és nem törődik a juhokkal. 14 Én vagyok a jó pásztor: ismerem enyéimet, és enyéim ismernek engem, 15 amint engem ismer az Atya, és én is ismerem az Atyát; és én életemet adom a juhokért. 16 Más juhaim is vannak, amelyek nem ebből az akolból valók. Azokat is vezetnem kell. Hallgatni fognak szavamra, és egy akol lesz, és egy pásztor. 17 Azért szeret engem az Atya, mert odaadom az életemet, hogy ismét visszavegyem azt. 18 Senki sem veszi el tőlem: én adom oda magamtól. Hatalmam van odaadni, és hatalmam van újra visszavenni. Ezt a parancsot kaptam Atyámtól.» (Jn 10,11-18).

7 Jézus ekkor ismét szólt: »Bizony, bizony mondom nektek: Én vagyok a juhok ajtaja. 8 Mindnyájan, akik előttem jöttek, tolvajok és rablók, s a juhok nem is hallgattak rájuk. 9 Én vagyok az ajtó: aki rajtam keresztül megy be, üdvözl, bejár és kijár, és legelőre talál. 10 A tolvaj csak azért jön, hogy lopjon, öljön és pusztítson. Én azért jöttem, hogy életük legyen, és bőségben legyen (Jn 10,7-10).

Ebben a közösségben mindenki Jézus társa, mert Jézus választott ki mindenkit, és mindenki ismeri és cselekszi az Atya akaratát:

14 Ti a barátaim vagytok, ha megteszitek, amiket parancsolok nektek. 15 Már nem mondalak benneteket szolgálknak, mert a szolga nem tudja, mit tesz az ura. Barátaimnak mondtalak titeket, mert mindent, amit hallottam Atyámtól, tudtul adtam nektek. 16 Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket. Arra rendelve benneteket, hogy elmenjétek, gyümölcsöt teremjétek, és gyümölcsötök megmaradjon, s hogy bármit kértek az Atyától az én nevében, megadja nektek. 17 Azt parancsolom nektek: szeressétek egymást! (Jn 15,14-16)

A közösség tagjaitól nem azt kéri Jézus, hogy az ő szeretetét viszonyozzák, hanem hogy egymást szeressék:

34 Új parancsot adok nektek, hogy szeressétek egymást; ahogy én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást. 35 Arról ismeri meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, ha szeretettel vagytok egymás iránt» (Jn 13,34-35).

12 Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket. 13 Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint ha valaki életét adja barátaiért. 17 Azt parancsolom nektek: szeressétek egymást! (Jn 15,12-13.17)

A Krisztusban megszületett közösségben alapvető követelmény ill. következmény az egység, egymás elfogadása, a kölcsönös szeretet:

1 Kérlek tehát titeket, én, aki fogoly vagyok az Úrban, éljete méltó módon ahhoz a hivatáshoz, amelyet kaptatok, 2 teljes alázatosságban, szelídségben és türelemben. Viseljétek el egymást szeretettel. 3 Igyekeztek megtartani a lelki egységet a béke kötelékében. 4 Egy a test és egy a Lélek, amint hivatásotok is egy reménységre szól. 5 Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség. 6 Egy az Isten és mindenkinek Atyja, aki mindenkinek fölött áll, mindent áthat, és mindenben benne van (Ef 4,1-6).

1 Ha tehát ér valamit a Krisztusban adott buzdítás, a szeretetből fakadó intelem, a lelki közösség, az együttérzés és a könyörület, 2 tegyetek teljessé örömet azzal, hogy egyetértők vagytok, ugyanazon szeretet van bennetek, és együttérezve ugyanarra törekedtek. 3 Ne tegyetek semmit versengésből, sem hiú dicsőségvágyból, hanem mindenki alázatosan tekintse a másikat maga fölött állónak. 4 Egyiktek se tartsa csak a maga érdekét szem előtt, hanem a másokét is (Fil 2,1-4).

31 Minden keserűség és harag, indulat, szóváltás és szitkozódás legyen távol tőletek minden gonosszággal együtt. 32 Egymás iránt legyetek inkább jóságosak, könyörületesek, bocsátsatok meg egymásnak, ahogy Isten is megbocsátott nektek Krisztusban (Ef 4,31-32).

2. Közösség az Újszövetségben

Tétel: *A Jézusban megvalósuló közösség magán hordozza az emberi gyöngeség bélyegeit (következményeit), de azoktól szüntelenül megtisztítja önmagát.*

A jeruzsálemi ősegyházban »zúgolódás támadt a görögök közt a zsidók ellen, mert a mindennapi alamizsnaosztáskor az ő özvegyeiket háttérbe szorították« (Csel 6,1).

Amikor Pál apostol megtérése után Jeruzsálembé megy, az apostolok gyanakodva fogadják és visszahúzódnak tőle. Pál csalódottan hazatér szülővárosába (Csel 9,26).

Márk követte Pált és Barnabást az első térítő úton, de közben visszafordult. Mikor Barnabás a következő útra is magával akarta vinni őt, Pál erre nem volt hajlandó. »Így nézeteltérés támadt köztük, s elváltak egymástól«, külön-külön utakon indultak az evangéliumot hirdetni (Csel 13,13; 15,39-40).

A korintusi keresztények között olyan szégyenletes esetek fordulnak elő, mint vérfertőzés, viszálykodás, az agapén a szegények megszegényítése. Pál apostol tekintélyét kétségbevonják, önzőnek, erőszakosnak, képmutatónak, haszonlesőnek mondják, megtagadják. Amikor az apostol személyesen odasiet, megsértik és kiutasítják a közösségből (1-2 Kor).

Antióchiában »zűrzavar és nagy vita támadt«, mert a Júdeából érkezett zsidók szerint aki nem metélkedik körül, az nem üdvözl. A kérdésben az apostoli zsinat hoz határozatot: a pogányságból megtérteknek nem kell körülméltedniük, nem kell a mózesi előírásokat betartaniuk (Csel 15,1.6-29).

Az apostoli zsinat határozata ellenére Pált haláláig vádolják és üldözik azért, mert nem követeli meg a mózesi törvények betartását (Gal).

11 Amikor azonban Kéfás Antióchiába jött, nyíltan szembeszálltam vele, mert méltó volt a feddésre. 12 Mielőtt ugyanis Jakabtól odaérkeztek volna néhányan, mindig együtt étkezett a pogányokkal; de amikor azok odaérkeztek, visszavonult, és különvált tőlük, mert félt azoktól, akik a körülméltésből valók voltak. 13 Képmutatását követte a többi zsidó is, úgyhogy Barnabást is belevitték a színlelésbe (Gal 2,11-13).

2. Timóteus-levél: »Az ázsiaiak mind cserbenhagytak, köztük Figellusz és Hermogenész is« (1,15). – »A haszontalan, üres szócsépléstől óvakodjál. Ezek egyre inkább belesodornak

az istentelenségbe, s fecsegésük úgy terjed, mint a rákos daganat. Közéjük tartozik Himeneusz és Filétusz is, akik eltévelyedtek az igazságtól, mert azt állítják, hogy a feltámadás már végbement, s ezzel nem kevés embert megzavartak hitében» (2,16-18). – »Démász elhagyott a világ kedvéért, és Tesszalonikibe ment, Kreszcensz meg Galáciába, Títusz meg Dalmáciába« (4,10).

Mindezt kertelés és szépítés nélkül leírják az újszövetségi iratok. S az Apostolok cselekedeteiben Lukács mégis elmondhatja az ősegyházról:

31 Miután így imádkoztak, megremegett a hely, ahol egybegyűltek. Mindnyájan beteltek Szentlélekkel, s bátran hirdették Isten igéjét (4,31).

42 Ők pedig állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában, a kenyérszegés közösségében és az imádságokban.

43 Félelem fogott el mindenkit: számos csoda és jel történt az apostolok által. 44 A hívek mind összetartottak, és mindenük közös volt. 45 Birtokaikat és javaikat eladták, s az árát szétosztották, mindenkinek szükségéhez mérten. 46 Naponta egy szívvel-lélekkel ott voltak a templomban, házanként végezték a kenyérszegést, örvendezve és a szív tisztaságával vették magukhoz az eledelt. 47 Dicsérték Istent, és az egész nép szerette őket. Az Úr pedig naponta növelte az üdvözülendők számát (2,42-47).

Aki hívó szemmel nézi a Jézusi közösséget, az a küzdelmekkel, olykor hibákkal teli felszín és külső mögött is meglátja a mélyben a lényegét: a Krisztusban megvalósult egységet, a természetfölötti értékek és erények embert-közösséget formáló jelenlétét. S azt is látja, hogy a mélyben jelenlévő kegyelmi erő és valóság hogyan hidalja át mindig újra a feszültségeket, hogyan segít megszabadulni egyént és közösséget a hibáktól, bűnöktől, és hogyan teremti meg és őrzi mindörökké az egész Test tisztaságát és harmóniáját.

Jézus közösségében, Jézus közösségétől senki ne várjon jólétet, egészséget, küzdelmek nélküli, gondtalan életet, szüntelen örömet és vigasságot, kellemes, baráti együttléteket. Ezek lehetnek annak következményei, gyümölcsei, de aki ezekért keresi Isten országát, az nem Isten országát keresi. »Ti keressétek először Isten országát és annak igazságát, s ezeket mind megkapjátok hozzá« (Mk 6,33; Lk 12,31).

3. Közösség az Újszövetség (a Biblia) által

Tétel: *A Szentírás, a Szentírás közös olvasása igen hatékony közösségteremtő erő az Egyház életében.*

A/ A Biblia az egyik leghatékonyabb eszköz azok kezében, akik a keresztyének egységének megteremtésén fáradoznak.

Erre vonatkozóan a Keresztyén Egység Pápai Tanácsa által 1993. márc. 25-én kiadott „**Direktórium az ökumenizmus elveinek és normáinak alkalmazására**” c. közlemény többek között a következőket írja:

183. Isten Szava az Ő kezében kiváló eszköz annak az egységnek elérésére, amelyet az Üdvözítő minden embernek felkínál. A Szentírás alapvető kötelék a keresztyének között. Az egységnek ezt a kötelékét erősíti a Szentírás olvasása, ha lehet, közösen (pl. a „bibliahéten”).

A katolikus kiadások mellett is igen fontos a közös bibliakiadás (összhangban a vonatkozó egyházi előírásokkal).

184. Az 1969-ben létrehozott Katolikus Biblia-Világszövetség (mai nevén Katolikus Bibliaszövetség) feladata a „Dei Verbum” VI. fejezetének a pasztorációba való átvitele. A Szövetség helyi szervezetei működjenek együtt az ökumenizmus megbízottaival.

185. A Szövetség közvetítésével A Keresztény Egység Pápai Tanácsa kapcsolatban áll a Bibliatársulatok Világszövetségével, s ezzel együttműködve adta ki „Irányelvek a felekezetek közti együttműködésre a bibliafordításban” c. iratát. – Hasonlóan együttműködés javasolható más síkon és sok más területen (pl. missziós munka, katekézis, vallásitanítás, közös ima, tanulmányozás). A közös bibliakiadás segítséget nyújt pl. a fundamentalista és szektás szentíráshasználattal szemben is.

186. A katolikusok résztvehetnek a Szentírás közös tanulmányozásában a legkülönbébb szinteken a lakóhelyi és plébániai közösségektől a szakegység tudományos együttműködéséig. Ezek a közös tanulmányozások akkor lesznek ökumenikus értékűek, ha a hiten alapulnak s azt táplálják. A résztvevők gyakran tapasztalják majd a hitbeli tanítások, az alkalmazások és az értelmezések eltéréseit is.

Hasznos, ha a katolikusok olyan szentíráskiadást használnak, amely felhívja a figyelmet a katolikus tanítás szempontjából fontos helyekre. A tapasztalt nehézségek és eltérések miatt semmiképpen ne érezzék gátlást. Sőt, ezek ellenére vegyék észre, milyen közel állunk egymáshoz a többi keresztényekkel a Szentírás értelmezésében. Becsüljük azt a fényt, amelyet a különböző egyházak hagyományai és tapasztalatai vetnek a Biblia egyes helyeire. Legyenek készek a vitatott helyeknek a Szentírás más helyeiből kiinduló új megközelítésére. Fedezzék fel Isten Szavának a többi kereszténnyel közösen átélt mai helyzetünkre vonatkozó értelmét. Örömmel fogják érezni annak egyesítő erejét is.

B/ Az Egyház életében a Szentírás közös olvasása kitüntetett módon alkalmas arra, hogy a családok, közösségek, mozgalmak, szerzetesközösségek, szervezetek tagjainak természetfeletti, kegyelmi kapcsolatát elmélyítse, és így a közösségeket a legmegfelelőbb módon erősítse és megszilárdítsa.

A Szentírás, a Biblia olyan az Egyház életében, mint az ember, a növények, az állatok életében a víz. Testünk 70-80%-a víz, egy piros almának 95%-a. Ha magunkról beszélünk vagy az almát esszük, nem gondolunk a vízre, de mi lenne belőlünk vagy az almánkból a víz nélkül? A víz mindenütt jelen van, mindenhez elengedhetetlenül fontos, de csak akkor veszünk róla tudomást, ha hiányzik. – Az Egyház életét, liturgiáját, mindennapjait, imáit és énekeit ugyanígy elteti és hatja át a Szentírás, még szokásainkat, művészetünket, nyelvünket is.

A Szentírás és az Egyház viszonyában a II. Vatikáni Zsinattal gyökeres fordulat kezdődött. Eddig az evangéliumot felolvastuk a híveknek, majd (jobb esetben) megmagyaráztuk, hogy a felolvasott rész mit jelent, és mit kell a híveknek tenniük. Azok hazamentek, és vagy megszívlelték az általunk mondottakat, vagy elfelejtették.

A II. Vatikáni Zsinat viszont előírja (és azóta a Világkatekizmus is tanítja), hogy „Krisztus hívei előtt szélesre kell tárni a kaput, hogy hozzájussanak a Szentíráshoz. [DV 22] ... Az Egyház sürgetően és nyomatékosan buzdít minden keresztényt, (...) hogy a Szentírás gyakori olvasása révén jusson el »Jézus Krisztusnak fönséges ismeretére« (Fil 3,8). »A Szentírás nem ismerése ugyanis Krisztus nem ismerése« (Szent Jeromos).” [DV 25] [A Katolikus Egyház Katekizmusa, 42.o.] „A klerikusok ... lelki életüket a Szentírás és az Eucharisztia kettős asztaláról táplálják” [Egyházi Törvénykönyv, 276. kánon].

Ez azt jelenti, hogy a Zsinat útmutatása nyomán az Egyház sokkal jobban megbecsüli és kiaknázza azt az ajándékot, sokkal teljesebben él azzal a lehetőséggel, amit Istentől a Szentírásban kapott:

1. A Tanítóhivatal, a püspök, a lelkipásztor felolvassa és felelősséggel magyarázza a Szentírást a híveknek (mint eddig);

2. A hívő hazamegy, és imádságos lélekkel egyénileg is olvassa a Szentírást. Az olvasottakon el-elgondolkodik, várja és lelkébe fogadja Istennek az Írás szavain keresztül érkező, személyes üzenetét;

3. A Szentírás hiteles magyarázatát hallgató, s a Szentírást imádságos lélekkel is olvasó hívek összegyűlnek, és közösen is olvassák a Szentírást. A közösségben mindenki elmondja, hogy a felolvasott részből mi érintette meg, milyen világosságot, ösztönzést kapott Isten szava által. A hívek, miközben mindezt elmondják, megajándékozzák egymást az Isten szava által kapott kegyelmekkel és világossággal.

Így nem (csak a) közös cél, munka, étkezés, barátkozás, ünnep vagy szertartás fűzi őket egybe, hanem egymás felé Isten kegyelmének közvetítői lesznek, és ez mindennél gazdagabb, mélyebb, természetfölötti egységbe kapcsolja őket.

Hinnünk kell abban, amit már Izajásnál olvashatunk Isten Szaváról:

Amint az eső és a hó lehull az égből és nem tér oda vissza, hanem megöntözi a földet, és termővé, gyümölcsözővé teszi, hogy magot adjon a magvetőnek és kenyeret az éhezőknek, éppen úgy lesz a szavammal is, amely ajkamról fakad. Nem tér vissza hozzám eredménytelenül, hanem végbeviszi akaratomat, és eléri, amiért küldtem (Iz 55, 1-11).

* * *

A közös bibliaolvasás legegyszerűbb (alapvető) formája:

Bibliamegosztás

Ima – A résztvevők közös imával vagy énekkel Isten jelenlétébe helyezik magukat, kéri az ő kegyelmét és a Szentlélek világosságát egymás számára.

A szöveg elolvasása – A vezető megadja a szöveg fejezet- és versszámát; megvárja, amíg ezt mindenki megtalálja. Megkéri a csoport egyik tagját, hogy (szépen, tagoltan) olvassa fel a szöveget. Ezt rövid csönd követi.

Az Ige megosztása – A résztvevők hangosan felolvasnak egy-egy szót vagy néhány szavas szövegrészt, amely különösen sokat mond számukra. Minden felolvasott rész után csend következik, s ezalatt mindenki kétszer-háromszor megismétli magában az elhangzott szavakat, hogy azok beléje ivódjanak. (Ez a csendes odafigyelés és ismételtetés igen fontos; kellő időt kell rá hagyni!)

A kegyelem megosztása – A résztvevők elmondják, hogy a szentírási szakaszból miért éppen azt a szöveget, szövegrészt emelték ki, amelyet felolvastak: mi ragadta meg őket, milyen személyes megszólítást, ösztönzést kaptak az általuk kiemelt szöveg révén.

Hálaadó ima – A résztvevők közös imában vagy énekkel hálát adnak a közösségben kapott kegyelmekért.

Megjegyzések: A közös szentírásolvasásnak ez a legegyszerűbb és legalapvetőbb formája. Nagyon alkalmas arra, hogy bármilyen közösség (család, baráti kör, mozgalmak, szerzetesek, papi összejövetelek stb.) programjainak állandó része legyen, és a közösségben az egységet és összetartozást növelje, elmélyítse.

A lényege, hogy a Szentírás által kapott kegyelmeket, erőt és világosságot nem tartjuk meg magunknak, hanem kölcsönösen megajándékozzuk egymást. Minden megszólalásunk vallomás is egyben, amely bátorítja, megerősíti és segíti társainkat.

Fontos, hogy ne prédikáljunk a többieknek, hanem a lelkünket tárjuk fel; amikor pedig a másik megszólal, teljes odafigyeléssel és várakozó szeretettel fogadjuk azt, amivel megajándékoz bennünket.

Az ajánlott létszám 6-8 fő (de több is, kevesebb is lehet); mindig legyen valaki, aki tapintatosan irányítja a csoportot és figyel az időre is (összesen 10-20 perc).

Függelék

A Szentírás apostolai – A lelkipásztori munka új útjai és távlatai a Zsinat után

1. A Dei Verbum zsinati határozat

A II. Vatikáni Zsinatnak az Isteni kinyilatkoztatásról szóló határozatát olvasva ma már kevesen érzékelik azt, hogy milyen gyökeres előrelépést jelentett ez a dokumentum az Egyház életében. Nagy bátorság – és mélységes alázat – kellett ahhoz, hogy a zsinati atyák a Szentírással kapcsolatban kijelentsék: az egyházban a századok folyamán „egyre teljesebb lesz az áthagyományozott tények és igék értelmi megragadása” (DV 8), – hiszen ez annak beismerését jelenti, hogy a Szentírás megértése, a Biblia titkainak feltárása sohasem befejezett és tökéletes. Minden időben helye van tehát az élményszerű felismeréseknek, fontos szerepe a Tanítóhivatal bibliaértelmező karizmájának, de ezeken túl a Szentírás tudományos kutatásának, magyarázatának is (uo.).

A szentírásmagyarázatról szóló részben ér bennünket az igazi meglepetés: a zsinati atyák olyan kutatási módszerek alkalmazását ajánlják, amelyekről még a Zsinat előtti évtizedekben is óva intették a katolikus bibliamagyarázókat (műfajkutatás, történeti kritika, stb.). A Zsinat szerint ugyanis ezek segítségével tárhatjuk fel a szövegek azon értelmét, amelyet a szent szerző ki akart fejezni. Észre vesszük-e vajon ebben a döntően új szemléletet? Nem azt az értelmet kell tehát keresnünk, amit a mondat vagy részlet ma, vagy bármikor és bárhol, vagy szerintünk jelent – hanem azt, „amelyet a szent szerző ki akart fejezni”. Márpedig ha ez a kulcsa a Szentírás, a kinyilatkoztatás egyre tökéletesebb megértésének, akkor teljesen kézenfekvő a tudományos kutatási módszerek létjogosultsága, sőt: feltétlen szükségessége.

A Zsinat a Szentírást olyan értéknek tartja, amelynek központi helyet kell elfoglalnia a lelkipásztori munkában, az Egyház, a keresztény hívek életében. Ennek a gondolatnak a zsinati atyák határozatukban külön fejezetet szenteltek. Ebben a fejezetben kifejtették a korunk követelményeinek megfelelő lelkipásztori célokat: felvázolták a szentírásközpontú lelkipásztorkodás alapjait, amelynek ki kell bontakoznia a jelen és a jövő egyházában. Ezen lelkipásztori munka alapvető feladatait a következőkben határozták meg:

– *A Szentírásnak kell táplálnia és irányítania az egész egyházi igehirdetést (= igehirdetés a Biblia alapján, DV 21)*

– *Krisztus hívei előtt szélesre kell tárni a kaput, hogy hozzájussanak a Szentíráshoz (= jó szentírásfordítások, olcsó kiadások, DV 22)*

– *Isten Igéjének minél több szolgálja nyújtja gyümölcsöző módon Isten népének az Írás táplálékát (= az igehirdetők biblikus képzettsége, DV 23)*

– *az Ige szolgálói (papok, diakonusok, hitoktatók, stb.) kötelesek Isten Igéjének roppant gazdagságát közölni a rájuk bízott hívekkel, kiváltképpen a szent liturgiában (= Bibliától áthatott liturgia, DV 25)*

– *az összes keresztény hívek folyamodjanak magához a szent szöveghez, akár lelkiolvasmányképpen, akár megfelelő bibliamagyarázatok és egyéb segédeszközök által (= egyéni és csoportos szentírásolvasás és -tanulmányozás, DV 25)*

– *az emberek szívét töltsse el egyre jobban a kinyilatkoztatásnak az egyházra bízott kincse (= élet a Szentírás szellemében, DV 26).*

A zsinati atyák az idők jeleit értették meg, és a Szentlélek vezetésének engedtek, amikor az Egyház történetében első ízben fogalmazták meg ilyen nyíltan és határozottan ezeket a feladatokat, mint alapvető lelkipásztori célokat. Az Egyház megújulásának útját abban látták és jelölték meg, hogy a Szentírás kapjon hangsúlyozottan központi helyet a lelkipásztori munkában: az igehirdetésben, a liturgiában, a papság és minden keresztény közösségi és egyéni életében. Készüljenek jó és olcsó szentíráskiadások minden nép nyelvén, jelenjenek meg közérthető szentírásmagyarázatok, legyenek a szentírásmagyarázat terén jól képzettek a lelkipásztorok, rendszeresen olvassák és tanulmányozzák a Szentírást a papok és a hívek egyaránt, hogy az igehirdetés és a liturgia, valamint a Szentírás olvasása és tanulmányozása által a Biblia értékei átformálják az Egyházban a híveknek és pásztoraiknak mind az egyéni, mind a közösségi életét.

2. A Katolikus Bibliaszövetség

A Zsinat végeztével a világ minden részéről összesereglett püspök atyák hazatértek a jól végzett munka örömeivel, s azzal a meggyőződéssel, hogy új korszak kezdődik az egyház életében. Más dolog azonban az utat kijelölni, és más egy ilyen nagy közösségnek, mint a katolikus egyház, az eddigi beidegződéseket, járt utakat, szokásokat, a mindennapos gyakorlatot elhagyni, átformálni. Tudjuk, hogy a zsinati határozatok megvalósítása nem történhetett meg egyik napról a másikra, nem volt elég ehhez a határozatok közzététele, sem néhány lelkes pásztorlevél, prédikáció. Évek és évtizedek múlnak el, míg ezek a határozatok és irányelvek mint kovász, lassanként átformálják az egyház egészének életét.

Az átalakulás azokon a területeken volt a leghatékonyabb és legkézzelfoghatóbb, amelyeken mind az egyház egésze, mind az egyes püspöki konferenciák ill. egyházmegyék intézményes és szervezett keretet hoztak létre a továbblépés érdekében. Így valósulhatott meg pl. a liturgikus reform viszonylag gyorsan: mind Rómában, mind országos és egyházmegyei szinten tanácsok, bizottságok, felelősök készítették elő és hajtották végre a szükséges intézkedéseket.

Tulajdonképpen ehhez hasonló történt a világegyházban a Dei Verbum konstitúció kapcsán, a szentírásközpontú lelkipáztorkodás meghonosítása, elterjesztése érdekében is. 1966-ban Bea bíboros, aki hosszú biblikus tanári tevékenysége után akkor már a Keresztény Egység Titkárságának elnöke volt, az Egységtitkárság keretében létrehozott egy külön osztályt a Dei Verbum ajánlásainak végrehajtására. Ennek első vezetője, Walter Abbott felvette a kapcsolatot a már létező biblikus-lelkipásztori központokkal (pl. Németországban a Katolikus Bibliatársulattal, amely ekkor már 33 éves múltra tekinthetett vissza), kérdőívekkel kikérte a világ összes püspökeinek véleményét, tárgyalt a száznál több ország protestáns bibliatársaságát egybefűző Egyesült Bibliatársasággal.

Az előkészítő munka során nyilvánvalóvá vált, hogy a zsinati ajánlások megvalósítása érdekében létre kell hozni egy központi intézményt, amely ezt a munkát szervezi, koordinálja az egész világon. Bea bíboros 68-ban meghalt, így utódának, Willebrands bíborosnak védnöksége alatt, 1969. április 16-án Rómában született meg ez a központi szervezet Katolikus Bibliaapostolság Világszövetsége néven (1991-től: Katolikus Bibliaszövetség). Az alapítók szándéka szerint a Világszövetség célja „segítséget nyújtani a püspököknek, hogy megfelelhessenek annak a felelősségnek, amelyet a Biblia ismeretének és használatának terén hordoznak”, főként pedig „hogy megvalósuljanak azok a rendkívül fontos célkitűzések, amelyeket a II. Vatikáni Zsinatnak az Isteni kinyilatkoztatásról szóló határozata megfogalmazott”.

A Világszövetség első védnöke, majd 1972-től első elnöke König bíboros volt. A szövetség első központi irodája Rómában jött létre, 1972-től pedig Stuttgartban működik. Az

ügyeket a Szövetség főtitkára intézi. A Világszövetség tagjai az egyes országok püspöki karai, azok, amelyek vállalják, hogy szorgalmazzák a biblikus lelkipásztorkodást: a bibliaapostolság azon céljainak megvalósítását, amelyeket a zsinati határozat jelölt meg. Ennek érdekében létrehozna és működtetne egy olyan országos intézményt, amely a biblikus-lelkipásztori munkát szervezett keretek között végzi és segíti; és a központi iroda fenntartására tagdíjat fizetnek (évi 1000 márka).

A Világszervezet ugyanakkor szorgalmazza és támogatja a bibliaapostolság országos intézményeinek létrehozását, és minden lehetséges módon (tapasztalatok cseréje, anyagi támogatás, továbbképzések, fordítói szemináriumok, stb.) elősegíti az egyes országokban folyó biblikus-lelkipásztori munkát.

A Világszövetség tagszervezetei földrészenként alegységeket, ezen belül regionális egységeket alkotnak. A magyar Bibliatársulat a Középeurópai Régió része, melybe rajtunk kívül Dél-Tirol, Svájc, Németország, Hollandia, Belgium, Ausztria, Csehország, Szlovákia és Horvátország bibliatársulata ill. bibliaközpontja tartozik. A tehetősebb országok intézményei – a központi titkárság irányítása mellett – szükség esetén közvetlenül is hathatós segítséget nyújtanak a nehezebb körülmények között lévőknek. Így például a mi Szent Jeromos Bibliatársulatunk a kibontakozás éveiben a német Katholisches Bibelwerk és az ausztriai Biblia Egyesület (Verein Biblia) anyagi támogatására számíthat.

A Szövetség hatévenként világkongresszust tart az országos intézmények vezetőinek részvételével, ahol kiértékelik a végzett munkát, megvizsgálják a továbblépés lehetőségeit és irányait, és felvázolják mind az egyetemes célkitűzéseket, mind pedig az egyes régiók és szövetségi tagok konkrét feladatait.

Az utolsó előtti világkongresszus 1990-ben volt Kolumbia fővárosában, Bogotában, ahol a nyolcvan tagszervezet sorában már Magyarországot is teljes jogú tagként képviselhette a Szent Jeromos Bibliatársulat ügyvezető elnöke. A bogotai kongresszus alaptémája a Szentatya által meghirdetett újraevangelizálás gondolata volt, amely rendkívül időszerű, és elképzelhetetlen a Szentírás értékeinek kiaknázása, előtérbe helyezése nélkül. Az utolsó világkongresszus (1996, Hong Kong) a Harmadik Világ felé való nyitást tűzte ki célul.

A több mint egy évszázada hatékonyan és igen sikeresen működő protestáns bibliatársaságok tevékenységének kulcsszavai: bibliafordítás, bibliakiadás, bibliaterjesztés. A Katolikus Bibliaszövetség esetében a kezdetektől fogva világos volt, hogy a katolikus bibliaapostolság nem korlátozódhat erre a hármas feladatra. A katolikus egyház ugyanis mindenkor alapvető fontosságúnak tartotta a bibliai szövegek megfelelő értelmezését is. Ahogy az apostolok sem csupán idézték az Ószövetséget, nem csak ismételték Jézus szavait, hanem ki is fejtették azok értelmét, úgy igyekszik a katolikus egyház is mindenkor kellő magyarázat és eligazítás kíséretében nyújtani a híveknek az Ige táplálékát.

Éppen ezért a Katolikus Bibliaszövetség – és tagszervezetei az egyes országokban – a bibliakiadás és terjesztés mellett kezdettől fogva alapvető feladatuknak tekintik megbízható kommentárok, segédeszközök kiadását és terjesztését is (DV 25), szakemberek, papok, hitoktatók esetében a megfelelő képzés előmozdítását (DV 23); a Biblia rendszeres olvasásának, tanulmányozásának szorgalmazását, népszerűsítését (DV 25) – de mindenkor kellő eligazítás biztosítása mellett.

Mivel mindez távolról sem olyan egyszerű, mint a hagyományosan protestáns út (a Biblia fordítása–kiadása–terjesztése), tulajdonképpen hagyományosan katolikus álláspontnak tekinthető, hogy jobb, ha a hívek nem olvassák a Bibliát, mert mindenféle ferdeséget fognak abból kiolvasni. A veszély valós (ld. a szektákat, vö. a szentírásolvasó hívek sok-sok kérdését), így ez az álláspont igen kényelmes és biztonságos: ne tégy semmit, nem vétkezel! Csak éppen az nem valósul meg, amit a Zsinat ajánl: „a hívek előtt szélesre kell tárni a kaput, hogy hozzájussanak a Szentíráshoz” (DV 22). Ha azt akarjuk, amit a zsinati atyák, hogy „az emberek szívét egyre jobban eltöltse a kinyilatkoztatásnak az egyházra bízott kincse” (DV

26), akkor minden erőnkkel azon kell fáradsunk, hogy – megfelelő irányítás mellett – a katolikus egyházban is állandó, mindennapi gyakorlat legyen a Szentírás olvasása, tanulmányozása, az egyes szentírási gondolatok és részletek átélkedése, – és életre váltása.

Ez a célja és értelme a Katolikus Bibliaszövetség létének, és minden egyes tagszervezet működésének.

3. A Szent Jeromos Bibliatársulat

Amikor a magyar püspökök hazatértek a Zsinatról a csodálatos, új zsinati határozatokkal, bizony, szerették volna ők is mindezt mihamarabb megvalósítani. De ahol a „Hivatal” minden lépést szigorúan ellenőrzött (sőt: többnyire diktált), ez a feladat túl nehéznek bizonyult. Új utak a hitoktatásban (Gravissimum educationis momentum)? A szerzetesi életben (Perfectae caritatis)? A laikusok apostoli munkájában (Apostolicam actuositatem), a tömegkommunikációs eszközök használatában (Inter mirifica), vagy a bibliaapostolság területén (Dei verbum)?! Absit! Ennyire azért még nem engedték meg a gyepelőket. Egyetlen egy „ártalmatlan” határozat volt csak, amely önmagában nem hozhatott igazi újjászületést: a liturgikus reform (Sacrosanctum Concilium). Ezen a területen (viszonylag) szabad kezet adott az Egyházügyi Hivatal. Ezzel tudta leginkább a vallásszabadság látszatát kelteni (hisz a liturgia a leglátványosabb terület), – talán abban a reményben is, hogy ezek a változások sok hívőt meg fognak ingatni. (Valóban: a megelőző, egészséges fejlődés nélkül sok pap és hívő csak vonakodva fogadta el ezeket a változásokat.)

Mint sok más zsinati határozatnak, úgy a Dei verbumnak az ajánlásai sem voltak kíváncsok Magyarországon. A Püspöki Kar 1964-ben kiadott ugyan egy körlevelet, és elrendelte, hogy évente meg kell ünnepelni a Szentírásvasárnapot, – de a dolog gyakorlatilag ennyiben maradt. Valójában nem lehetett semmi többet tenni. Hisz maga a Biblia sem volt hozzáférhető. (Rendkívüli segítséget jelentett ebben az időben a Nyugatról okkal-móddal, egyesével-kettesével bejuttatott sokezer Békés-Dalos Újszövetség.) Csak 1971-ben alakulhatott meg egy szentírásfordító bizottság, hogy a teljes Biblia új fordítását elkészítse. Jól képzett, bibliai nyelveket ismerő szakember azonban alig volt köztük, így franciából (Jeruzsálemi Biblia) fordítottak, vagy éppen a francia fordítás német fordítását vették alapul. 1973-ban készült el és jelent meg az új fordítás, s a Hivatal kivételesen és nagy kegyesen hozzájárult ahhoz, hogy egyszerre 30.000 példány jelenjék meg. Harminc év után végre kapni lehetett teljes Bibliát magyarul. (Micsoda szabadság!) Ez az addigi helyzethez képest igen jelentős eredmény volt, még akkor is, ha az ilyen közvetett fordítások készítése réges-rég kiment már a divatból. (A magyar katolikus egyháznak a mai napig nincs héber és görög eredetiből készült, teljes szentírásfordítása!)

Biblia volt már, de szervezett biblikus-lelkipásztori munkára még sokáig nem nyílt lehetőség, jöllehet a Katolikus Bibliaszövetség gyakorlatilag az első évektől kezdve kapcsolatot épített ki hazánkkal is. A Szent Jeromos Bibliatársulat ügyvezető elnöke – mint biblikus tanár – 1971-től kezdve folyamatosan meghívást kapott a Világszervezet és az Európai Régió vezetőinek találkozói, üléseire. A Világszervezet már ekkor is sokféle támogatást nyújtott hazánknak, így például ajándékként megküldte a szükséges papírt az Új Katolikus Bibliafordítás első kiadásához (1973); biblikus szakkönyveket küldött a magyar szemináriumokba több százezer forint értékben, stb.

De a kapcsolat első húsz évében a hazai viszonyok miatt lehetetlen volt Bibliatársulat létrehozása. Csak a rendszerváltás után, az összes biblikus tanár együttes kérvénye alapján volt lehetséges az (egyházi) engedély elnyerése, hogy hazánkban is elkezdődjék a biblikus lelkipásztori munka intézményes kibontakozása.

Az általános gyakorlat az, hogy az egyes országokban a Püspöki Konferencia hozza létre, tartja fenn és működteti a biblikus lelkipásztorkodás országos intézményét – a Püspöki Kar egyéb közérdekű intézményeihez hasonlóan (Lelkipásztori Intézet, Hitoktatási Bizottság, Liturgikus Tanács, stb.). Hazánkban nem ez történt. Papok és hívek egy lelkes kis csoportja tette magáévá a gondolatot, és alulról szerveződő – később egyházilag és polgárjogilag is elismert – egyházi egyesület formájában született meg a bibliaapostolság hazai intézménye, a Szent Jeromos Bibliatársulat.

A Társulat ünnepélyes megnyitó ülése 1990. február 13-án volt, hét magyar püspök, valamint a Világszervezet főtitkára jelenlétében. Az egyesület alapszabályát egyházilag 1990. márc. 23-án hagyták jóvá, a polgárjogi bejegyzés 1990. jún. 28-án történt. Miután a Bibliatársulat létrejött, a Magyar Püspöki Kar teljes jogú tagként felvételt nyerhetett a Katolikus Világszövetségbe (1990. ápr. 13.). 1990 Szentírásvasárnapjára jelent meg a Társulat biblikus-lelkipásztori, ismeretterjesztő negyedéves folyóiratának (Jeromos füzetek) első száma.

A Társulat taglétszáma az első évek során szinte minden évben megkétszereződött (az alakuló ülésen 95 tag; 1990 végén 200, 1991-ben 415, 1992 végére 950 tag, köztük 5 püspök és kb. 250 pap és szerzetes). A külföldi testvérintézmények átmeneti támogatása mellett a tagdíjak és adományok biztosítják (részben) a központi iroda működésének anyagi feltételeit. Szerencsére hazánkban is egyre többen vannak akik a bibliaapostolság nemes céljait fontosnak, értékesnek tartják, és ezért a nehéz anyagi körülmények ellenére is készek áldozatot hozni. A budapesti Nagykörúton (Teréz krt. 28. I/6) működő Bibliaközponton keresztül a Társulat fizetett és önkéntes munkatársai a lehetőségekhez mérten igen sokrétű és eredményes tevékenységet bonyolítanak le:

- Kedvezményes áron biztosítják a Szentírást a katolikus közösségeknek (Káldi-Neovulgáta zsebbiblia);
- Szerkesztik és kiadják a Társulat biblikus folyóiratát (Jeromos füzetek);
- Árusítják, terjesztői hálózaton keresztül ill. postai úton terjesztik az összes hazánkban megjelent, értékesnek ítélt, Bibliával kapcsolatos könyvet, kiadványt, segédeszközt;
- Forgalmazzák a Szentírás eredeti szövegének kiadásait (héber, görög, Vulgáta), valamint modern bibliafordításokat a legkülönbözőbb nyelveken;
- Ismeretterjesztő előadásokat, bibliaiskolát, bibliaapostol-képző szemináriumokat szerveznek ill. tartanak;
- Biblikus szakkönyveket, kommentárokat fordítanak, lektorálnak és adnak ki;
- Szervezik és segítik a területi kezdeményezéseket az egyes egyházmegyékben működő alközpontok (koordinátorok) közreműködésével;
- Jótékonyági akciókat szerveznek, hogy a határon túli magyarságot elláthassák magyar nyelvű Szentírással.

4. A határon túli magyarság szolgálata

Az első sikeres bibliaakció után (a Szentatya és a magyar fiatalok találkozása alkalmával 2800 Újszövetség kiosztása a külföldi magyar fiatalok között) a Szent Jeromos Bibliatársulat 1992. szept. 13-ára a Zeneakadémián jótékonyági hangversenyt hirdetett meg azzal a céllal, hogy a határainkon túl élő magyarok számára magyar nyelvű szentírásokat biztosíthasson.

Elvonalbeli művészek készséggel [ellenszolgáltatás nélkül] vállalták a szereplést, így igen színvonalas műsort sikerült összeállítani. A Televízió egyik ismert munkatársa – ugyancsak ellenszolgáltatás nélkül – vállalta (és kiválóan betöltötte) a műsorvezető szerepét. A virágdíszítést egy neves virágkötő önköltségi áron készítette el. Így a költségek lényegesen csökkentek, összesen mintegy 420.000 Ft-ot tettek ki (terembér, szórólapok, posta- és reklámköltség).

A fővédnök tisztét Dr. Franz König bíboros úr, Bécs nyugalmazott érseke, a Katolikus Bibliaszövetség egykori elnöke töltötte be. Hazai kiemelkedő személyiségek is készséggel vállalták a védnökséget: Dr. Seregély István egri érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke, Csoóri Sándor író, a Magyarok Világszövetségének elnöke, valamint Dr. Entz Géza államtitkár, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke.

A közönségszervezésben elsősorban a Bibliatársulat tagsága és terjesztőhálózata működött közre, de felhívásaink és a szórólapjaink szerzetesrendeken, pártközpontokon, plébániákon, újságokon keresztül is eljutottak az érdeklődőkhöz. Az est programját a következő újságok közölték: Új Ember, Igen, Zászlónk, Érted vagyok, Szív [SJ], Hír-Lap [MDF], Magyar Vetés [KALOT], Hírlevél [KDNP], 4x4 oldalas [SzDSz], Katolikus Magyarok Vasárnapja [California, USA]. A szórólapokat terjesztette számos újság [a Zászlónk, a Hitélet és az Új Kalász ingyen], egyházmegyei központ, plébánia, több intézmény, pártszervezet, könyvesbolt [pl. Ecclesia, Szent István Társulat, Bencés Könyvesbolt, stb.] és igen sok magánszemély.

Az ingyenes jegyek terjesztését juttatás nélkül vállalta a Zeneakadémia és a Nemzeti Filharmónia. A jegyek három héttel a rendezvény előtt elfogytak, de jegy nélkül is minden érdeklődő részt vehetett a hangversenyen, mivel a Zeneakadémia – a nagy érdeklődésre való tekintettel – kivételesen a résztvevők rendelkezésére bocsátotta az egyébként igénybe nem vehető férőhelyeket is.

Mivel az önköltség igen tetemes volt (majdnem félmillió forint!), a Társulat támogatásért fordult 25 hazai pénzintézethez, 95 külföldi magyar plébániához ill. lelkészhez, és néhány külföldi segélyszervhez is. A pénzintézetek közül kettő nyújtott támogatást [OTP Bank/Fáy András Alapítvány: 1000 db Újszövetség ára; egy másik bank: 500 db Újszövetség ára]. Kilenc külföldi egyházközség küldött adományt, összesen mintegy 800 db Újszövetség ellenértékét. Egy külföldi segélyszerv [Europäischer Hilfsfonds] 2000 Újszövetség árával járult hozzá a kezdeményezéshez.

Néhány külföldi magánszemély pénzküldeménye mellett a legtöbb adomány hazai jótévedőktől érkezett, mintegy 4000 befizetés, többnyire 50-100-200-400-600-800 Ft értékben. Számos plébános templomi gyűjtést rendezett, máshol iskolások, szociális otthonok lakói adakoztak és küldték be gyűjtésük eredményét. Esetenként több ezer forintos befizetések is érkeztek magánszemélyektől, plébániáktól, szerzetesrendektől, cserkészcsapatoktól, intézményektől, pártoktól.

A jótévedők hozzájárulásai nyomán a hangverseny költségei megtérültek, és a megmaradt összegből november-december folyamán 8000 db Újszövetségi szentírást és 1000 db teljes Bibliát szállíthatott ki a Társulat a határainkon túli magyaroknak Felvidékre, Erdélybe, Moldovába, Kárpátaljára, Kazahsztánba, a Vajdaságba és a Muraközbe. Az elosztásnál a Társulat figyelembe vette az adakozók kéréseit és az egyes területeken élő magyarok lélekszámát.

A szentírások kiszállítását a Magyar Karitás vállalta magára, és a Transsylvania Alapítvány munkatársainak segítségével teljesítette. Meglepően sok adakozó kérte, hogy a csángó magyaroknak is jusson a magyar szentírásokból. Ennek megfelelően az Erdélybe szállított 4000 db Újszövetségből és 630 teljes Bibliából jelentős mennyiséget Moldovába küldtünk. Paskai bíboros úr javaslatára a Kárpátaljai Ferences Misszió révén Kazahsztánba is eljutott 300 Újszövetség, ahol fél évszázada több ezer [Kárpátaljáról kitelepített] magyar él száműzetésben, minden magyar kapcsolat nélkül.

A játékonysági hangverseny igen eredményes kezdeményezés volt, sok pozitív tanulsággal. A hangverseny iránti kiemelkedő érdeklődés (telt ház, mintegy 1200 résztvevő), és a háromszor-négyszer annyi befizetés megmutatta, hogy a tulajdon gondok, a nehéz anyagi körülmények sem akadályozzák a mai hazai magyarságot abban, hogy a határainkon túl élő magyarság segítségére siessen. Sokan tudják, hogy milyen fontos a magyar szó, a magyar

Szentírás olyan körülmények között, ahol a nemzeti identitás a tét. Ezért az ügyért ezek készek áldozatot hozni – kisiskolások és nyugdíjasok éppúgy, mint egyedülállók és nagycsaládosok, szűkösen élők vagy tehetősebbek. A kezdeményezés sajátos értéke mindenekelőtt abban áll, hogy ezúttal senki sem várt nyugati segélyekre, hanem a hazai magyarság nyújtott támogatást idegenben élő magyar testvéreinek. És azt adta nekik, ami a kenyérnél, ruhánál talán még fontosabb: Isten Igéjét a Bibliában.

A Bibliatársulat reméli, hogy ez csak a kezdet volt. Hiszen egyedül az erdélyi magyarságnak mintegy 100.000 Újszövetségre és kb. 30.000 teljes Bibliára lenne sürgős szüksége. A Társulat továbbra is mindent megtesz azért, hogy a külföldi magyarságnak ezt a teljesen érthető és egészséges igényét a lehetőségekhez mérten kielégíthesse.

Az 1997-es Káldi-Neovulgáta bibliakiadásból kb. 12.000 db-ot sikerült eddig kivinnünk a külföldi magyaroknak.

5. A Szentírás apostolai

A Szent Jeromos Bibliatársulat rövid története egyértelműen tanúskodik arról, hogy a magyar katolikusok nagy családja rendkívül fogékony és készséges a zsinati határozatok megvalósítása területén. A társulati taglétszám évenkénti megkétszereződése, bibliaakcióink sikeressége, a Társulat céljaira rendszeresen beérkező adományok – kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy az egyház szándékának megfelelően a magyar katolikus egyházban is sokan, elkötelezetten kívánják ezt a nemes ügyet szolgálni. A bibliaapostol-képző szemináriumokra több esetben is túl sokan jelentkeztek, s ez is jelzi, hogy mennyien vannak, akik szeretnének alaposabb biblikus ismereteket szerezni. Legtöbbjük másokat is segíteni akar a Biblia helyes értelmezésében, s az egyház útmutatása szerint ránevelni a Biblia lélekemelő, életgazdagító, rendszeres olvasására, tanulmányozására. A magyar katolikus hívek ezrei örömmel ajándékozzák a Bibliát mindazoknak, akik nem, vagy csak nehezen tudnak a Szentíráshoz hozzájutni. És a magyar katolikus hívek is kezdenek ráébredni: nem csak az „egyház” (a papok) kiváltsága Isten Igéjének ismerete, megértése, életre váltása; nem csak „az egyház” (a papok) felelőssége, hogy embertársaink megismerik-e, megszívlelik-e és követik-e Jézus tanítását.

Közismert, hogy protestáns keresztény testvéreink mennyire tisztelik, szeretik, olvassák és terjesztik a Bibliát. A fentiekből azonban nyilvánvaló, hogy bennünk, katolikusokban is megvan erre az igény, a készség és a hajlandóság. A Szentírás nálunk, magyar katolikusoknál is egyre inkább az érdeklődés, az élet, a vallásgyakorlat középpontjába kerül. És mindannyian lehetünk – akarunk is lenni – a Szentírás apostolai. A „kaput” nekünk kell „szélesre tárunk” magunk és mások előtt. Hogy minél többen, minél többet forgassák a Szent Iratokat, és Isten Szava egyre jobban átalakítsa sokak életét – s az egész magyar társadalmat.

A szerző – Tarjányi Béla

Tarjányi Béla 1942. aug. 15-én született Bócsán (Bács m.). Teológiai tanulmányait 1960-tól végezte a budapesti Hittudományi Akadémián. 1965-ben szentelték (kalocsai egyházmegye) pappá, majd 1966-ban teológiai doktorátust szerzett. Nemesnádudvaron és Kalocsán volt káplán, majd Rómában a Pápai Biblikus Intézetben szerzett biblikumból licenciátust. 1970-től a szegedi Hittudományi Főiskolán a biblikum tanára, 1971-től a budapesti Hittudományi Karon az ószövetségi, majd 1977-től az újszövetségi szentírástudomány tanára.

Új biblikus tantárgyként bevezette a kar tanulmányi rendjébe a biblikus teológia oktatását. Fő kutatási területe Márk evangéliuma és a szinoptikus evangéliumok. 1990 óta szerkeszti és kiadja Jeromos füzetek c. szentírástudományi-bibliaismereti folyóiratot. Irányításával elkészült a Káldi-féle bibliafordítás revíziója az eredeti szövegek és a Neovulgáta alapján (megjelent 1997-ben, két kiadásban).

Művei: Rövid héber nyelvtan (1988) – *Újszövetségi alapismeretek I.: Az ősegyház élete* (1996) – *Újszövetségi alapismeretek II.: Jézus örömhíre* (1996) – *Evangéliummagyarázatok I.: Találkozások* (1987) – *II.: Példabeszédek* (1988) – *III.: Csodák*, (1988) – *Az örömhír Márk evangélista szerint* (1996) – *Ábel-Zsuzsanna Képes Bibliai Lexikon* (újszövetségi szócikkek, 1987).

Jelentősebb fordításai: *Biblia Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás* (kispróféták), SzIT. Budapest, 1973 – *Isten szól gyermekeihez, Szövegek a Bibliából* (képes biblia), Kirche in Not, Estella, 1992 – 1. és 2. Tesszaloniki levél, Stuttgarter Kiskommentár 12, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1993 – *Ó- és Újszövetségi szentírás a Neovulgáta alapján* (a Bibliafordító Bizottság vezetője), Szent Jeromos Bibliatársulat, 1997.